

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE Școala
doctorală „Paradigma europeană”

TEZĂ DE DOCTORAT

**O ÎNȚELEGERE TRANSDISCIPLINARĂ A
SIMBOLULUI SCĂRII**

Coordonator științic:

Acad. Prof. Univ. Dr. Basarab Nicolescu

Doctorand: Marin Constantin Grigorean

Cluj- Napoca 2013

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE STUDII EUROPENE

Școala doctorală „Paradigma europeană”

TEZĂ DE DOCTORAT

O ÎNȚELEGERE TRANSDISCIPLINARĂ A SIMBOLULUI SCĂRII

Coordonator științic:

Acad. Prof. Univ. Dr. **Basarab Nicolescu**

Doctorand:

Marin Constantin Grigorean

Cluj-Napoca

2013

Icoană datată în perioada 1280-1300 și denumită *Scara* lui Ioan Scărarul – Mănăstirea Sfânta Ecaterina din Sinai

Subiectul imaginii: alegorie mistică a Scării divinei ascensiuni și inscripțiile marcând numele ultimelor două personaje din proximitatea chistică : Sfântul Ioan Scărarul și Sfântul Antonie

Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului
Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj - Napoca
Facultatea de Studii Europene

Marin Constantin Grigorean

TEZĂ DE DOCTORAT

O înțelegere transdisciplinară a simbolului scării

Componenta comisiei de doctorat

Președinte: Prof. Dr. **Ovidiu Pecican**, Universitatea Babeș-Bolyai,
Cluj-Napoca

Conducător științific: acad. prof. univ. dr. **Basarab NICOLESCU**, Facultatea
de Studii Europene, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj
Napoca

Referenți: Prof. Dr. Pr. **Wilhelm Dancă**, Universitatea din București

Prof. Dr. **Simona Modreanu**, Universitatea Alexandru
Ioan Cuza, Iași

Prof. Dr. **Ioan Chirilă**, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-
Napoca

- 2013 -

MARIN GRIGOREAN

O ÎNȚELEGERE TRANSDISCIPLINARĂ A SIMBOLULUI SCĂRII

¹ Peșteră rupestră de la Aluniș (Buzău)

CUPRINS

Mulțumiri

Introducere.....p.10

1. Transdisciplinaritatea ca dialog trans-spiritual și trans-cultural în paradigma contemporană a complexității.....p.11

2. Premise deschise pentru o educație transdisciplinară și aplicabilitățile sale în activitatea didactică.....p.18

3. Structura tezei pe niveluri de contextualizare.....p.20

Capitolul I

Repere în receptarea *Scării* ca urcuș al desăvârșirii spirituale.....p.30

1.1. Valențele simbolice ale scării ca *centrum mundi* și *arbore sacru*p.31

1.2. Scara, o călătorie în spirală ca pelerinaj al sufletului.....p.40

1.3. Vizionarismul *scării* în imaginarul transdisciplinar.....p.52

1.4. Mișcarea pe scară: cufundarea în sine și înălțarea ca autotranscendență.....p.63

1.5. Contribuții personale.....p.75

Capitolul II

Domeniul spiritualității și perspectiva transdisciplinară.....p.77

2.1. O re-definire transdisciplinară a conceptului de Tradiție.....p.78

2.2. Povara tainelor ca act de sublimă nebunie.....p.88

2.3. Lumea infinitului conștient: conceptul de *conștiință spirituală / inteligență spirituală*.....p.95

2.4. Contribuții personalep.105

Capitolul III

O abordare transdisciplinară a *Scării Raiului* lui Ioan Scărarulp.107

3.1. *Îndepărtarea de lume* ca apropiere de Fire.....p.108

3.2. Virtutea contradictorie ca soluție ternară a *neîntristării*.....p.113

3.3. Autotranscendența ca *în-străinare* de marginirile Realității.....p.117

3.4. *Ascultarea* ca sur-volare între nivelurile de înstrăinare.....p.120

3.5. Despre complexitatea *privegherii* spirituale.....p.123

3.6. Despre „cauza dorului dumnezeiesc” ca sursă a *bucuriei plânsului*.....p.131

3.7. Despre *sfânta nebunie* a dragostei.....p.133

3.8. *Scara-cruce*: credința, nădejdea și dragostea.....p.137

3.9. Scara ca reliere a subiectivității, inter-subiectivității și trans-subiectivității.....p.142

3.10. Omul de lumină și transparența absolută.....p.149

3.11. Contribuții personale.....p.154

Capitolul IV

Trăirea-scară ca suport al întâlnirii dintre spiritualități, culturi și religii diferitep.157

4.1. Semnificații transdisciplinare ale *scării* în perspectiva dialogului transreligios și transcultural.....p.158

4.2. Revalorizarea umanistă a *trăirii-scară* în deschiderea *Terțului iubitor*.....p.160

4.3. Contribuții personale.....p.163

V. Concluzii.....	165
VI. Bibliografie.....	171
6.1. Bibliografie principală.....	172
6.2. Bibliografie secundară.....	180
6.3 Surse electronice.....	184
6.4. Rezultate obținute : articole publicate, conferințe, colocvii.....	185
Rezumat în limba română	187
Rezumat în limba franceză.....	189
Rezumat în limba engleză.....	191
ANEXA.....	193

MULȚUMIRI

În suișul anevoios al devenirii intelectuale, se cuvine să mulțumesc cărților ce văd prin mine ca printr-un râu, de a cărui trecere nu mă voi ostoi nicicând.

Dar ce grație binefăcătoare, sfântă și milostivă mi-a fost hărăzită, când îngeri obosiți de atâta poezie mă înconjoară, și-mi șoptesc neîncetat la fiecare ceas : «Fii cu recunoștință !»?

Descopăr neîncetat și urcător pe drumul fidelității către Cunoaștere, aparținând domeniului spiritului necrușător cu cei slabi ca mine și îndelung - răbdător cu maestrul întâlniți. Ne supunem cu toții drumului șerpuit întru înțelepciune și buneii rânduiei către marginile trans-gresate de lumina Viului, fără descifrări, fără ascunzișuri și fără suflu, dar care ne ritmează cântecul poetic din ființă....și astfel, ajungem să înțelegem că urcătorii pe treptele devenirii nu sunt ... nu palpită....ei privesc nestingherit, colecționând merite izvorâtoare de semne vii, ce se cațără perpendicular pe uimirile mele.

Mulțumesc cugetătorului, omului de știință și maestrului dedicat Transdisciplinarității, termenului despărțitor de noi mănunchi ce rotesc cu noi ceruri mistuiri legături, în legământ ridicate cu bunătatea timpului nostru și multă dragoste și recunoștință profesorului Basarab Nicolescu, conducătorul acestei teze. Domnia sa mi-a îndreptat gândirea spre înțelegerea tainic-ternară a lumii aflate pe scara lumii.

Mulțumiri alese profesorului Virgil Ciomoș, a cărui figură nici rostită, nici gândită rămâne o proprietate a timpului anamnezei platoniciene, ce capătă semnificația timpului nostru doar în măsura unei intuiții colective a unui geometrism în gândire și apostolică prin manifestare, de la care mi-am căpătat imboldul unei bune situații pe scară, ca geneză a tuturor conflagrațiilor gândirii către sensul deschis al cunoașterii.

Mulțumesc tuturor celor care m-au încurajat și au contribuit, fiecare după putința și voința sa, referenților, colegilor de doctorat, dar în special colegului meu Cristi, care m-a găzduit cu generozitate în casa sa, pe parcursul anilor de doctorat.

Nu în ultimul rând, aş vrea să aduc mulțumiri alese, tatălui meu, profesorul Donca Dumitru, care m-a sprijinit neîncetat în timpul doctoratului și căruia îi voi rămâne recunoscător pentru totdeauna.

Mulumesc și timpului, pentru că a avut răbdare cu mine....

INTRODUCERE

- ❖ **Transdisciplinaritatea ca dialog trans-spiritual și transcultural în paradigma contemporană a complexității**
- ❖ **Premise deschise pentru o educație transdisciplinară și aplicabilitățile sale în activitatea didactică**
- ❖ **Structura tezei pe niveluri de contextualizare**

Transdisciplinaritatea ca dialog trans-spiritual și trans-cultural în paradigma contemporană a complexității

„În fond, religiile din toate timpurile au încercat să găsească cheia uneia și aceleiași enigme: cum de o luminează atât de înaltă a putut să se refugieze într-o asemenea putreziciune? Dar nu există cheie pentru că nu există enigmă.”²

Pluralitatea experiențelor spirituale fundamentate pe gândirea terțului tainic inclus, conduce cu necesitate la re-cunoașterea multiplelor limbaje prin care acestea se pot ex-prima și transmite, prin medierea tuturor cunoștințelor trecute, prezente și viitoare: „Pentru ce să alegem între *Elohim* și *Dumnezeu*? Este doar o chestiune de naționalitate a cuvintelor: singularul se află în plural și pluralul în singular.”³ O cunoaștere deschisă, complexă, prin rezonanța nivelurilor de conștiință și nivelurilor de înțelegere a simbolului *scării*, oferă o cheie a înțelegerii lumii în care trăim: crearea unui nucleu flexibil interior prin echilibrul celor trei niveluri de ființă - *corp*, *spirit* și *inimă*. Problematika actuală privind necesitatea stringentă a resurecției Subiectului, în ipostaza sa privilegiată de *homo religiosus*, revendicat de la acele „religii întemeiate pe principiul Relativității care așează pur și simplu pe om la locul lui”⁴, creează premisele formării unei atitudini transdisciplinare non-duale, bazată pe valorile umane fundamentale: deschidere, toleranță, dialog.

Una dintre premisele implicite ale demersului nostru, o constituie decantarea unicității limbajului transdisciplinar printr-o topografie riguroasă și incertă, atât la nivel teoretic, cât și integrat procesului efectiv de elaborare a unei lucrări științifice, care să se situeze dincolo de științific, în domeniul spiritualității. Perspectiva *translimbajului* și analiza nivelurilor de înțelegere ale textului lui Ioan Scărarul, în deschiderea transreligiosului, sunt două coordonate esențiale ale sondării pe verticală prin prisma postulatelor hermeneuticii transdisciplinare.

² Nicolescu, 2007b, p. 139.

³ Ibid, p. 137.

⁴ Ibid, p. 139.

Dialogul între culturi este un pariu social, politic sau economic? Globalizarea ca tendință a uniformizării actuale poate conduce la disoluția culturilor particulare? Există culturi mari, culturi mediocre și culturi pe cale de dispariție? Oamenii din societatea actuală sunt pregătiți pentru a-și asuma un veritabil dialog transcultural? Care este rolul dimensiunii spirituale în construirea unei punți între culturi diferite?

Iată câteva întrebări pe care Basarab Nicolescu le formulează în încercarea de a explica necesitatea stabilirii unor repere pentru un dialog transcultural din perspectiva transdisciplinarității.

Tema acestei teze de doctorat este de mare actualitate în comunitatea internațională a cercetătorilor interesați de dialogul între știință, spiritualitate și societate ca sursă a unei păci stabile în lumea contemporană. Noțiunea de *conștiință spirituală* nu este încă bine definită, ea având o multiplicitate de accepții în literatura de specialitate. Scopul acestui demers a fost orientat tocmai în vederea coagulării unei aplicabilități a circulației *informației spirituale* în diferite domenii de cunoaștere, captând astfel dimensiunea ternară a acestui concept inedit: nivelul teoretic, fenomenologic și experimental. Necesitatea instaurării contemporane a unei noi raționalități este o urgență de ordin vital în menținerea unui echilibru axiologic, menit a păstra nealterată bogăția noastră cea mai prețioasă: umanitatea. Înțelegerea autentică a conceptului de transdisciplinaritate este strâns legată de utilizarea lui în structura unor formulări, în interiorul cărora interacționează cu alte noțiuni, decantându-și astfel complexitatea virtualităților sale constitutive.

Oricât am încerca să ignorăm firescul impuls al transgresării limitelor unui domeniu de cunoaștere din lumea cercetării actuale, constatăm cu surprindere și chiar cu o anumită tulburare de sorginte metafizică, că nu există nici o metodologie științifică capabilă să acopere exhaustiv și realist aplicabilitățile epistemologice ale unei discipline particulare, fără a o raporta la perspectivele contemporane interdisciplinare, multidisciplinare și transdisciplinare. Suntem specialiști într-un domeniu, poate de mare interes, însă să nu uităm un lucru esențial la nivelul conștiinței: asumarea ignoranței în celelalte paliere științifice, construiește dimensiunea umanistă necesară cercetătorului contemporan, angajat într-un dialog permanent cu descoperiri din culturi și spiritualități diferite. Este tânărul cercetător de astăzi pregătit profesional pentru toleranță, dialog și deschidere, premisele necesare unei veritabile atitudini transdisciplinare? Sau tentația autosuficienței cunoașterii aproape complete în interiorul unei

discipline este mai puternică și deci, generatoare a unei imagini de sine menită a impune un model al savantului – maestru, însă care a uitat să-și asume activ și creator ipostaza sa de discipol permanent, într-o lume a unei continue evoluții interioare și exterioare? Pluralitatea experiențelor culturale conduce cu necesitate la re-cunoașterea multiplelor limbaje prin care acestea se pot ex-prima și transmite. Transdisciplinaritatea, prin propunerea noțiunii fundamentale de *trans-spiritual* și de *informație spirituală*, oferă premisele unei *metodologii a dialogului*. Pentru Basarab Nicolescu, promotor al transdisciplinarității la nivel mondial, *trans-spiritualul* desemnează deschiderea tuturor spiritualităților și religiilor către ceea ce le traversează și le depășește – Terțul Ascuns, între Subiect și Obiect. Cercetarea a ceea ce unifică diferitele spiritualități nu le transformă într-o spiritualitate unică. Circulația informației spiritual-creatoare între religii diferite, le protejează de dezintegrare și anihilare prin conectarea și alimentarea coerentă și permanentă la sursa ei: zona Terțului Ascuns. Aprofundarea acestui domeniu de transcunoaștere sau cunoaștere transgresivă, nu poate decât să revigoreze cu suflul originalității, diversele viziuni contemporane asupra spiritualității. Mai mult decât atât, ultimele descoperiri din fizica cuantică deschid orizontul interogativ al *incompletitudinii cunoașterii* și totodată al nevoii de a lua în considerare complexitatea problematicii construite în jurul conceptului de Realitate/ Real. Viziunea transdisciplinară despre lume postulează faptul că Realitatea este în același timp și *unitate deschisă și pluralitate complexă*. Inovațiile științifice ale secolului trecut indică faptul că nu există un singur nivel de Realitate, ci mai multe. Deși discontinue, nivelurile de Realitate, sunt unite de o autoconsistență, de o coerență ca principiu totodată structurant al lor. Ceea ce unește este ceea ce în același timp traversează nivelurile de Realitate, se găsește între ele și deopotrivă dincolo de ele, unind Subiectul și Obiectul. Sacrul, ca terț inclus, reprezintă factorul unificator și la nivelul organizării Realității, dar și la nivelul structurii Realității. Așadar el unește și nivelurile de Realitate, dar și Subiectul cu Obiectul.

Obiectivele propuse pe parcursul cercetării, gravitează în jurul unui imperativ realist al educației universitare de azi: abordarea de tip transdisciplinar ca soluție care poate fi în rezonanță cu marile interogații contemporane privitoare la conceptul de Realitate. O justă înțelegere a Realității, în complexitatea ei, va impune o nouă metodologie științifică, capabilă să fie contextualizată în orice domeniu de cunoaștere printr-o flexibilitate transversală, alimentată de ceea ce Basarab Nicolescu numește Terțul Ascuns sau „gardianul integrității noastre”. Necesitatea instaurării contemporane a unei noi raționalități, este o urgență de ordin

vital în menținerea unui echilibru axiologic, menit a păstra nealterată bogăția noastră cea mai prețioasă: umanitatea. Înțelegerea autentică a conceptului de transdisciplinaritate este strâns legată de utilizarea lui în structura unor formulări, în interiorul cărora interacționează cu alte noțiuni, decantându-și astfel complexitatea virtualităților sale constitutive. Realitatea transdisciplinară integrează trei componente esențiale: Terțul Ascuns, Obiectul transdisciplinar (nivelurile de Realitate) și Subiectul transdisciplinar (nivelurile de percepție). Transdisciplinaritatea și nivelurile de Realitate sunt legate intim, prin terțul iubitor, transdisciplinaritatea fiind mijlocul privilegiat în explorarea a ceea ce circulă între diferite niveluri de Realitate.

Conceptul de *simbol*, vehiculat în multiple ipostaze epistemologice de diverse discipline științifice, este utilizat de Basarab Nicolescu în conexiune profundă cu nevoia străveche a spiritului uman de a da un sens lumii în care trăim, implicând ideea de legi și de ordine. Transdisciplinaritatea redescopă legătura originară dintre noțiunea metafizică, mitologică și metaforică de cosmos și nivelurile de Realitate ancorate în experiența Sensului. Realitatea transdisciplinară este multidimensională, în măsura în care legile proprii fiecărui nivel de Realitate sunt legate între ele prin legi cosmice generatoare ale unei ordini cosmice comune. Această coerență sau ordine cosmică care asigură unitatea deschisă a lumii are un sens, pe care omul îl orientează în corespondență cu nivelurile ființei sale și cu propria dorință de unificare interioară. Însă căutarea legilor și a ordinii a deviat în epoca modernă atât de radical, încât s-a născut ideea unei separări totale a subiectului care cunoaște de Realitate, văzută ca fiind complet independentă de cel care o observă. În acest fel, s-a ajuns la un reducționism grav, acela al existenței unui singur nivel de Realitate, care amenință până azi valorile umaniste durabile, menite a restaura ființa umană în totalitatea sa, în armonie cu lumea în care trăiește.

Obiectivele generale s-au configurat în jurul a trei axe fundamentale, cărora le-am subsumat câteva obiective particulare :

1. Propunerea unei analize riguroase a conceptului *conștiință spirituală* fundamentată pe metodologia transdisciplinară, capabilă de a conduce la o înțelegere fecundă a acestei noțiuni prin contextualizarea postulatului ontologic, logic și de complexitate.

2. Revelarea circulației de *informație spirituală* orientată hermeneutic prin coerența nivelurilor de Sens, în vederea deschiderii unei noi perspective asupra unei viziuni transculturale, transreligioase și trans-spirituale din ce în ce mai necesare în România și în lume.
3. Unitatea de viziune a celor trei forme pe care transdisciplinaritatea le poate configura – teoretică, fenomenologică și experimentală, dă seama în ultimă instanță de o realitate epistemologică evidentă și deci, cu atât mai interpellantă: luarea de conștiință că disciplinaritatea nu este suficientă.

Fragmentarea disciplinară / interioară și unitatea cunoașterii

- Reconsiderarea conceptului de *cunoaștere* într-o eră a fragmentării continue a acesteia și găsirea unor surse care să permită re-descoperirea unității cunoașterii interioare cu cea exterioară și deci, rezonanța nivelurilor de Realitate ale Subiectului cu cele ale Obiectului. Însă regăsirea unității implică intuiția profundă a sacrului ca izvor al conștiinței omului în lume.

Interdisciplinaritate / multidisciplinaritate / transdisciplinaritate

- *Multidisciplinaritatea* se referă la analiza unui obiect de cercetare științifică din mai multe perspective disciplinare în același timp. *Interdisciplinaritatea* este un transfer de metode de la o disciplină la alta. *Transdisciplinaritatea* studiază ceea ce este în interiorul unei discipline, între discipline și dincolo de ele.

Metodologia științifică din gândirea clasică și postulatele metodologiei transdisciplinare

Demersul propus poate fi configurat pe două niveluri: în raport cu structura tiparului clasic al cercetării științifice – aspecte teoretice, metodologie, rezultate - și prezentarea unei propuneri inedite de abordare transdisciplinară, manifestată într-o unitate ireductibilă a metodologiei cu puritatea facerii sensului, în experiența unei intuiții a Sursei de creație. Ceea ce a asigurat coerența unei astfel de încercări a fost o configurare de interdependențe și interacțiuni între nivelul conceptual delimitat metodologic – postulatul ontologic, logic și de complexitate și investigarea noutății ivite în conjugarea metaforicii textuale cu meditația,

lectura silențioasă și articulațiile gândirii. Paradoxul: metodologia științifică, indispensabilă unei cercetări, nu se aplică în domeniul conștiinței, care este corelativă domeniilor spiritualității, culturii și religiei. Ieșind din domeniul disciplinar, avem nevoie de o nouă metodologie: metodologia transdisciplinară ca metodologie alternativă, complementară metodologiei științifice, una neexcluzând-o pe cealaltă.

Metodologia transdisciplinară reunește patru direcții fundamentale înțelegerii lumii prezente și necesare în căutarea unității cunoașterii:

- epistemologie: cadru de cunoaștere
- logică: rațiune imanentă
- ontologie: Ființă și discursul despre Ființă; metafizică
- hermeneutică: arta căutării, găsirii, tulburării și uimirii în fața Sensului.

Toate aceste orientări generale sunt subordonate unui tip de cunoaștere *in vivo*, pe care transdisciplinaritatea o propune și o promovează ca un corolar al cunoașterii umaniste, bazată pe o invarianță față de comunitatea umană. Readucând în atenția câmpului de investigație științifică, studiul interacțiunii între Obiect și Subiect, transdisciplinaritatea își focalizează și coagulează potențialitățile metodologice în jurul conceptului de *înțelegere*.

Limbajul științific / limbajul transdisciplinar și aplicabilitățile informației spirituale în domeniul conștiinței

Conștientizarea și asumarea consecințelor etice și spirituale ale unui exercițiu cotidian al utilizării unui limbaj transdisciplinar ca sursă a unui dialog fertil și autentic atât la nivel intersubiectiv, cât și la nivel sociocultural. Actualitatea unui astfel de demers rezidă în nevoia reconstrucției interioare a subiectivității prin deschiderea translingvistică a experienței interioare. Consecința fundamentală a acestei conversii vitale în societatea în care trăim este recuperarea vocației inefabile a omului de a deveni în fiecare zi *un martir al transcuvintelor*: o dorință profundă de a fi alimentat de tensiunea semnatică din interiorul semnificațiilor, între limitele creației de Sens și dincolo de nivelurile de Sens raționalizabile într-un discurs. Pentru a contextualiza acest tip de abordare vom avea ca ghid conceptual ternarul *reprezentare / interpretare – limbaj – confuzie*, putând astfel să articulăm *o etică a transcuvintelor* ca posibilitate de captare a conținutului informației spirituale la traversarea orizontală și verticală a nivelurilor de Realitate. Limbajul transdisciplinar este în același timp, transmite

și trans-misiune a informației spirituale care implică deopotrivă dimensiunea intersubiectivă și trans-subiectivă a Realității.

Spre deosebire de reduționism, care explica diversitatea printr-o substanță comună diferitelor sisteme, gândirea sistemică vorbește de o organizare comună. Aceasta este de natură energetică, energia apărând ca un concept unificator al substanței (forma legată de energie), al spațiu-timpului (forma geometrică a energiei) și a informației (forma codificată a energiei). Materie înseamnă astăzi complexul energie – substanță – spațiu-timp – informație. În fizica contemporană, spațiul-timp însuși nu apare ca un receptacul în care sunt cufundate obiectele materiale: el este o consecință a prezenței materiei. Am folosit până acum cuvântul „informație” în sensul lui științific, legat de gradele de materialitate . Dar existența unei zone de non-rezistență permite introducerea unui nou concept – informație spirituală. Numim „informație spirituală”, informația circulând simultan în zona de non-rezistență între nivelurile de Realitate ale Obiectului, între nivelurile de Realitate ale Subiectului și, de asemenea, între Obiect și Subiect. Un asemenea concept va permite un dialog fecund între știință și spiritualitate, atât de necesar astăzi.

Premise deschise pentru o educație transdisciplinară și aplicabilitățile sale în activitatea didactică

Particularitatea traseului meu vocațional de până acum rezidă în faptul că activitatea didactică desfășurată la nivel liceal în cadrul catedrei de limba și literatura română s-a articulat osmotic cu activitatea de cercetare, cu precizarea că statutul de cercetător transdisciplinar este unul paradoxal și contradictoriu pentru orizontul educațional al societății în care trăim. Ceea ce am constatat în anii de predare de până acum este tocmai ruptura și hăul prăpăstios între cele două forme de învățământ: preuniversitar și universitar, cu disfuncționalitățile particulare din interiorul fiecărui sistem. Care este cauza discontinuității dintre cele două niveluri educaționale? Complexitatea conținutului informațional valorificat într-un circuit care să alimenteze orice act educativ, ar putea constitui o modalitate de a capta coerența transgresării creatoare a domeniilor de cunoaștere, păstrând bogăția de semnificații descoperite în interiorul fiecărei discipline. Rezumativ, activitatea mea didactică și de cercetare s-a focalizat pe aplicabilitățile conceptului de informație spirituală și culturală ca o posibilă cale de revigorare și re-umanizare a educației, prin depășirea reducăționismului intelectual de tip reproductiv, cu o formare integrală care vizează omul și rezonanța armonioasă a tuturor nivelurilor de ființă – corp, inimă, spirit. Schimbarea paradigmei educaționale de azi a devenit o necesitate vitală, de ordin etic, deoarece dezvoltarea durabilă a unei societăți se întemeiază în primul rând pe o dezvoltare armonioasă a ființei umane, fără a o reduce la una dintre dimensiunile sale constitutive. Dacă până în acum am traversat episteme culturale din orizontul modernității și postmodernității care accentuau și favorizau fie Subiectul, fie Obiectul cunoașterii, paradigma care se conturează în prezent este una a cosmodernității, așa cum este ea definită de Basarab Nicolescu. Cosmodernitatea, întruchipând aspirațiile unei noi filosofii a naturii și a omului, accentuează transcendența subiectului, redescoperind importanța covârșitoare a evoluției individuale ca motor în reconstrucția unității cunoașterii. Schimbarea paradigmei culturale generează firesc și aduce cu sine o schimbare a paradigmei educaționale. Suntem noi oare pregătiți să înțelegem acest nou tip de cunoaștere – cosmodernă și astfel, să transmitem celor pe care îi formăm într-un

sistem instructiv-educativ, necesitățile de ordin rațional, spiritual, cultural și social al autotranscendenței individuale?

Educația transdisciplinară este prin excelență de tip umanist, fiind orientată către realizarea unui echilibru între planul corporal, emoțional și intelectual, deci a unui om deplin, a unei ființe integrate, această integrare permițându-i, la nivelul cunoașterii – înțelegerea, la nivel axiologic – aprecierea valorii, iar în planul acțiunii – acțiunea ca gest creator. Omul deplin este un om născut din nou. Autotranscendența individuală, iată idealul educativ al unei formări transdisciplinare, care nu ignoră Sursa oricărui tip de cunoaștere, domeniul non-discursiv și non-raționalizabil al sacralului corespunzător tuturor culturilor, spiritualităților și religiilor din toate timpurile.

Configurarea unui centru de cercetări transdisciplinare fundamentată pe înțelegerea metodologiei aplicabilității informației culturale și spirituale în diverse domenii ale cunoașterii, ar revigora cu suflul originalității cerințele unei cercetări europene de mare actualitate. Misiunea transdisciplinarității este să genereze legături și să dobândească o coerență în interiorul conexiunilor posibile între diverse niveluri de cunoaștere. O dublă întemeiere a transdisciplinarității ar putea fi posibilă prin radiografierea unor astfel de cupluri de compatibilități conceptuale: *viziune transdisciplinară, apropiere transdisciplinară, deschidere transdisciplinară, atitudine transdisciplinară*. Asumarea transdisciplinarității consistă și în elaborarea unui *nou limbaj, a unei noi logici, a unor noi concepte* care să permită emergența unui veritabil dialog între diferite domenii ale cunoașterii. O corectă receptare a transdisciplinarității poate coagula și orienta toate aceste inovații de ordinul cunoașterii, și de bună seamă toate consecințele majore pe care le implică în inima vieții noastre de fiecare zi. Revalorizarea dimensiunii spirituale și a subiectivității în orice tip de cercetare, ar putea motiva orice căutător de Sens în parcurgerea multiplelor niveluri de Realitate, cu beneficii incomensurabile pe planul contribuției individuale în dezvoltarea unei societăți durabile, a valorilor umane esențiale unității cunoașterii și a lumii.

Structura tezei pe niveluri de contextualizare

Teza este structurată pe două direcții complementare și fuzionale: prima are în vedere găsirea semnificațiilor transdisciplinare ale simbolului *scării*, în partea a doua a lucrării urmând să ne propunem ca finalitate practică, aplicabilitatea metodologică a lor prin ancorarea ternarelor de contextualizare într-un text din domeniul spiritualității *Scara Raiului*, de Ioan Scărarul. Necesitatea îmbinării argumentelor transdisciplinare cu cele disciplinare va configura conținutul acestui capitol introductiv, în care vor fi anticipate rezultatele originale pe care cercetarea și le dorește să le obțină, scopul general și obiectivele specifice, particularizate în funcție de delimitarea riguroasă a domeniului de cercetare.

Domeniu de cercetare: spiritualitate

Scopul cercetării:

Înțelegerea complexității valențelor transdisciplinare ale simbolului *scării* la nivel metodologic și în dimensiunea sa contextualizată prin ternarele epistemologice aplicate *scrierii-scară*.

„Diferitele *niveluri de înțelegere* rezultă din integrarea armonioasă a cunoașterii diferitelor niveluri de Realitate și din cunoașterea diferitelor niveluri de percepție. Realitatea fiind multiplă și complexă, nivelurile de înțelegere sunt și ele multiple și complexe. Dar, Realitatea fiind de asemenea o unitate deschisă, diferitele niveluri de înțelegere sunt legate între ele într-un Tot deschis, ce include și Subiectul transdisciplinar și Obiectul transdisciplinar.”⁵

Obiective specifice:

- Identificarea postulatelor metodologice transdisciplinare – ontologic, logic și de complexitate, în concordanță cu ipostazierilor contextualizate ale semnificațiilor epistemologice ale *scării* în accepțiunea sa de exercițiu spiritual fundamental devenirii

⁵ Nicolescu, 2007a, p. 85.

interioare și ascezei sufletești, având ca suport textual opera lui Ioan Scărarul, *Scara Raiului*.

- Decantarea și descoperirea sursei comune a semnificațiilor trans-religioase și trans-culturale ale simbolului *scării*, prin explorarea zonei Terțului Ascuns ca domeniu alogic corespunzător conștiinței, de captare a legăturilor și punților trans-subiective care leagă și pun în rezonanță înuiții ale unor gânditori din spiritualități diferite ale lumii.
- Înțelegerea sensului fundamental al mișcării interioare orientate pe structura și organizarea *scării* ca situare a ființei în Realitatea transdisciplinară în zona Terțului Ascuns, unificând nivelurile de ființă ale celui care se angajează în urcușul interior prin traversarea acelor stări lăuntrice coagulate și generatoare în chip de virtuți duhovnicești.
- Aprofundarea acestui domeniu de transcunoaștere sau cunoaștere transgresivă prin contextualizarea hermeneuticii transdisciplinare în studiul unui text sapiențial-inițiat, din teologia creștină, captând universalitatea în deschiderea transreligiosului.

Lucrarea se încadrează în direcția cercetărilor transdisciplinare prin abordarea simbolului *scării* din perspectiva celor trei postulate ale *metodologiei transdisciplinare*, toate coagulate în jurul noțiunii fundamentale de *înțelegere*: „Cei trei stâlpi ai transdisciplinarității – nivelurile de Realitate, logica terțului inclus și complexitatea – determină *metodologia cercetării transdisciplinare*.”⁶

Niveluri de contextualizare:

- *Nivelul epistemologic: spiritualitate*

Domeniul de cercetare al spiritualității corespunzător zonei Terțului Ascuns din Realitatea transdisciplinară, fiind marcat implicit în textul lui Ioan Scărarul în introducerea pe care o

⁶ Nicolescu, 2007b, p. 55-56.

face la Cuvântul înainte al *Scării*, referitoare la un drum pe care fiecare aspirant îl urmează după o logică a contradictoriului, cu scopul regăsirii și reconstrucției omului interior: „Cartea de față arată drumul cel bun celor ce aleargă să-și scrie numele în cartea vieții celei din ceruri. (...) Va îndemn, dar să urcăm și noi cu sânguință și cu credință această gândită și ducătoare la cer scară, ale cărei trepte ne învață cu multă înțelepciune.”⁷

- *Nivelul ontologic: credinciosul - inițiat* - „Cei ce o vor citi și îi vor urma ei vor fi povățuiți de către dânsa fără de rătăcire și în mod desăvârșit îi va ridica de la cele pământești spre cele sfinte, arătând pe Dumnezeu celui pe care l-a ridicat până sus.”⁸
- *Nivelul metafizic experimental* este construit în jurul îndemnului spiritual reluat pe parcursul întregului tratat ascetic, de a focaliza experiența purificării și înălțării interioare pe actul trăirii personale, subiective, autentice și unice, și mai puțin pe dimensiunea teoretică, intelectuală, rațională, dogmatică, deci pe caracteristicile specifice unui demers de tip științific, teologic: „Celor care plâng nu li se cuvine a teologhisi, căci dacă se îndeletnicesc cu aceasta își pierd lacrimile.”⁹

Postulatele metodologiei transdisciplinare:

Cele trei axiome ale metodologiei transdisciplinare permit contextualizarea lor în rezonanță cu tema cercetării astfel:

1. *Postulatul ontologic* va include niveluri de Ființă și niveluri de Realitate ale *scării*
2. *Postulatul (a)logic* va corespunde domeniului spiritualității, deci zonei Terțului Ascuns
3. *Postulatul de complexitate* care va asigura coerența și unitatea deschisă mișcării pe scară în experiența spirituală și, de asemenea, coeziunea armonioasă a tuturor nivelurilor de înțelegere ale simbolului *scării*

Terțul Ascuns se manifestă plenar în cunoașterea spirituală care, după Basarab Nicolescu, este superioară celei științifice pentru că unifică Subiectul cu Obiectul, păstrându-

⁷ Scărarul, 2008, p. 105.

⁸ Idem.

⁹ Ibid, p. 182.

le totuși integral distincțiile: „ [...] gândirea creatoare modelează din *interior* cunoașterea *transgresivă* ce survine la răspântiile glisante dintre *translimbaj* și *transfinit*, dintre luciditate și versantul ei misterios – congener însă, în măsura în care omul este o sinteză inextricabilă de *sapiens-demens* -, dintre *structurile stabile* ale realului și *matematicile fractale ale celei de a treia lumi*, lumea interioară.”¹⁰ Asumarea unei cunoașterii spirituale ca efort interior al cunoașterii de sine și acces translingvistic către zona de non-rezistență a Terțului Ascuns, corelativ al sacralității și dimensiunii spirituale a Realității transdisciplinare. Revalorizarea tradiției culturale și spirituale prin reîntoarcerea la origini și actualizarea potențialităților lor creative infinite în complexitatea explorării zonei Terțului Ascuns ca Sursă a experienței spirituale, face posibilă o deschidere către transreligios, în contextul nevoii stringente a omului contemporan de redescoperire a sacralului. *Metodologia transdisciplinară* reunește patru direcții fundamentale înțelegerii lumii prezente și necesare în căutarea unității cunoașterii:

- *epistemologie*: cadru de cunoaștere
- *logică*: rațiune imanentă
- *ontologie*: Ființă și discursul despre Ființă; *metafizică*
- *hermeneutică*: arta căutării, găsirii, tulburării și uimirii în fața Sensului.

Toate acest orientări generale sunt subordonate unui tip de cunoaștere *in vivo*, pe care transdisciplinaritatea o propune și o promovează ca un corolar al cunoașterii umaniste, bazată pe o invarianță față de comunitatea umană. Readucând în atenția câmpului de investigație științifică, studiul interacțiunii între *Obiect* și *Subiect*, transdisciplinaritatea își focalizează și coagulează potențialitățile metodologice în jurul conceptului de *înțelegere*.

De o importanță deosebită este distincția dintre *cercetarea disciplinară* și *cunoașterea disciplinară*, respectiv *cercetarea transdisciplinară* și *cunoașterea transdisciplinară*. Cercetarea transdisciplinară este complementară cercetării disciplinare și totodată radical diferită de aceasta, dată fiind structura discontinuă a nivelurilor de Realitate care determină *structura discontinuă a spațiului transdisciplinar*:

¹⁰ Crăciunescu, 2003, p. 10.

„Cercetarea disciplinară se referă la cel mult unul și același nivel de Realitate; de altfel, în majoritatea cazurilor, ea se referă doar la fragmente ale unuia și aceluiași nivel de Realitate. În schimb, transdisciplinaritatea se preocupă de dinamica provocată de acțiunea simultană a mai multor niveluri de Realitate. Descoperirea acestei dinamici trece în mod necesar prin cunoașterea disciplinară. Transdisciplinaritatea, fără a fi o nouă disciplină ori o nouă superdisciplină, se nutrește din cercetarea disciplinară care, la rândul său, este limpezită într-o manieră nouă și fertilă de cunoașterea transdisciplinară. În acest sens, cercetările disciplinare și transdisciplinare nu sunt antagoniste ci complementare.”¹¹

Urcușul pe *scara virtuților* permite *ieșirea* din spațiul închis al autosuficienței și replierii sinelui individual, deci facilitează un element esențial al formării lăuntrice: *deschiderea*. *Nivelurile de deschidere* ale celor angajați în nevoințele sufletești vizează:

- *Deschiderea către o altfel de carte / scriere – tablele duhovnicești*
- *Deschiderea către obârșia timpului* „ne poartă la cataracta timpului și înapoi...spunând taina întrupării Cuvântului, făcător de pravile cerești, suflet ieșit din rotunjimi de fântâni și albastră suflare de stele”¹²
- *Deschiderea către sacru* „vă invit deci, să deslușim împreună magia, sacrul și misterele colindului căci în colind nu există *sfârșit* și nici *sfârșire*, există doar o înfinire de zodii, ce ne poartă sub cerul altor dimineți.”¹³

De asemenea, întâlnirea dintre căutătorii de sens care reprezintă diverse spiritualități creează legături, construind un veritabil *dialog* prin artă și dincolo de exprimarea artistică, în atitudinea de tulburare și uimire față de modul original prin care fiecare încearcă să transmită un dialog mai intim și mai profund cu Realul, un tunel inefabil al călătoriei unice către Sine. Experiența dialogului cu Sine și cu Celălalt întemeiază astfel un *ternar epistemologic* esențial în atingerea nivelului de profunzime care fundamentează finalitatea urcușului:

¹¹ Nicolescu, 2007a, p. 54.

¹² Cicio, 2010, p. 7.

¹³ Idem.

- *Comunicarea prin artă*: semnificații poetice, muzică, dans, imagine
- *Comunicarea prin tradiția vie*: ritual, doina, balada, colindul, strigături, instrumente muzicale tradiționale – caval, fluier, nai, dobă
- *Cuminecarea prin simboluri ale sacralului*: icoana populară, crucea din lemn, grâul, sânzâienele, arborele cosmic

Nivelurile de structurare ale *scopului* au configurat implicit *ternarele epistemologice ale unei cunoașteri transdisciplinare, transgresive*:

- *Cunoașterea cosmologică* → *Revelatio* → *Sacral*
- *Cunoașterea transgresivă* → *Mythos* → *Muthos – liniștea adâncurilor firii*
- *Cunoașterea de sine* → *In vivo* → *Pasăre - suflet*

Cunoașterea transgresivă în semnificația sa transdisciplinară presupune „tăcerea mentalului, prin eliminarea asociațiilor logice obișnuite, (...) fiind întemeiată pe revelație, pe contemplare, pe percepția directă a Realității, (...) și acordând o mare importanță corpului, senzației și sentimentelor”¹⁴. Rezonanța sunetului abisal conferită de interacțiunea nivelurilor de Realitate, induce senzația unei catedrale sufletești, trans-figurând luminos chipurile celor care trăiesc o experiență unică a arderii interioare.

Demersul nostru sondează, articulând creator și fertil viziunea teocentrică, cosmocentrică, sociocentrică și antropocentrică, întemeiată de complexitatea relației omului cu Divinitatea, cosmosul, semenii și sine. Ca întrebător și căutător, omul spiritual se situează la convergența între Real și Realitate, între esența transcendentă a Adevărului și gândirea care relativizează și problematizează, între limbajul sacru, teandric și trinitar și limbajul disciplinar, binar, al fragmentării continue a cunoașterii: „Cel mai bun mod de a răspunde unei *întrebări* fără răspuns este să păstrezi în tine însuși fără încetare întrebarea. Astfel, ea se poate hrăni din toate răspunsurile”¹⁵. Dacă pentru unii gânditori, tentația reflecției vizează zona inefabilă, hieratică a cunoașterii absolute, trans-raționale - „Preocuparea mea constantă a fost, este și va fi Adevărul, Realul ca principiu unic, izvor al tuturor lucrurilor, primit prin har

¹⁴ Nicolescu, 2007c, p. 159.

¹⁵ Nicolescu, 2007b, p.34.

de aleși în forma dogmatică a revelației într-o istorie sacră și o tradiție sacră”¹⁶ (Petre Țuțea) perspectiva transdisciplinară îmbină reunind riguros cercetarea științifică, artistică și transgresivă, introducând dimensiunea paradoxală și enigmatică a lumii în chiar Evidența logic-coerentă a înțelegerii umane: „Înțelepciunea este recunoașterea misterului săvârșit.”¹⁷ (Basarab Nicolescu)

În filosofia românească, Constantin Noica a surprins acest orizont lipsit de dimensiunea spirituală, afirmând că lumea contemporană are tot mai multe *cunoștințe* și tot mai puține *înțeleșuri*. Fragmentarea cunoașterii, gândirea reduționistă întemeiată pe o logică binară și eliminarea subiectului din complexitatea constitutivă a Realității, sunt câteva indicii ale unei proliferări anarhice, haotice și apocaliptice ale tehnostiințelor, în măsură să elimine definitiv orizontul sacralității ființei: „La source de la nouvelle barbarie nous semble résider dans le mélange explosif entre la pensée binaire, celle du tiers exclu, pur produit du mental, en opposition avec les données de la science fondamentale contemporaine, et une technologie sans aucune perspective humaniste” .¹⁸

Evitând capcana interdisciplinarității, cercetarea noastră trasează un tip de analiză transdisciplinară care traversează domeniul teologic și filosofic, sondează discontinuitatea dintre aceste două domenii diferite de cunoaștere, apelând la orizontul non-rezistenței științifice situată dincolo de frontierele disciplinare. Primul capitol pregătește terenul demersului hermeneutic, radiografiind legăturile trans-istorice posibile între diverse niveluri de înțelegere și interpretare ale vizionarismului scării în imaginarul popular – ceramică, folclor, legende, superstiții, în cunoașterea esoteric - alchimică, trecând prin accepțiunile date *scării cunoașterii adevărate* de Sfinții Părinți greci și latini - Sf. Grigorie al Nisiei, Sf. Vasile, Sf. Ioan Gură de Aur și de misticii creștini Nicolae Cabasila, Sfântul Ioan al Crucii, Francisc de Sales, viziunea Sfintei Perpetua și ajungând până la literatura Evului Mediu prin recursul la *Divina Comedie* a lui Dante. Cel de-al doilea capitol este consacrat domeniului spiritualității

¹⁶ Țuțea, 1993, p. 127.

¹⁷ Nicolescu, 2007b, p.34.

¹⁸ „Sursa noii barbarii ne apare ca fiind aceea a amestecului exploziv între gândirea binară, aceea a terțului exclus, produs pur mintal – aflat în opoziție cu datele științei fundamentale contemporane – și o tehnologie fără nici o perspectivă umanistă”, *Le tiers et le sacré*, în Nicolescu (ed.), 2003, p. 93.

analizat din perspectiva transdisciplinară, accentuând funcția hermeneutică a celor două concepte cheie ale tezei – *conștiința spirituală* și *informația spirituală*, pilonii non-rezistenți ai lumii infinitului conștient, corespunzătoare domeniului Terțului Ascuns. Ca *scară a dualității* coagulată în jurul dinamismului contrariilor, acest arhetip simbolic se revendică unei Tradiții care trimite la reactivarea intuitivă a unui izomorfism coerent al infinitului mare și al infinitului mic, semn al unificării rezonante a multiplelor niveluri de Realitate, descrise în limbaje spirituale diferite, accentuând *relația de complementaritate contradictorie* dintre cunoașterea științifică și cea tradițională. Subcapitolul focalizat pe noțiunea de Terț Ascuns este jalonat de distincțiile metodologice transdisciplinare dintre terțul inclus logic și terțul inclus ontologic, toate tipurile de terț fiind conciliate de către Terțul iubitor. Ca semn inefabil al prezenței misterului în viața noastră, Terțul Ascuns reprezintă gardianul frumuseții și integrității noastre interioare, sursă vie a transgresiunii tuturor opozițiilor care întemeiază existența umană, semn invizibil al Evidenței Absolute și indiciu aperceptiv al incompletitudinii cunoașterii. Capitolul al doilea se încheie cu explorarea lumii conștiinței, ca domeniul privilegiat al spiritualităților, religiilor și culturilor, situând metodologic conceptul de conștiință spirituală ca zonă de trecere și liant între conștiința de sine care unifică trupul, inima și cugetarea și supraconștientul, locul fără loc al conștiinței transcendente. Ca sursă a energiei nedegradabile, scara nivelurilor de conștiință permite mișcarea în ambele sensuri ca semn spiritual al cufundării în sine în vederea înălțării autotranscendente, deschizând coerent sensul circuitului de informație spirituală care traversează toate nivelurile de Realitate ale Subiectului și Obiectului cunoașterii transgresive.

Capitolul cel mai substanțial și important al lucrării este cel dedicat unei abordări originale și inedite a *Scării Raiului* lui Ioan Scărarul, din perspectiva hermenuticii transdisciplinare, evitând posibilitatea de a reduce comprehensiunea sensurilor complexe ale mesajului textual, la interpretări teologice, filosofice sau literare. Noutatea perspectivei este descifrabilă în toate palierele analizei, atât la nivelul decodării celor trei postulate metodologice – ontologic, logic și de complexitate, cât și la încercarea de contextualizare a lor într-o înțelegere a procesului de interiorizare și asumare a virtuților spirituale contradictorii prin aplicabilitățile logicii terțului inclus articulată subsidiar de Terțul Ascuns. Titlurile subcapitolelor oglindesc esențializat conținutul abordat și mărturisesc metaforic complexitatea simbolică infinită a conceptului de *scară*, ca mijloc de înțelegere a virtuților duhovnicești, accentuând cauza *dorului dumnezeiesc* ca impuls spiritual necesar urcușului interior și atracție

inefabilă spre dez-mărginirea limitelor cunoașterii fragmentare, în vederea unificării ființei. *Neîntristarea, bucuria plânsului, înstrăinarea, îndepărtarea de lume, umilința, smerenia, credința, nădejdea și dragostea* reprezintă corolarul virtuților care contribuie la *privegherea inimii* necesară revelării transparenței lăuntrice a omului de lumină. Legile din domeniul spiritual sunt identificate prin mijlocirea experienței duhovnicești a lui Ioan Scărarul și au ca finalitate evoluția interioară a omului prin dobândirea unei *intelențe care nu se arată lumii*, unei *dorințe de puținătate, de simplitate și nevoie* și ancorarea ființei în *adâncul tăcerii* prin meditația interioară. Un alt aspect al acestui capitol vizează problematica nașterii spirituale, ca semn al morții de sine pentru a renaște la o altă ierarhie valorică menită a reînnoi dimensiunea umanistă a existenței și astfel, deschiderea spre un trans-umanism care să permită valorificarea profundă a procesului de purificare lăuntrică. Moartea egoului implică o autotransformare de tipul mutației ontologice, generând o moarte de grad secund care face posibilă nașterea la viața spirituală, premisă fundamentală pentru a treia naștere, singura cale de deschidere durabilă a omului angajat în construirea unui dialog veritabil și autentic între diferite spiritualități și culturi.

Ultimul capitol reia ideea de fond a întregii cercetări, *trăirea-scară* ca modalitate de construire a dialogului trans-cultural, extinzând semnificațiile simbolice ale *scării* la revalorizarea umanistă din perspectiva Terțului iubitor, singura șansă de redescoperire a bogăției interioare durabile într-o societate erodată de consumatorismul de tip materialist. *Omul cosmodern* ca soluție antropologică contemporană de conciliere a opoziției dintre *omul antonom* și *omul real*, poate inspira o atitudine transdisciplinară care să medieze conflictul și violența prin interiorizarea virtuților spirituale contradictorii – *smerenia, simplitatea, blîndețea*, căi posibile ale re-descoperirii prezenței sacrului în lume, în pofida camuflării sale în profan.

Schemele și ilustrațiile care traversează lucrarea evidențiază rolul logicii terțului inclus în exercițiul decantării semnificațiilor complexe ale simbolului *scării* : cununia mistică ca depășire a cununii Sinelui cu Sine și a cununii alchimice, calea intermediară ca o conciliere a opoziției dintre calea umedă și calea uscată din inițierea de esoteric-alchimică, Realitatea transdisciplinară și ternarul *imaținație-imaginar-imaginal*, unitatea celor trei tipuri de terți – *terțul inclus logic, terțul inclus ontologic și terțul tainic inclus*, expresia plenară a terțului fiind *terțul iubitor* din noi, reprezentarea simbolică a terțului inclus logic, nivelurile de conștiință și sensul circuitului de informație spirituală, *trans-legarea* dintre Real și Realitate,

dintre sensibil și trans-sensibil, dintre rațional și trans-rațional, ierarhia legilor spirituale, ternarul cunoașterii în privegherea spirituală, ternarul nașterii la viața spirituală, terțul inclus ontologic între viață și moarte, experiența scării – cruce ca tensiune dinamică între umilință și smerenie, nivelurile dragostei pe scara-cruce a Iubirii Absolute, *scara* ca re-liere a subiectivității, inter-subiectivității și trans-subiectivității prin asumarea interioară a ternarului *singurătatea-comuniune/comunitate-cuminecare*, triumphiul epistemologic *cunoaștere-credință-deschidere*, lucrarea negrăită a procesului de iluminare, apathia ca eliberare de patimi prin unificarea minții cu inima, ternarele ontologice și epistemologice de contextualizare.

Anexa tezei cuprinde imagini cu cele trei portaluri de la catedrala Notre-Dame din Paris, icoane, fresce, picturi reprezentând scara lui Iacov sau Scara Raiului, din interiorul unor biserici sau de pe pereții exteriori ai unor mănăstiri, imagini cu manuscrisele traducerii textului Scara Raiului lui Ioan Scărarul, manuscrisul Scării Sfintei Perpetua, imagini cu Scara lui Iacov așa cum apare reprezentată în artă în operele câtorva pictori reprezentativi, stilizarea mitic-simbolică a motivului *scării* în opera lui Constantin Brâncuși.

Capitolul I

Repere în receptarea *Scării* ca urcuș al desăvârșirii spirituale

- ❖ Valențele simbolice ale scării ca *centrum mundi* și *arbore sacru*
- ❖ Scara, o călătorie în spirală ca pelerinaj al sufletului
- ❖ Vizionarismul *scării* în imaginarul transdisciplinar
- ❖ Mișcarea pe scară: cufundarea în sine și înălțarea ca autotranscendență
- ❖ Contribuții personale

Valențele simbolice ale scării ca *centrum mundi* și arbore *sacru*

Integralitatea ființei își desăvârșește prin mișcarea pe scară, locul și locuirea în *centrum mundi*, după cum denumesc Mircea Eliade acel punct de simetrie și tangentă ontologică între niveluri diferite de Realitate, care face posibilă situarea omului în raport cu ipostaza sa sacră de *imago dei*, deopotrivă în inima cerului și a pământului. Drumul către acest centru de coincidență, al lumii și al ființei este aspațial, atemporal și adimensional, putând fi descoperit, inventat și reperat peste tot și nicăieri, în orice orizont periferic, reunind dimensiuni contradictorii și depășindu-le asimptotic: jos și sus, orizontal și vertical, exterior și interior. Omul îndeplinește funcția de mediator între natura terestră și natura celestă, conciliind ternar cele două niveluri ontologice distincte și reinstaurând unitatea lumii prin regenerarea sa interioară, deoarece creația poate fi desăvârșită prin armonia cerului, pământului și omului, care trebuie să dăinuiască veșnic în manifestarea divină. Însă simetria paradoxală dintre primul capitol al Facerii și ultima pagină a Noului Testament, textul din Apocalipsă, dezvăluie faptul că noul cer și noul pământ își vor dobândi coerența împlinirii definitive prin efortul individual de reînnoire interioară:

„Facerea începe cu un dualism, crearea cerului și pământului, dar se termină cu o creație care suprimă acest dualism, cea a omului, care leagă cerul de pământ și lumea creată de Creator. Această funcție a omului, Apocalipsa ne asigură că este eternă, întrucât noul cer și noul pământ sunt legate pentru totdeauna unul de celălalt prin Cetatea viitoare. Dumnezeu își găsește în om ziua de odihnă, petrecându-se atunci o liberă expansiune reciprocă a unuia în celălalt, deoarece și unul, și celălalt se găsesc reciproc: aceasta este uniunea sacramentală a Creatorului în creatură, sărbătoarea eternă de care vorbește Pavel. Creația este prea strâmtă pentru Dumnezeu. El avea nevoie de om pentru a se desfășura liber în ea.”¹⁹

Fiind unul dintre cele mai vechi simboluri ale umanității și traversând imaginarul colectiv al tuturor culturilor și religiilor, arborele sacru este legat de unitatea deschisă către universal a conștiinței, acest element concret din Realitate trimițând întotdeauna la o lume de dincolo, din domeniul spiritual.

¹⁹ Faivre, 2007, p.177.

UNITATEA LUMII

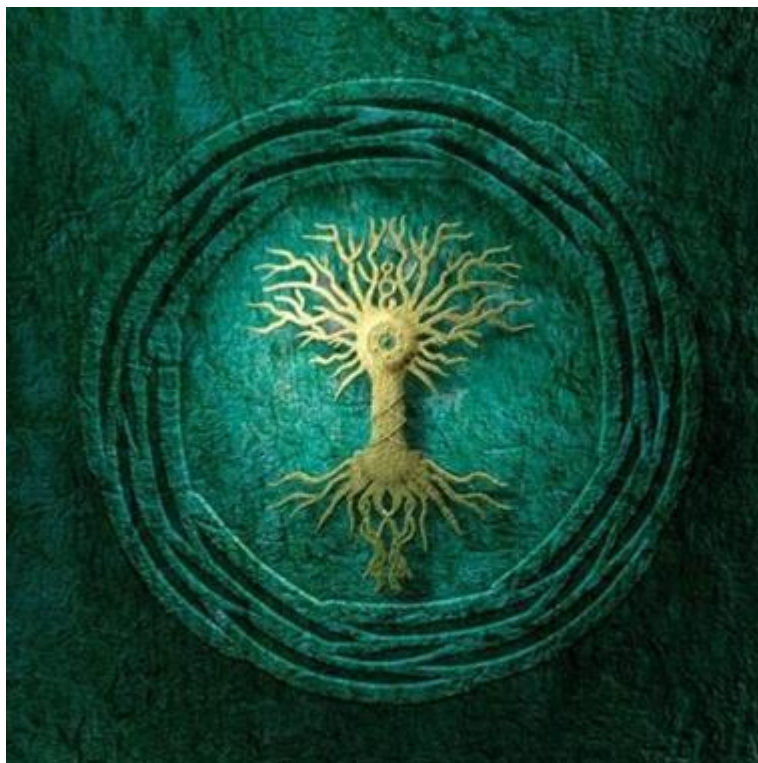
ARBORE SACRU - mediere verticală

SCARA VIRTUȚILOR – mediere graduală

Putem identifica ca element comun în reprezentările simbolice ale scării și ale arborelui sacru, fie o încadrare a acestora într-un *cerc*, fie înscrierea într-un *cerc* a prezenței divine a persoanei lui Isus, ca etapă-terminus a desăvârșirii duhovnicești și deci, refacerea întregului, a Unității primordiale: „Fiindcă întruparea înalță spre cer Natura suferindă aflată în așteptare, pe când cerul tânjește după cununia sa eternă cu pământul. Cetatea sfântă, rezultat al acestei uniuni, are drept piatră de temelie inima omului-mediator.”²⁰

²⁰ Faivre, 2007, p.178.

Fig.1 – „Inscripționată pe cilindrii din Caldeea, unii dintre aceștia datând din 4000 î. C, arborele sacru devenind unul din cele mai importante simboluri ale religiei caldeene.”²¹

Simbol al non-dualismului prin excelență, arborele sacru își extrage deopotrivă seva rădăcinilor sale din spațiul terestru dar și celest, manifestându-și adevărata virtualitate cosmică prin co-participarea activă a omului la unificarea Spiritului și Naturii în inima sa, fără a o reduce nici la materialism, nici la idealism. Arborele sacru este și scară a desăvârșirii, iar scara virtuților devine și arbore sacru în măsura în care ambele activează simbolic același prototip, dorință și dor al Sursei, intuit la nivelul universalității transreligioase, transculturale și trans-spirituale: regăsirea unității lumii și a cunoașterii prin concilierea ternară a opoziției materie-spirit, într-un efort de autotranscendență a ființei umane. Corpul celui care urcă scara desăvârșirii devine corp spiritual prin alimentarea și redescoperirea obârșiei sale cosmice, iar spiritul se întrupează în lume și în istorie, prin transparența luminii care dă viață și regenerează prin seva sa vizibilă și invizibilă, orice formă perimată a materiei, supusă degradării, resurecția Naturii prin ciclurile cosmice fiind și redempțiune a individului.

²¹ Danci Monica, *Arborele sacru pe întinsul lumii*, lucrare prezentată la conferința din 6-8 august 2010, Civilizația și cultura din spațiul carpato-danubian

Fig.2 – „Pe monumentele asiriene din jurul anului 1000 î. C., figura e din ce în ce mai convențională și apare aproape întotdeauna între două personaje care stau față în față, care sunt uneori preoți sau regi într-o atitudine de adorație, alteori creaturi monstruoase: lei, sfîncși, grifoni, unicorni, etc. Deasupra, e adesea suspendat cercul înaripat, personificând zeitatea supremă.”²²

²² Danci Monica, *Arborele sacru pe întinsul lumii*, lucrare prezentată la conferința din 6-8 august 2010, Civilizația și cultura din spațiul carpato-danubian .

Fig. 3 – „La greci, arborele a fost cel mai timpuriu simbol al divinității, fiind reprezentat astfel pe vasele antice, pe tablele de marmură, pe vasele de argint și pe picturile de pe pereți.”²³

Cercul simbolizează *centrul* care reunește razele celor patru zări, asigurând totodată o coeziune a nivelurilor existenței, unificate dinamic într-o unitate deschisă. Ca exprimare concentrată a unui adevăr esențial complex, cercul reprezintă universul și este un simbol al echilibrului și al eternei reîntoarceri, precum și al ciclicității, al rotirii și deopotrivă, finitul și infinitul, unitatea și multiplicitatea, perfecțiunea (este un punct extins), dar și spațiul limitat, omogen.

²³ Danci Monica, *Arborele sacru pe întinsul lumii*, lucrare prezentată la conferința din 6-8 august 2010, Civilizația și cultura din spațiul carpato-danubian.

Crucea celtică

Fig. 4 – „Într-un alt tip de mituri ale originii, nașterile individuale au loc direct dintr-un copac, cum este cazul lui Attis, al cărui corp a fost închis de Cybele într-un copac din care a renăscut apoi la venirea primăverii. Într-un stadiu ulterior, aceste mituri s-au dezvoltat în trei direcții : copacul a devenit nu sursa, ci scena unor nașteri miraculoase (mulți dintre zeii Greciei s-au născut sau au fost crescuți la rădăcina unui copac : Zeus sub un plop în Creta, Hera sub o salcie în Samos, etc.), relația dintre copac și ființa umană a fost explicată printr-o metamorfoză (de exemplu, Lotis, frumoasa nimfă urmărită de Priapus, a fost transformată prin mila zeilor într-un lotus) sau copacul a devenit simbolul fecundității”²⁴.

²⁴ Danci Monica, *Arborele sacru pe întinsul lumii*, lucrare prezentată la conferința din 6-8 august 2010, Civilizația și cultura din spațiul carpato-danubian.

Arborele sacru în tradiția populară

Îndeplinind funcția de mediere între spiritualitatea cosmică și cea terestră, arborele sacru este reprezentat pe ceramica românească în triplă ipostază: arbore cosmic, arbore ceresc și arborele vieții. Conexiunea la nivelul înțelegerii simbolice a scării și a arborelui sacru, rezidă în legătura pe care ambele o instaurează între om și divinitate, punte necesară în deschiderea transorizantică a ființei dincolo de opoziția viață-moarte, în domeniul vitalității eterne, alimentată permanent de la Sursa Viului. Dacă pe scara virtuților urcă nevoielnic mucenicul întru Hristos din viziunea creștină, în imaginarul popular autohton putem identifica

un echivalent sugestiv prin complexitatea virtuților sale hermenutice, încapsulate într-o invocație din folclor:

Ajută-mă, brade,

Atotstăpânitor,

Să urc până-naltul cerului

În raiul luminii,

Să cobor până-n fundul pământului

În iadul întunericului.

Scara, o călătorie în spirală ca pelerinaj al sufletului

„Tâlcurile adânci și simetriile absconse ale Evangheliilor nu vor fi niciodată definitiv pătrunse de mintea omenească. Marii mistici și filosofi ai creștinătății n-au revelat decât o parte din sensurile secrete ale Evangheliilor. Miracolul nu e întotdeauna evident; adesea e irecognoscibil, în sensul că mintea omenească nu-l recunoaște ca atare, nu-l deosebește de celelalte întâmplări ne semnificative, nu-l izolează de fluxul devenirii profane. Evangheliile sunt pline de asemenea *miracole*, pe care ochiul omenesc le confundă cu întâmplările de rând și cu amănuntele oarbe ale vieții cotidiene.”
(Mircea Eliade)

Periplul lui Christian Rosencreutz înțeles ca o cale spre interior (*eso-thodos*), personaj mitic care ar fi trăit 106 ani, din 1378 până în 1484, este deopotrivă o căutare a *nostos-ului* ființei, de-a lungul unui roman inițiativ intitulat „Nunta chimică a lui Christian Rosencreutz în anul 1459”, scris de Johann Valentin Andreae și apărut în 1616 în limba germană la Strasbourg. Personajul principal, un erou în căutarea unei Tradiții universale și a unei înțelepciuni situate în interiorul culturilor, între ele și *dincolo de* orice cultură particulară, călătorește în Orient – golful Arabiei, Egipt, India, de unde aduce o erudiție cu privire la gândirea islamică. Acest tip de experiență a descoperirii unor episteme diferite de cele native, nu i-a dislocat credința creștină și nu i-a modificat câtuși de puțin conștiința apartenenței la o Tradiție spirituală dominantă în Europa, deoarece cunoștințele dobândite legate de cele trei ramuri ale familiei abrahamice, nu au constituit o tentativă de asimilare a religiilor din Orientul Îndepărtat.

Drumul edificării interioare a lui Christian într-un Orient mitic, înțeles ca un loc spiritual, începe în seara Vinerii Mari pentru a-l încheia în miercură de după Paște. Scrisă într-o perspectivă narativă de tip subiectiv, naratorul-personaj relatează evenimentele petrecute în șapte zile, la persoana întâi singular, oglindind cu fidelitate mutațiile interioare și stările sufletești ale protagonistului, de la plecarea din chilia sa, până la întoarcere, momentul final al remiterii Ordinului Pietrei de Aur, mărturisirea greșelii și pedeapsa. Orientat de cunoaștere și credință, de lumină și har, pelerinajul lui Christian este inspirat în jalonarea sa

trans-semnificativă de simbolismul alchimiei tradiționale: „Pelerinajul lui Christian, început în chilia de meditație, îl duce apoi pe erou în *pădure*; îl vedem pierzându-se, regăsindu-se, pierzându-se iarăși prin meandrele, splendoarea, mizeria lumii, și în cele din urmă reapărând cu totul altul decât la începutul povestirii. El învață să cunoască lumea deoarece este întors spre el însuși, posedă această *Weltzugewandtheit*, în același timp în care coboară în el însuși.”²⁵ Descoperim astfel, faptul că orice înălțare mistică a sufletului spre uniunea cu Dumnezeu este simultană unui proces al coborârii în Sine, ambele ducând spre desăvârșirea Marii Opere Spirituale care integrează transmutația întregii Naturi prin filtrul purificator al ființei.

„Cartea ne invită să coborâm în noi înșine transformându-ne. *Innenweg*, cale interioară sau *intimă*; proces de elaborare internă, de memorizare; *er-innern*, cum o exprimă atât de potrivit limba germană, adică în același timp *a-și aminti* și *a scormoni în sine*; a face să se nască sau mai degrabă să renască ceea ce, aflat în germen în adâncul sufletului, nu năzuiește decât să iasă la lumină, în pofida condiției noastre de oameni păcătoși. Pelerinajul spre spirit, *Wanderschaft zum Geist*, rămâne astfel lucrul esențial; sub abundența decorurilor și a simbolurilor, autorul propune acest pelerinaj al omului cu dorință care vrea să depășească primul nivel de lectură. E mai puțin vorba de *cununie mistică* totuși, cât de cununie alchimică; căutarea nu vizează în mod exclusiv interioritatea, de vreme ce Natura întreagă e asumată, inclusă într-un proces de transmutație prin Spirit.”²⁶

Cele trei portaluri ale catedralei Notre-Dame din Paris – portalul Sfintei Ana, portalul Judecății de Apoi și portalul Sfintei Fecioare, construite în stilul arhitectural al goticului timpuriu, reprezintă o remarcabilă imagine a varietății și complexității simbolismului decorațiunilor: „Imaginea în gândirea medievală este o reprezentare, un simbol, o emblemă, ceea ce l-a făcut pe Huysmans să spună că catedralele erau hieroglifice, folosind pentru acest cuvânt sensul său prim, adică de scriitură sacră”²⁷, scrie Christian Montésinos în studiul său despre catedralele din Franța, înălțate între secolele al XII-lea și al XIV-lea, configurând gloria goticului și constituind veritabile enciclopedii de simboluri. După autorul acestui riguros studiu, dificultățile hermeneutice intervin în lectura imaginilor, unde se suprapun straturi succesive de interpretare venind din epoci și școli diferite: „Cu siguranță perspectivele

²⁵ Faivre, 2007, p. 212.

²⁶ Idem.

²⁷ Montésinos, *Elements de mythologie sacrée aux XII et XIII siècles*, Editions de La Hutte, 2011, p.16.

teologului medieval și ale cercetătorului de astăzi nu se suprapun întotdeauna. Astfel, scara înțelepciunii, cum e cea de la Notre-Dame din Paris, reprezintă pentru alchimiști gradele operei alchimice, pentru comentatorii catolici scara lui Iacob, în vreme ce medievistii o interpretează ca reprezentare a celor șapte arte liberale²⁸, *trivium* și *quadrivium*.²⁹ Ultimul basorelief sculptat dintre cele trei, în anul 1220-1230, marele portal al Judecării de Apoi evocă subsidiar scara lui Iacov (Facerea, 28, 12) și pare să figureze etapele căii numite „umede” în opoziție cu calea „uscată”: „Nu încape îndoială că *scara* poate fi interpretată ca figurând calea zisă *scurtă*, intermediară între căile uscată și umedă. Frânghia ar reprezenta atunci calea umedă.”³⁰

Articulând trans-semnificațiile artistico-alegorice și spiritual-inițiatice ale multiplelor căi de acces la unificarea interioară și la uniunea mistică, secvența narativă care face referiri la Marea Operă spirituală din *Cununia chimică* a lui Christian Rosencreutz, esențializează metaforic etapele peregrinajului sufletului înspre Sine, încercând să atingă treptele ce duc la porțile cerului:

„Astfel, în cursul celei de-a șasea zile, li se prezintă candidaților frânghii, *scări* și aripi mari. În tavan se deschide o trapă circulară, prin care ei zăresc o doamnă care îi invită *să urce*. Christian, căruia îi revine o scară, se crede dezavantajat; urmarea însă va demonstra contrariul, întrucât cei care folosesc aripi urcă prea repede, iar cei care se cațără pe frânghii fac bășici în palme. Alchimistul are deci de ales între trei metode: sau trudește fără nici un ajutor exterior și se expune în mod periculos (frânghia); sau înaintează cu prea multă grabă, ceea ce dăunează maturizării operei (aripile); sau urcă treaptă cu treaptă gradele intermediare.”³¹

Interpretată sintetic, *Scara alchimică* pe care urcă procesional Christian Rosencreutz este formată din șapte faze: primele patru trepte corespund etapei denumită în limbajul simbolic al alchimiștilor *Nigredo* (negru), următoarele două corespund fazei *Albedo* (alb), iar

²⁸ *quadrivium* (cuv. lat.), termen apărut în sec. 5 d. Hr. care, în sistemul de educație medieval, desemna cele patru „arte matematice”: aritmetica, geometria, muzica și astronomia (spre deosebire de *trivium*, care desemna cele trei „arte retorice”: gramatica, dialectica sau logica și retorica). După cum se vede, în acest sistem, muzica nu era privită ca o artă, în sensul modern al cuvântului, ci mai degrabă ca o știință, bazată pe legi matematice și fizico-acustice. Q. și *trivium*-ul alcătuiau împreună cele șapte arte liberale

²⁹ *Idem.*

³⁰ Faivre, 2007, p.209.

³¹ *Idem.*

cea de-a șaptea desăvârșește starea *Rubedo* a Marii Opere, adică opera la roșu. Astfel, drumul conversiunii lăuntrice este jalonat de șapte trepte ale autorealizării și reintegrării personalității scindate de fragmentarismul cunoașterii umane, toate convergente și subordonate nevoii regenerării, renașterii și reînnoirii ființei: *distilarea*, *calcinarea*, *putrefacția*, *soluția-disoluția*, *coagularea*, *însuflețirea*, *multiplicarea* sau *proiecția*.

Distilarea inaugurează Opera, în măsura în care reprezintă plecarea în pelerinajul său macrocosmic, Christian visându-se prizonier în fundul unui puț, alături de alți prizonieri, cu toții încercând să se cațere unii peste alții pentru a ieși: „astfel, prin relațiile-i cu ceilalți, omul cunoaște mai bine relele de care suferă”.³² *Calcinarea* se referă la încercări fizice și spirituale simbolizate prin dezmembrări, tonsuri – moartea dată sieși, veșmintele albe ale celor șase suverani devenind negre. *Putrefacția* evocă alegoric pierderea identității personale prin motivul beznei în care se află înlănțuit Christian, dominat de spaima propriei morți, omenirea fiind spânzурată de frânghia care este lăsată să cadă. *Soluția-disoluția*, ultima treaptă a fazei *Nigredo*, îl prezintă pe Christian „rănit de o piatră tăioasă și cântărit împreună cu alte persoane pe un cântar care alege grâul omenesc bun de neghină. Este și războiul dintre forțele regelui celui bun și cele ale Maurului, sau transportul cadavrelor cu o corabie, purificarea și dizolvarea lor, sau calcinarea corpului păsării a cărei cenușă este apoi purificată.”³³ *Coagularea* sau reurcarea (anabasis) corespunde regăsirii totalității și unității ființei prin edificarea durabilă a fortăreței interioare, temelie a unei subiectivități nealterate de fragmentarism: „Christian este tras afară din puț și trece cu bine de judecată. Logodnica e salvată de bunul Rege; corpurile lichefiate sunt mai grele decât atunci când aveau viață; cenușa a dat o pastă din care vor apărea un *homunculus* și o *homuncula*”³⁴ Treapta următoare, *însuflețirea*, este simbolizată de „pasajul în care îl vedem pe Christian, eliberat din lanțuri, căpătând permisiunea de a asista la *nunta chimică*, precum și de soarele care încălzește soluția într-un mare glob de aur (asistăm la producerea unui ou alb ca zăpada). Personajele despre care s-ar fi putut crede că au murit pentru totdeauna învie grație flăcărilor venite din cer.”³⁵ În ultimul stadiu al Marii Opere și adevărată *Rubedo*, are loc *multiplicarea* sau *proiecția*: „Christian este însărcinat să transmită un mesaj și i se dă aur de cheltuit și de împărțit în timpul

³² *Idem.*

³³ Faivre, 2007, p.211.

³⁴ *Idem.*

³⁵ *Idem.*

drumului. Ba chiar i se acordă privilegiul de a elibera un împărat: ouăle vreme îndelungată clocite sfârșesc prin a ajunge la ecloziune. Logodnica face jurământ de fidelitate, reintră în posesia regatului său, este încoronată. Regele și Regina apar cu mare alai, apoi se îmbarcă pe o mare corabie de aur pentru a participa la marele ospăț.”³⁶

Doina Ruști decantează sintetic semnificațiile complexe ale *catabazei* în „Dicționarul de simboluri din opera lui Mircea Eliade”, accentuând viziunea despre lume integrată ca un arc transistoric peste timp, deopotrivă în arhetipurile mitologiei din Antichitatea greacă, cât și în tehnicile de purificare care construiesc mesajul artistic din spectacolul de artă al secolului al XX-lea sau în teatru contemporan:

„Coborârea în infern (*catabasa*) reprezintă o temă de largă circulație în ritualurile mistice, în mitologie, artă. Eliade îi atribuie valoare inițiativă, iar în scrierile lui artistice este legată de povestea nefericitului Orfeu. În *Odiseea* homerică, Ulise coboară în Hades ca să-și cunoască viitorul de la profetul orb, Tiresias; Orfeu, considerat strămoș al lui Homer se confruntă cu zeii și cu lumea cealaltă, căci el vrea s-o readucă la viață pe Euridice, așadar, vrea să anuleze însăși moartea. Deși învins în idealul său, rămâne ca simbol al celui ce a coborât în lumea morții și s-a reîntors. Povestea cuprinde un ritual, pe care Eliade îl numește "de tip șamanic". În ciuda faptului că nu se cunosc misterele orfice, se știe că pregătirea cuprindea o serie de purificări - vegetarianism, asceză, învățătură religioasă - și că năzuințele erau transmigrația și imortalitatea sufletului (*Ist. cred.*, II,177 și urm.). Coborârea în infern, în timpul vieții nu înseamnă moarte. De aceea, Pandele (*19 t.*) acceptă mesajul Euridice. Ritualul cere purificare - *katharsis*, tehnică apoloniană -, iar maestrul Pandele se pregătește minuțios, prin intermediul teatrului. Spectacolul însuși sugerează perspectiva accidentului, care salvează istoria, căci este reprezentată povestea despre *tornatorna*, *fratre*, întâmplarea care *a dat certificat de naștere românilor*. Pandele, purificat prin artă, iluminat prin *anamnesis*, înțelege că poate coborî, deoarece *catabasa* este urmată de înălțare. Chemarea Euridice înseamnă eliberarea sufletului din închisoarea materiei, și, deci, de sub apăsarea morții. Așadar, eroul romanului *19 t.* coboară în lumea umbrelor pentru a-și desăvârși experiența memoriei. Este ceea ce descoperă și Adrian (*ÎCD*), un alt Orfeu pentru care experiența coborârii (cu ascensorul) declanșează procesul de anamneză, în sensul de acces la memoria generală.(v. și Orfeu) .”³⁷

³⁶ Faivre, 2007, p.211.

³⁷ <http://doinarusti.ro/Dictionar.htm>

Autoarea articulează conceptul de *catabază* / *catabasis* de noțiunea filosofică și metafizică de *cădere*, pe care o sondează transversal, captând rezonanțele subiacente dimensiunii transculturale care au marcat diferite episteme de gândire și spiritualitate:

„Nae Ionescu asociază căderea din paradis cu încetarea stării contemplative; omul a dorit să devină Dumnezeu, adică să creeze, ceea ce a și realizat, dar creația sa se face prin consum de substanță, cu suferință și cu muncă; el a devenit un Dumnezeu după putințele sale. Pierzând existența contemplativă, omul a pierdut și sensul prăbușirii sale din paradis, a rămas doar cu o nostalgie, el păstrează doar conștiința surdă a Căderii. Sensul păcatului originar a constituit o preocupare de interes pentru toată generația lui Eliade, dar tradiția acestei teme exista cu mult înainte în literatura noastră (Cantemir, Heliade Rădulescu, Eminescu). Destinul ființei reprezintă un șir nesfârșit de înălțări și căderi, pentru că ea și-a uitat dimensiunea astrală. Eliade definește omul post-edenic prin amnezie urmată de anamneză; transcendența presupune reînnoarea relației cu memoria generală, dar momentele de trezire sunt foarte scurte. Căderea ca și înălțarea fac parte deopotrivă din natura ființării, al cărei rost se conservă, în ciuda perioadei regenerări a vieții, după cuum în nuvela *ÎCD*, mesajul orfic se transmite de-a lungul istoriei, deși au fost uitate și destinul și misiunea lui Orfeu. În altă scriere, un personaj lansează ideea că în urma Căderii, omul a uitat calea regenerării, a devenit efemer (*LTG*); uitarea înseamnă *scufundare în viață*, captivitatea sufletului. Dominic Matei (*Tinerete...*) se înalță, accidental, își regăsește starea eternă, dar natura sa umană îl trădează; el se întoarce la condiția sa de om, adică blocat în amnezie și muritor. Dar experiența sa înseamnă, în ultimă instanță, progres în plan general. Căderea stimulează spiritul reacționar - scrie Cioran - deoarece ea dă sensul invariabilității ființei, sortită la corupție și degradare. Aventura ieșirii din șablonul vieții înseamnă risc și revoluție. Simbolul Căderii apare în multe mituri și în alte religii decât cea creștină. Pentru tradițiile primitive, Căderea înseamnă canibalism, moarte și sexualitate, în timp ce pentru gândirea indiană simbolul presupune "ruptura primordială din interiorul ființei" (*MVM*), ceea ce-l îndreptățește pe Eliade să afirme că între obsesiile arhetipale ale omului există și intuiția că viața reprezintă o decădere de la condiția celestă a omului; el vorbește despre o *cădere*, nu neapărat în sensul iudeo-creștin, ci despre o *cădere ce se traduce printr-o catastrofă fatală geniului uman și în același timp printr-o schimbare ontologică în structura Lumii*. (MA, 115)³⁸

³⁸ <http://doinarusti.ro/Dictionar.htm>

Căderea și înălțarea sunt categorii ontologice care fac parte din natura ființării și deci, ele sunt firești aspirației dintotdeauna de reîntregire a omului și a lumii. În viziunea creștină există o dublă întemeiere a experienței spirituale: Revelația viitoare, generală și personală a lui Cristos – ca judecător al lumii și Revelația interioară, secretă și individuală. Reprezentările murale și iconografice ale scării reunesc și articulează complementar aceste căi de acces la unitatea ființei, a lumii și a cunoașterii, fiecare urcuș fiind marcat în partea superioară de translimita dez-mărginirii de contingență și pământitate, simbolic sugerată prin imaginea paradoxală a Trinității. Unitatea este dată de intuiția sacrului ca unitate a contrariilor: există în această zonă o unitate între principiul creator și ordonator al limitării și materia inertă care este indeterminată. Persoanele divine semnifică principiul limitării (distanța maximă) și uniunea dintre principiul creator și ordonator al limitării și materia inertă care este indeterminată (unitate maximă). Cristos este media proporțională – armonia care se află între contrarii: *distanță maximă și unitate maximă*.

**Sensul procesional al celor șapte faze care desăvârșesc Marea Operă,
prezentate în „Nunta chimică”**

Întrebarea care survine la finalul analizei consacrată de Antoine Faivre celor șapte zile alchimice și cuprinsă în capitolul „*Nunta chimică a lui Christian Rosencreutz* ca pelerinaj al sufletului”, se referă îndubitabil la problematica atât de actuală în domeniul filosofiei religiei și al metafizicii, configurată în jurul *Harului și a gnozei sau conjuncția contrariilor*: „Adeptul nu dă oare mai degrabă impresia unui soi de demiurg care încearcă să escaladeze cu mijloace proprii treptele ce duc la porțile cerului?”³⁹ Un posibil răspuns ar putea fi dat de identificarea în subsidiarul imaginarului romanesc, a unui filon aparținând *tradiției hermetiste* care „propovăduiește necesitatea de a lega macrocosmosul și microcosmosul, sau universul și omul, prin afirmarea poziției centrale a lui Cristos la intersecția acestor doi vectori, ceea ce are drept consecință pătrunderea adevărului Evangheliei în întreaga creație.”⁴⁰ În consecință, ideea neoplatoniciană conform căreia omul, ca centru absolut al universului, trebuie să se *înalțe*, trebuie să fie articulată și conciliată cu revelația creștină care accentuează *coborârea* lui Dumnezeu, venit să ne izbăvească, noi nefiind capabili să ne înălțăm de unii singuri până la el. Soluția transgresării acestei false opoziții – un cuplu de contradictorii la nivelul limbajului, însă nu și la nivel ontologic, se află *într-o dublă mișcare*, aparținând unei metafizici experimentale: omul să meargă spre Dumnezeu și Dumnezeu spre om, pentru a se întâlni într-un punct comun. Fiecare are de parcurs un drum: *înălțarea* omului îl *coboară* pe Dumnezeu și *coborârea* lui Dumnezeu îl *înalță* pe om. Și uman și divin, dar nici uman, nici divin ci altceva.

La începutul secolului al XVII-lea, Johann Valentin Andreae are intuiția trezirii omului în deschiderea unei *pansofii*, consecință a degradării vitale în lumea în care trăim, alienată de scindarea dintre știință, societate și spiritualitate: „este nevoie de o *pansofie* sau o sinteză ordonată, armonică, a tuturor științelor și a tuturor credințelor [...]; e vorba de a realiza unitatea cunoașterii, de a împăca totalitatea cunoștințelor cu totalitatea credinței.”⁴¹ Aceeași idee, dar exprimată prin intermediul imaginației poetice, o descoperim într-un text liric a lui Jacques de Nuysement, publicat în 1622⁴²:

C'est un point asseuré plein d'admiration

Que le haut et le bas n'est qu'une mesme chose :

³⁹ *Idem*.

⁴⁰ Faivre, 2007, p. 213.

⁴¹ *Ibid.*, p. 215.

⁴² Nuysement, *Traitez de l'Harmonie [...] du Vray Sel*, Paris, 1621, p. 329.

*Pour faire d'une seule en tout le monde enclose,
Des effets merveilleux par adaptation.*

*D'un seul en a tout fait la méditation,
Et pour parents, matrice, et nourrice, on luy pose
Phoebus, Diane, l'air et la terre, ou repose
Cette chose en qui gist toute perfection.*

*Si on la mue en terre elle a sa force entière :
Separant par grand art, mais facile manière,
Le subtil de l'espais, et la terre du feu.*

*De la terre elle monte au Ciel ; et puis en terre,
Du Ciel elle descend, Recevant peu à peu,
Les vertus de tous deux qu'en son ventre elle enserre.*

C.G. Jung evocă sugestiv *Nunta chimică* a lui Andreae, în lucrarea sa cu titlul *Mysterium conjunctionis*, accentuând faptul că, fiind vorba de o conjuncție, pelerinajul nu se încheie cu adevărat niciodată, ci trebuie mereu refăcut.

„Sufletul trebuie să urce spre Dumnezeu prin cunoașterea și descifrarea *semnăturilor* răspândite în cuprinsul lumii, la fel cum grația divină și pogorârea lui Dumnezeu în om ne îngăduie să înțelegem această lume și să grăbim totodată reintegrarea ei. Pelerinajul are așadar un dublu sens ; el propune două direcții simultane : să se pornească la grația divină din noi, sau de la cunoașterea lui Dumnezeu, pentru a înțelege Natura, a o transforma, și să se pornească de la această Natură ale cărei arcanne ne conduc, din treaptă în treaptă, la cunoașterea lui Dumnezeu.”⁴³

Cununia chimică integrează multiple niveluri de simbolizare a dinamismului *unificării* și *uniunii*, ca formă niciodată încheiată de pelerinaj *în spirală*, a cărei finalitate nu este orientată spre un ideal de *perfecțiune* – ca sfințenia, ci pe unul de *totalitate*:

- la nivel *subiectiv* – opera mântuitoare *in nobis* (pelerinajul lui Christian)

⁴³ Faivre, 2007, p. 215.

- la nivel *intersubiectiv* – opera mântuitoare *pro nobis* (cununia regelui cu regina)
- la nivel *trans-subiectiv* - cununia dintre protagonist și Cristos, dar și un pelerinaj prin care eroul recapitulează uniunea lui Cristos cu Biserica, și astfel, ceea ce Dumnezeu a făcut de-a lungul întregii istorii a mântuirii.

În concluzie, *scara* ca simbol al unei viziuni teozofice întemeiată pe o filozofie a Naturii – în sensul paracelsian și, ulterior, al romantismului german, poate media și transgresa opoziția *coborâre-înălțare*, la nivel metafizic, dar și ontologic, deoarece orice gândire aparținând lui *homo religiosus* este alimentată transistoric de o filozofie a vieții non-duală, posibilă numai prin activarea dimensiunii sacre a existenței, constitutivă conștiinței, domeniul absolut al concilierii tuturor contradictoriilor. Însă orice depășire a opozițiilor de pe un nivel de Realitate, trimite implicit la descoperirea unui alt cuplu de contrarii, situat sub auspiciile legilor care guvernează un alt nivel de Realitate, omul fiind astfel un căutător etern, niciodată oprit din peregrinajul său interior, căruia nu-i rămâne decât experiența *tulburării și a uimirii*, singura care poate da un Sens rezistent, aventurii sale din zona non-rezistenței la reprezentări, imagini sau formalizări logice. Pentru Böhme, nu numai destinul omului este întemeiat creator pe tensiunea contrariilor, ci paradoxal, domeniul trans-subiectiv este construit pe polarități absolute, alogice, identificând un dinamism sacru chiar și în divin, deci la nivel ontologic, o contradicție niciodată rezolvată între un pol al luminii și un pol al întunericului : „Poporul rătăcitor al lui Dumnezeu parcurge la nesfârșit istoria poparelor și a culturilor, Dumnezeul său este un Dumnezeu istoric care călătorește împreună cu el, în timp ce divinitățile naturale ale păgânismului erau legate de locuri, de localități fixe. Experiența poporului pelerin e mereu de prelungit, de reluat : *er-fahren*, „a avea parte de”, „a trăi experiența”, înseamnă „a merge” și sugerează totodată o elaborare interioară, un proces lăuntric.”⁴⁴

Unitatea ființei, a cunoașterii și a lumii rămâne permanent *deschisă incompletitudinii*, deci restului de mister care își construiește locul fără loc, ca „impuls al unei dorințe active și dinamice, generatoare de anabaze și catabaze mereu reîncepute. Călătorie în spirală, așadar. Dar dacă bucla nu e niciodată închisă, armonia umano-cosmică se dovedește, chiar prin aceasta, din ce în ce mai rodnică, plină de noi zămisliiri.”⁴⁵

⁴⁴ Faivre, 2007, p. 217-218.

⁴⁵ *Idem.*

Cununia mistică

Cosmos – Ființă - Sacru

Cununia Sinelui cu Sine

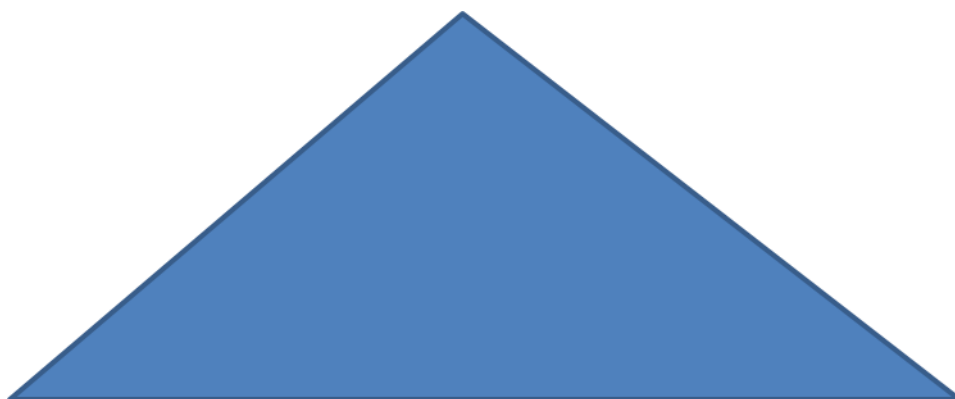
Corp – Inimă- Spirit

Cununia alchimică

Natură - Spirit

Calea intermediară

Scara pe care neofitul urcă treaptă cu treaptă gradele intermediare

Calea uscată

Calea umedă

<i>Pelerinajul sufletului prin zbor</i> Calea grăbită / rapidă ce dăunează maturizării <i>operei</i> (aripile)	<i>Odiseea marină a sufletului</i> Simboluri: <ul style="list-style-type: none">• <i>corabia</i> / <i>apa</i> reprezintă dizolvarea• <i>frânghia</i> sugerează cățărarea în mod periculos
--	---

Vizionarismul *scării* în imaginarul transdisciplinar

Ternar: imaginație - imaginar- imaginal

Tema scării este legată de experiența muceniei ca *viziune* pe care Sfinții și misticii o trăiesc în momentele-limită ale existenței lor, în *Deschiderea* pe care sufletul o percepe ca modalitate de comunicare și traversare între multiple *niveluri de Realitate*: senzorial, intelectual, afectiv: „L’art de la vision ou de la gnose qui n’est ni une perception sensorielle, ni psychique, ni intellectuelle, mais un état d’ouverture – dans cet *Ouvert*, au fond de l’être, ce qu’il y a d’incrée dans l’homme ne fait qu’Un avec ce qu’il y a d’incrée en Dieu (maître Eckhart) - de ce que les mystiques appelleront par la suite *la fine pointe de l’âme*.⁴⁶

Vom exemplifica această reprezentare imaginală a simbolului *scării* ca punct de tangență între zonele de non-rezistență ale Subiectului și Obiectului, care permite comunicarea între Subiect și Obiect prin două mărturii ale celor chemați întru sfințenie. Prima aparține Sfintei Perpetua care, așteptând în închisoare ziua judecării, avu o *viziune* pe care o descrie astfel:

„Am văzut o *scară* de bronz uimitor de mare, care se ridica până la cer, dar așa de îngustă, că nu te puteai urca ea decât unul câte unul. Pe marginile scării erau înfipte tot felul de instrumente de fier. Erau acolo: săbii, sulii, cângi, cuțite, așa că, dacă cineva nu se urca cu atenție și privind în sus, era sfâșiat, iar carnea rămânea în acele instrumente. Sub scară, stătea culcat un balaur grozav de mare, care pândește pe cei ce se urcău și îi îngrozea ca să nu se urce. Totuși, Satorius s-a urcat, făcând începutul. Acesta se predase pentru noi, de bunăvoie, mai în urmă, pentru că nu fusese de față atunci când am fost arestați. Ajungând în capul scării, s-a întors către mine, și mi-a zis: Perpetua, te aștept! Ia seama însă să nu te muște balaurul acela...⁴⁷

O *viziune* asemănătoare a avut și Sadot, episcop al Seleuciei și Ctesifonului, care și-a sfârșit și el viața ca martir. Îi apărui predecesorul său Simeon, încurajându-l să primească cu bărbăție cununa muceniei:

⁴⁶ „Arta viziunii sau a gnozei nu este nici o percepție senzorială, nici psihică, nici intelectuală, ci o stare interioară de deschidere – în acest *Deschis*, în adâncul ființei, ceea ce este increat în om se unifică cu ceea ce este increat în Dumnezeu (maître Eckhart) - ceea ce misticii numesc prin cel mai fin punct al sufletului.”, *L’Évangile de Thomas*, 1986, p. 244-245.

⁴⁷ Amintirea acestei viziuni a Perpetuei se păstrează, printre altele, în actele martirice ale Sf. Polieuct.

„...Am văzut în această noapte o scară al cărei capăt atinge cerul. Aici se găsea Sfântul Simeon într-o înfinită măreție, eu eram pe pământ și el îmi striga: Vino la mine Sadot, vino, nu te teme. Eu am urcat ieri; urcă și tu la rândul-ți astăzi.”⁴⁸

Imaginalul este un termen preluat din sufismul iranian și introdus de Henry Corbin (1903-1978) pentru a desemna imaginarul adevărat, creator, vizionar, esențial, fondator. Fără viziune, Realul se dizolvă într-o înlănțuire nesfârșită de imagini voalate, deformate, mutilate: „Urmându-l pe Corbin – scrie Gilbert Durand –, s-ar putea spune că acel *cogito* al Imaginarului este *ceea ce mă privește*, caci tocmai în actul vizionar al *privirii* – iar eu nu pot atesta și profesa decât propria-mi privire – se desăvârșește cunoașterea celui ce privește, a obiectului privit și a viziunii care îngăduie respectiva *privire*.”⁴⁹. Imaginalul corespunde domeniului transubiectiv al realității transdisciplinare, ca terț inclus între subiectiv și intersubiectiv: „Pentru ca în actul privirii ceea ce privesc să mă privească e nevoie de un terț. Terțul tainic inclus, unifică Subiectul și Obiectul, păstrându-le diferența. În lipsa acestui terț totul este separat.”⁵⁰

Basarab Nicolescu definește în relația lor *ternar-transdisciplinară* conceptele de *imaginație-imaginar-imaginal*, accentuând rolul circuitului de informație spirituală dintre ele în realizarea punții de legătură între Real și Realitate, între Subiect și Obiect:

„În gândirea transdisciplinară, imaginalul corespunde punctului X de tangență între zonele de non-rezistență ale Subiectului și Obiectului, care permite comunicarea între Subiect și Obiect. El ne apare astfel ca locul-sursă al imaginilor nevăzute de organele de simț. Ca punct, entitate geometrică fără dimensiuni, X transcende activitatea psihică. Imaginalul nu este deci o activitate psihică producătoare de imagini. El este însă accesibil omului aflat într-o stare transpsihică, permițându-i contemplarea imaginilor, cunoașterea fără intermediar, față în față. X este locul sursă al tuturor imaginilor trecute, prezente și viitoare, care informează și dă sens Realității, prin buclele de coerență care traversează nivelurile de Realitate ale Subiectului și Obiectului. X aparține Realului aflat în comuniune cu Realitatea. El este însăși cunoașterea, în dimensiunea sa de trans-cunoaștere, în plinătatea ternară a *celui ce privește* (Subiectul), a *obiectului privit* (Obiectul) și a viziunii care îngăduie respectiva *privire* (Tertul Ascuns).”⁵¹

⁴⁸ Aceeași scară a muceniei vor urca-o și Sfinții Marian și Iacob, uciși în anul 259 în Lambesia.

⁴⁹ Gilbert Durand *apud* Nicolescu, 2006.

⁵⁰ Nicolescu, Camus, 2004, p. 35.

⁵¹ Nicolescu, 2006, p.45.

Imaginația ca activitate psihică producătoare de imagini prin situarea într-un singur nivel de Realitate este neinformată de existența celorlalte niveluri de Realitate, nefiind nici rezistență și nici non-rezistență, ci pură activitate neuronală.

Imaginarul captează informația acțiunii simultane a mai multor niveluri de Realitate:

„În gândirea transdisciplinară *Imaginarul* apare deci ca un fald al Realității și Realitatea ca un fald al *Imaginarului*. Din fald în fald, omul poetic a fost inventat. *Imaginarul* transdisciplinar semnifică circulația energetică între două sau mai multe niveluri de Realitate legate prin discontinuitate. Inspirația științifică și artistică este percepția respirației solidare a diferitelor niveluri de Realitate. *Imaginarul* transdisciplinar este un *imaginar* ale carui imagini depășesc tot ceea ce pot concepe organele noastre de simț.”⁵²

La nivelul *imaginarului folcloric sau colectiv*, se păstrează până în zilele noastre reminescente ale credințelor populare legate de anumite reprezentări ale călătoriei sufletului spre cer pe treptele unei scări. Astfel, la înmormântări și „pomeni” se mai fac uneori și azi, „între alți colaci, și unii în formă de scări, numiți chiar *scări*, despre care se crede că, împărțiți ca milostenie întru amintirea celui răposat, vor servi ca niște scări de urcare spre raiul fericirii.”⁵³

O dată cu încetarea persecuțiilor, când creștinii vor căuta cu ardoare trăirea unor experiențe mistice în viața ascetică și nu în mucenicie, scara ce duce spre cer o va reprezenta nu martiriul, ci urcarea treptelor virtuții, până la realizarea desăvârșirii. Un nivel de înțelegere al simbolului scării îl reprezintă interpretarea perfecțiunii duhovnicești prin imaginea suirii unei scări ale cărei trepte marchează interiorizarea și cunoașterea acelor virtuți necesare evoluției spirituale: „Noi facem așadar o călătorie și venim în această lume pentru a merge din virtute în virtute, nu pentru a rămâne pe pământ legați de bunurile pământești...(....) O admirabilă prevedere a dumnezeieștii providențe! Cel care drumețește spre cer se apropie de suverana desăvârșire, după ce a trecut succesiv prin toate virtuțile: dar nici acum ispitele nu încetează să-l hărțuiască...”⁵⁴

⁵² *Idem.* .

⁵³ Pr. Victor Aga, *Simbolica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic cu istorii, tradiții, legende, folclor*, Timișoara, 1935, p. 295; vezi și Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, ed. a IV-a, București, 1922, p. 34 și 556 la cuvintele „arhanghel” și „scară”.

⁵⁴ Este vorba despre o primă schițare a treptelor vieții spirituale – fără să fie totuși o referire explicită la o *scară* în înțelesul ce i s-a atribuit mai târziu, făcută de către Origen, care, în omiliile la cartea Numerilor în special,

Imaginea etapelor progresive pe care le parcurge iubitorul frumuseților duhovnicești va prinde contur mai precis de *trepte* și, în cele din urmă, chiar de *scară*, prin analogie cu celebra scară ce i-a apărut lui Iacob în cunoscuta sa viziune. Putem astfel să-l evocăm pe Sf. Ipolit al Romei, care a văzut în crucea lui Isus scara ce permite intrarea în cer: „Ea este pentru mine cărarea strâmtă și drumul îngust. Ea este scara lui Iacob și drumul îngerilor la capătul de sus al căruia este găsit Domnul.”⁵⁵

Începând cu veacul al IV-lea, Sfinții Părinți greci, latini și sirieni vor utiliza simbolul scării în mod frecvent, spre a indica ascensiunea către Dumnezeu a sufletului creștin dornic de desăvârșire prin cunoaștere și în practicarea faptelor bune. Autorul tratatului *Despre viața lui Moise*, Sf. Grigorie al Nisiei vorbește despre „cel care a înaintat în sus pe toate treptele”, despre cel care urmând pilda lui Moise „se urcă tot mai mult și își ridică mintea mereu mai sus. Unul ca acesta, după ce s-a urcat pe un vârf, și-l face din nou punct de plecare pentru altul și, ajungând la el, și-l face din nou punct de plecare pentru un altul, totdeauna se urcă mai sus și totdeauna devine superior lui însuși. (...) Desăvârșirea firii umane constă în a te purta așa încât să vrei să urci totdeauna spre lucruri mai înalte în virtute și în bine”.

După Sf. Grigorie al Nisiei există și o scară a cunoașterii adevărate, natura însăși, deci materia, slujește drept scară vizibilului care ridică, înalță la contemplarea inteligibilului.

„...după cum corpurile grele și rotunde dacă li s-a dat drumul în jos din vârfurile munților, deși nimeni nu le împinge, ele sunt totuși purtate în jos mereu cu o năvală mai puternică dacă nimic nu le stă împotrivă până ce ajung pe pământ la loc întins, tot astfel sufletul a cărui natură este purtată în sus, fiind dezlegat de poftele pământești, se face zilnic mai aprins și străbate mai iute, urcându-se spre sferele mai înalte. Căci atunci când nimic nu-i stă împotrivă, prin sine însuși este purtat spre natura binelui, fiindcă natura binelui însuși atrage la sine pe toți aceia care pot să privească cu ochi sănătoși la razele frumuseții lui. Așa se face că prin dorința de cele cerești se ridică totdeauna către lucruri mai mari și zboară totdeauna spre lucruri mai înalte. De vreme ce prin cele pe care deja le-a priceput poate să primească și să năzuiască spre lucruri mai mari, se aprinde totdeauna de o dorință și mai mare și așa este purtat neîncetat în sus, devenind mai tare prin cele pe care le-a petrecut. Căci numai acțiunea virtuții hrănește puterea de muncă și întărește puterile. De aceea noi spunem despre marele Moise că, mergând mereu înainte, el nu-și oprește defel urcușul, nici nu lasă loc unor limite mișcării sale către înălțimi, ci o dată ce a pus piciorul pe scara pe care s-a sprijinit Dumnezeu, cum spune Iacob, nu încetează să urce

întemeindu-se pe interpretarea istoriei biblice, descrie etapele pe care le străbate sufletul în ascensiunea sa către Dumnezeu.

⁵⁵ Ipolit, *Omilia asupra Paștelui* („Sources chrétiennes”, XXVII, pp. 176-178).

treptele de sus și să se înalțe mai spre înălțime, fiecare treaptă pe care pășește în urcușul său ducându-l mereu spre dincolo.”⁵⁶

Capadocianul Sf. Vasile arhiepiscopul Cezareei, vorbește și el despre *scara virtuților*, cu referire la același Iacob:

„Exercitarea pietății se poate asemana cu o scară și anume cu scara aceea pe care a văzut-o în vis fericitul Iacob și ale cărei margini erau: una spre cele pământești și mărunte, iar cealaltă se înalță chiar dincolo de ceruri. În felul acesta, cei care sunt chemați la viața cea virtuoasă trebuie să fie îndrumați către treptele cele mai de jos ale scării, pentru ca de acolo să se ridice încontinuu pe cele care urmează, până vor ajunge, printr-o înaintare treptată, la cea mai mare înălțime cu putință naturii omenești. Deci, după cum atunci când ne urcăm pe prima treaptă a unei scări ne depărtăm de pământ, tot asemenea, atunci când voim să trăim după Dumnezeu, începutul înaintării noastre pe calea virtuții este arătat prin depărtarea noastră de la rău.”⁵⁷

Sf. Ioan Gură de Aur evocă și el efortul cathartic al creștinilor în contextul unui urcuș progresiv de la cele mai ușoare spre cele mai grele: „Să învățăm, zice el, a realiza progresiv îndreptarea greșelilor; propunându-ne o greșeală pentru luna aceasta, alta pentru luna viitoare și alta pentru luna ce urmează vom ajunge să ne îndreptăm pe noi înșine. Astfel, urcând ca pe niște trepte, vom ajunge cu ajutorul scării lui Iacob până la cer.”⁵⁸

Referințe directe la scara virtuților face Sf. Benedict din Nursia (sec. VI) care stabilește *12 trepte ale umilinței*, în partea de jos fiind *umilința desăvârșită*, iar în partea de sus *împărăția cerurilor*: 1. teama de Dumnezeu care e începutul înțelepciunii, 2. renunțarea la voința proprie, 3. ascultarea de cei mai mari, 4. îndurarea tuturor greutăților și necazurilor, 5. mărturisirea păcatelor, 6. să te consideri pe tine a fi cel mai rău și cel mai de pe urmă, 7. să te consideri cel mai de pe urmă nu numai cu vorba, ci în inimă, 8. respectarea regulilor stabilite de cei mai mari, 9. înlăturarea limbușiei, 10. să te ferești de râs, 11. să vorbești puțin, cu judecată și fără să ridici glasul, 12. să fii umilit în suflet, iar umilința să se reflecte și în fizicul tău.

Teologia *scării* problematizează conceptul de *mediere duală* între termeni aparent contradictorii și a căror soluție de conciliere își are legile proprii la același nivel de Realitate:

⁵⁶ Sf. Grigorie al Nisiei, *Despre viața lui Moise*.

⁵⁷ Vasile cel Mare, *Omilie la psalmul 1*, trad. Olimp. N. Căciulă, col. „Izvoarele Ortodoxiei”, nr. 2, București, 1939, p. 32.

⁵⁸ Ioan Hrisostom, *Omilia LXXXIII la Ioan*.

trup - suflet, reflecție intelectuală – experiență mistică, patimă – virtute, bine – rău, perfecțiune – imperfecțiune. Ioan Scărarul delimitează antagonic dimensiunea experiențială de cea doctrinar-teologică a spiritualității, punând accentul pe latura practică a vieții duhovnicești: „Celor care plâng – adică monahilor – nu li se cuvine să teologhisească, deoarece, dacă se îndeletnicesc cu aceasta, își pierd lacrimile” (treapta a VII – a); „Isihastul care este și cunoscător nu are trebuință să fie instruit prin cuvinte, căci el este luminat de înseși faptele sale grăitoare” (treapta a XXVII-a). Contextualizând, scara virtuților este o scară a lacrimilor mucenicești subiective, corespunzătoare scării teologiei apofatice, având ca obiect cunoașterea lui Dumnezeu prin mistagogie. Calea articulării urcușului lăuntric prin cunoașterea divină în afara sferei raționalului, este accesul în zona conștiinței, la nivelul *theosis-ului*, experiență a trans-mutației ontologice, a conversiunii omului în trans-figurarea prin lumina și energia divină. Actualitatea teologiei scării din tradiția creștină este posibilă prin activarea un nou tip de *energitism etic*, al unui umanism de sorginte cosmodernă a omului cu vocația autotranscendenței.

Despre influența Scării asupra scriitorilor patristici și a scriitorilor creștini ulteriori, menționăm ipostazierile Harului dumnezeiesc în drumul ascetic al celor care au dobândit isihia, forme organizate într-un fel de diagramă compusă din 10 trepte: *urcușul dumnezeiesc, rugăciunea curată, căldura inimii, sfânta lucrare, lacrimile inimii, pacea gândurilor, contemplarea tainelor, strălucirea străină, luminarea inimii și desăvârșirea*, cuprinse în lucrarea monahului Teofan, *Scara dumnezeieștilor daruri, care prin cercare s-a cunoscut de purtătorii de Duh* ⁵⁹.

Scrierea *Metoda sfintei rugăciuni* atribuită Sfântului Simeon Noul Teolog propune o *metodă* a purificării patimilor fie prin efortul personal al interiorizării energiei divine prin rezonanța vibratorie între cuvânt, sunet și respirație în *exercițiul psalmodierii*, fie pe calea mistică, fie prin sondarea cunoașterii intelective: „toate trebuiesc făcute după o bună rânduială. De aceea, potrivit unei scări, a stabilit aceste lucruri Ioan Scărarul, grăind astfel: unii își împuținează patimile, alții se îndeletnicesc cu psalmodierea stăruind într-aceasta cea mai mare parte a vremii, alții se ocupă cu rugăciunea, alții viețuiesc îndreptându-și privirea spre teorie, în profunzime”. Sfântului Simeon Noul Teolog asociază etapele desăvârșirii spirituale cu vârstele omului, maturitatea interioară fiind posibilă numai prin urcușul statornic către atingerea acelei stări plenare de ființă, simbolizată de imaginea bătrânului aflat într-o contemplare perpetuă a ideilor eterne, imuabile care stau la fundamentul existenței și

⁵⁹ Jacques Touraille, *Philocalie des Peres neptiques*, fasc. VII, Paris, 1985, capitol rezervat lui Teofan Scărarul.

focalizarea tuturor energiilor spre centrul mundi. Trans-portul ființei dinspre terestru spre celest este simbolic semnul trans-mutației realizate la nivel ontologic dinspre opacitatea și pământitatea corporale, la transparența și diafanizarea luminescentă și trans-lucidă a corpului spiritualizat. Psalmodiarea devine o cale de unificare rezonantă și rezonatoare a tuturor nivelurilor de ființă, corporal, afectiv și intelectual, inima cantându-și uniunea cu vibrația cosmosului și regăsirea totalității și a obârșiei sale divine.

« Aceia, deci, care voiesc să urce pe *o scară*, nu merg de sus în jos, ci de jos în sus; întâi pun piciorul pe cea dintâi treaptă, apoi pe următoarea și astfel apoi pe toate. În felul acesta e cu putință să se ridice de la pământ și să urce în cer. Dacă deci voim să ajungem la omul desăvârșit al plenitudinii lui Hristos, după chipul pruncilor, potrivit tuturor perioadelor vârstei copiilor, să ne apucăm să urcăm scara astfel rânduită, spre a înainta, umblând pas cu pas, până la măsura bărbatului și a bătrânului. Și cea dintâi vârstă a stării călugărești constă în a micșora patimile, precum se cuvine începătorilor. Cea de-a doua treaptă și schimbare de vârstă, care din omul duhovnicesc încă adolescent face un tânăr, constă în stăruința spre psalmodiere. Căci o dată patimile doborâte și micșorate, psalmodia devine plăcută limbii și găsește ascultare și Dumnezeu, deoarece nu este cu putință a cânta pe pământ străin, adică având o inimă împătimită. Iată semnul celor ce progresează. Cea de-a treia treaptă și schimbare de vârstă, aceea a tânărului ce ajunge la bărbăție duhovnicească, este îndeletnicirea cu rugăciunea, semn al celor ce au progresat. Rugăciunea și psalmodia se deosebesc între ele tot atât cât se deosebește tânărul de adolescent, potrivit scării de care ne ocupăm. La aceasta de adaugă o a patra treaptă și schimbare de vârstă duhovnicească, aceea a bătrânului, a omului cărunt, iar aceasta constă în privirea fixă și fără abatere a teoriei, privilegiul celor desăvârșiți. Iată terminată calea și atins vârful scării. »

Tot din sfera scriitorilor bizantini se înscrie și Nicolae Cabasila care în lucrarea sa *Viața în Hristos* extinde semnificația scării în registrul ternarului epistemologic *traversare – transmite – circuit*, exponențializând în orizont metafizic *sensul* mișcării și parcurgerii traseului soteriologic, coborârea pe cruce a lui Isus – deci umanizarea divinului, fiind vadul prin care se poate trăi înălțarea pe aceeași traiectorie circulară – deci divinizarea umanului: „...Iisus Hristos S-a coborât pe Sine ca Astfel, să ne înălțăm noi, pentru că în ființa noastră stăruie același drum, ca și pe o scară, ultima treaptă a Lui e prima pentru noi.”

Guig din Chartres, cunoscut și sub numele de Guig al doilea – sec. al XII-lea a scris o *Scară a Paradisului*, construiește o scara a hermeneuticii in vivo menită a conduce către

captarea Logosului ca un Cuvânt Viu Curățător al trupului, opus virtuților sufletești care prin rugaciune și contemplație purifică necurățiile afective prin *darul lacrimilor*:

1. *Lectio*: citirea prin exercițiul atenției a textelor scripturale
2. *Meditatio*: meditația care permite actul primului nivel al înțelegerii textuale
3. *Oratio*: orientarea minții spre Dumnezeu prin rugaciune, pentru a se detașa de cele rele și a dobândi valorile benefice evoluției interioare
4. *Contemplatio*: starea de contemplație care este coincidentă în plan spiritual cu înălțarea la Dumnezeu și *gustarea bucuriilor dulceții veșnice*.

Sfântul Ioan al Crucii (1542-1591) utilizează simbolul scării credinței „goale” în „noaptea duhului” în *Urcarea Carmelului* și *Noaptea obscură*, sufletul traversând în ascensiunea lui spre cer zona de non-rezistență absolută, trans-rațională a Terțului Ascuns, *mediere tainică* a multiplelor niveluri de conștiință prin „intermediul unei scări secrete ascunse”: „atunci când sufletul rămâne lipsit de orice lumină a simțurilor și a înțelegerii, ieșind din orice margine naturală și rațională, spre a urca pe această duhovnicească scară a credinței, care atinge și străbate până în străfundurile lui Dumnezeu.”

Francisc de Sales (1567-1622) în *Introduction à la vie dévote* și *Traité de l'amour de Dieu* problematizează *medierea duală* dintre căderea în păcat și înălțarea prin virtute sub semnul unei mișcări de ascensiune sau coborâre a treptelor unei scări, orbita evolutivă fiind progresivă sau cea involutivă fiind regresivă într-un ritm imperceptibil care poate aliena ființa, supusă simțului comun, al aplatizării interioare, ne-vrednică aneantizare a intuiției divine, singura care conferă verticalitate: „Trebuie să observăm un lucru de mare importanță, spune el, anume că omul nu se înalță la desăvârșire dintr-odată, ci încetul cu încetul, din treaptă în treaptă. La fel se întâmplă lucrurile cu prăbușirea din aceea și căderea în oarecare păcat și imperfecțiunea: nu se cade dintr-o dată, ci de la greșelile mici se ajunge la cele mari.”

Într-o lume unde căderea și greutatea omului sunt forțe irezistibile, survine în actualitate întrebarea dacă grația și atracția divină, trans-naturală sunt o necesitate vitală sau asumarea unei *banalități a răului* contravine vocației transcendente a ființei de a fi orientată de dorința de *Bine* care îi este constitutivă. Polaritatea *cădere-înălțare* asociată simbolic în structura scării cu cuplul de contradictorii axiologice *patimă-virtute*, are un impact radical și terapeutic asupra oricărui căutător în domeniul spiritualității, deoarece constituie expresia unei experiențe de *gradul universalității*, în care termenii componenți sunt revelatori ai unei

esențe contradictorii a lumii și a individului, dincolo de cultura sau religia de la care se revendică. În experiența creștină a înălțării și a desăvârșirii prin virtute, este central conceptul de *kenosă* care condiționează construirea aceluia loc interior vidat pentru a face posibilă locuirea energiei divine activate și actualizate prin grația care coboară pentru a dis-loca și trans-loca greutatea patimilor sau ceea ce numesc grecii prin *apatheia*. Dacă opoziția ontologică *corp -spirit* este cea care structurează gândirea duală, conceptul de *grație* dobândește în viziunea hristologică valențe conceptuale și metafizice de ordinul medierii ternare tainice.

Experiența scării permite traversarea nivelurilor de Realitate ca niveluri de energitism etic, *noaptea simțurilor* fiind acela pasaj sine qua non al asumării discontinuității și rupturii de legi, energia divină orientînd ființa către libertate, temei implicit al singularității și unicității.

„ Les niveaux de Réalité sont des niveaux énergétiques. C'est pourquoi le passage d'un niveau à l'autre est nécessairement discontinu. La discontinuité est la condition de l'évolution. C'est la singularité qui nous informe sur la norme et non l'inverse”.

„ Sans discontinuité il n'y a pas de conscience et sans conscience il n'y a pas de discontinuité. La discontinuité quantique est un des signes de la conscience cosmique”.

„ La soudaineté de l'événement de l'être est le signe de l'imprévisibilité de l'inconnu”.

„ La liberté c'est la discontinuité. La discontinuité donne un sens à la vie de l'homme”⁶⁰.

Poetul italian Dante în *Divina comedie*, cunosător al literaturii duhovnicești patristice, și-a construit poemele sale pe hermeneutica simbolică a scării, traversarea sau medierea dintre niveluri de Realitate diferite – din infern în purgatoriu și apoi în paradis, pentru a dobândi *liniștea*, este reprezentată ca fiind asemenea ascensiunii unui munte sau, mai ales, asemenea urcării treptelor unei scări. În Infern, întovărașit și călăuzit de Vergiliu, eroul istovit și dornic de odihnă, este încurajat printr-un îndemn la descoperirea unui alt nivel de înțelegere a călătoriei ca o *scară drum*:

„ Se cade-aici să-nvingi orice-amânare

.....

Deci sus ! Și-nvinge truda ce-apasă

⁶⁰ Basarab Nicolescu, 2007a, p.67.

Prin vrerea cea ce-nvinge orice bățăi,
Când ei de-al trudei chin nimic nu-i pasă,
Căci nu-i de-ajuns să pleci dintr-aste văi ;
Mai lung-o scară drum pe ea ne cere !
De știi ce-ți spun, grăbește pașii tăi.”⁶¹

Cântul al XXI-lea al *Paradisului* uimește prin survenirea fractal - arhetipală a unei *scări terapeutice* „pe care urcând se vindecă oricine”, o scară cerească pe care Dante a urcat-o urmând-o pe Beatrice în cerul lui Saturn. Pe această scară, spune poetul, a avut viziunea sufletelor contemplative, unele urcând, altele coborând ca „niște stoluri de ciori”, similară construcției imaginare a patriarhului biblic, însă având în-semnele unicității creative arcuite poetic din aleanul metaforic al poeziei:

„Aci-n cristalul ce dă lumii-ocol,
Numit dup-acel duce scump, sub care
Trăi pământul de-orice rele gol.

O scară-n față cum în soare-o are
Curatul aur, am văzut, și-naltă
Cum n-avea ochii spre atât urcare.
Pe-al ei fușcei în jos vedem cum saltă
Atâtea lămpi, că-n cer câte-s aprinse
Păreau că-s strânse toate-aci-ndeolaltă.

Și așa precum din firea lor desprinse,
În zorii zilei-ntregi se mișcă stolul
De ciori, spre a se – ncălzi, de frig cuprinse.

Plecând o seamă lasă-n urmă golul,
Și de-unde-au fost se-ntorc o seamă iară
Iar multe-și fac pe-același punct ocolul;

Așa-mi păru și-aici că se presoară
Acele lămpi, tot stol de stol cum vin,
De-ndată ce-ajungeam pe-anume scară.”

⁶¹ Dante, *Infernul*, XXVI, 46, 52-57, traducerea lui George Coșbuc, reeditată și însoțită de comentarii de Al. Balaci, apărută la Editura de Stat pentru Literatură Și Artă în anii 1954, 1956, 1957.

Pentru teologia Evului Mediu, *scara* reprezenta filiația cosmică a omului și a structurii lor comune, dificultatea urcușului interior către o țintă anume, în acord și rezonanță implicită cu imaginea universului construit pe trei trepte: ființele materiale și neînsemnate aflate la baza scării, ființele spirituale și entitățile celeste ce se găseau în vârful scării, ce mai sus situându-se ființarea divină, perfectă – *summum ens*. Scara reprezintă simbolic *un cosmos* fiind caracterizat printr-o ordine: numărul treptelor. Care sunt legile care guvernează și ordonează acest cosmos de frontieră, limită-punte și prag între interioritate și exterioritate? Locul-terț al conversiei interiorității în exterioritate și al exteriorității în interioritate, este trans-figurarea simbolică a traversării omului prin el însuși, a periplului prin Sine, a pelerinajului interior către centrul ființei și al Lumii, al urcușului pe axa Ființei. Scara este un chip posibil al Terțului Ascuns. Ca loc fără loc, Sursă a locuirii și zonă de non-rezistență absolută, situarea simbolic-transgresivă a *scării* într-un domeniu al transcunoașterii necesită confruntarea fertilă, niciodată soluționabilă definitiv, cu sfera paradoxului conceptual interogativ:

- *Scara* este o orientare simbolică a indeterminismului conceptual
- *Scara* este o orientare translingvistică a discontinuității conceptuale

Mișcarea pe scară: cufundarea în sine și înălțarea ca autotranscendență

Scara reprezintă simbolic *un cosmos* caracterizat printr-o ordine: numărul treptelor. Care sunt legile care guvernează și ordonează acest orizont de frontieră, limită-punte și prag între interioritate și exterioritate? Loc-terț al conversiei interiorității în exterioritate și al exteriorității în interioritate, ea este trans-figurarea simbolică a traversării omului prin el însuși, a periplului prin Sine, a pelerinajului interior către centrul ființei și al Lumii, al urcușului pe axa Ființei. Scara este un chip posibil al Terțului Ascuns. Ca loc fără loc, Sursă a locuirii și zonă de non-rezistență absolută, situarea simbolic-transgresivă a *scării* într-un domeniu al transcunoașterii necesită confruntarea fertilă, niciodată soluționată definitiv, cu sfera paradoxului conceptual interogativ. Demersul nostru se încadrează la nivel metodologic în sfera de cercetare transdisciplinară de tip *hermesian*, nefiind redus doar la o hermeneutică, în sensul consacrat de Antoine Faivre acestor distincții epistemologice. El propune cuvântul *hermesism* pentru a desemna o atitudine de spirit echivalentă cu majoritatea formelor pe care le îmbracă esoterismul occidental modern, nelimitându-se la tradiția hermetică alexandrină. Savantul francez sugerează aceste re-evaluări conceptuale, fiind inspirat de sugestiile făcute de Françoise Bonardel care spune că „a optat pentru a numi *hermetică* gândirea exprimată de *Hermetica*, *hermetist* ansamblul tradiției esoterice patronate de Hermes, și *hermesian* ceea ce, sub inspirația Verbului său, îndeamnă la întreprinderea unui act hermeneutic al «înțelegerii» gnostice.”⁶²

Dacă considerăm *experiența interioară a scării* co-relativă simbolic cu trecerea de la un nivel de ființă la altul, atunci *cufundarea în sine* (*Einkehren*) implică atât traversarea zonelor de rezistență la imagini, reprezentări și formalizări, cât și a non-rezistenței dintre aceste niveluri, numită de Böhme „abisalitate” (*Ungrund*). Ceea ce vrem să evidențiem este faptul că urcușul sau înălțarea pe scara duhovnicească a desăvârșirii spirituale prin reconectarea (*unio mystica*) și refacerea legăturii cu temeiul⁶³, e deopotrivă o formă de

⁶² Bonardel, *L'Hermétisme*, 1985, p. 7.

⁶³ „Baader scrie că termenul ebraic *bara*, care înseamnă *a crea*, a dat în germană *bar* din *offenbar* (*manifest, vădit*), *gebären* (*a naște, a genera*), *Gebärde* (*mișcare, gest*). Rădăcină ce indică o *punere în lumină* (*Inslichtsetzen*) sau o des-(a)coperire, în același timp cu o înălțare care este o smulgere dintr-un adânc de

dispersie prealabilă catabasică autotranscendentă, înțeleasă ca o *dublă mișcare simultană și necontradictorie, de urcare și coborâre prin nivelurile de Realitate și percepție, asigurând o continuitate în discontinuitate*. Coborârea în sinele individual coincide cu urcarea către Sinele lumii și deci spre zona de nonrezistență absolută, sursă a acestei duble mișcări simultane: „*Ungrund* e situat mai jos decât uniunea (*Einigung*) sau temeiul (*Grund*), deoarece temeiul este întotdeauna mai sus decât ceea ce depinde de el – ceea ce este purtat, întemeiat (*begründet*) de el; această autoîntemeiere, această fundamentare (*Begründung*), trebuie așadar să fie considerată ca o înălțare (*Selbsterhöhung*) după cum o sugerează Etinger, și Saint-Martin în *De l'esprit des choses*.”⁶⁴

Pentru a realiza o conversie a interiorului ca exterior și a exteriorului ca interior, a imanenței ca transcendență și a transcendenței ca imanență, este nevoie de o experiență transversală de con-lucrare prin care aplicabilitățile spirituale ale grației să coincidă cu efortul personal, individual, într-o dublă mișcare de jos în sus și de sus în jos, proces pe care Baader îl evocă poetic, deci metaforic, scriindu-i în 1816 lui Christian Daniel von Meyer: „Așa cum în orice plantă două lucruri, pământul și soarele, devin un singur lucru fără a se confunda, corpul unei plante formându-se doar dacă soarele devine pământ și pământul devine soare, tot așa omul și Dumnezeu se reunesc datorită lui Cristos.”⁶⁵

Trebuie să precizăm distincția dintre conceptul de *scară* aplicat la nivelul Obiectului și cel de *scară* la nivelul Subiectului Realității transdisciplinare, corelată cu cheia-înțelegerii sale: coerența sensului *mișcării* pe scară. Astfel, putem decela la nivelul Obiectului o *scară cuantică*, o *scară cosmologică* (ca niveluri ale *scării naturii*) și o scară aplicată nivelurilor de ființă – scară corporală, scară afectivă, scară psihologică, scară spirituală.

„Un exemplu elocvent al unei asemenea evoluții a științei moderne este nașterea unei noi ramuri, cu adevărat transdisciplinare, a științei - cosmologia cuantică. Așa cum îi arată și numele, această nouă știință se întemeiază pe ideea unității între două scări ale naturii care erau considerate, cu abia câțiva ani în urmă, ca fiind total diferite - scara cuantică și scara cosmologică. Interacțiunile dintre particule ne pot lămuri asupra evoluției cosmosului, iar informațiile asupra dinamicii cosmologice pot clarifica

nepătruns; *un temei* ce îngăduie să se deslușească forța corporizantă, substantifiantă, a focului umplut cu lumină, și forța decorporizantă a focului golit de lumină.”, Faivre, 2007, p. 154.

⁶⁴ Faivre, 2007, p. 153.

⁶⁵ Idem, p. 175.

anumite aspecte ale fizicii particulelor. Într-o lume supusă autoconsistenței universale, totul este semn. Putem astfel regăsi înrudirea matricială nu doar cu pamântul, dar și cu cosmosul în întregimea sa.”⁶⁶

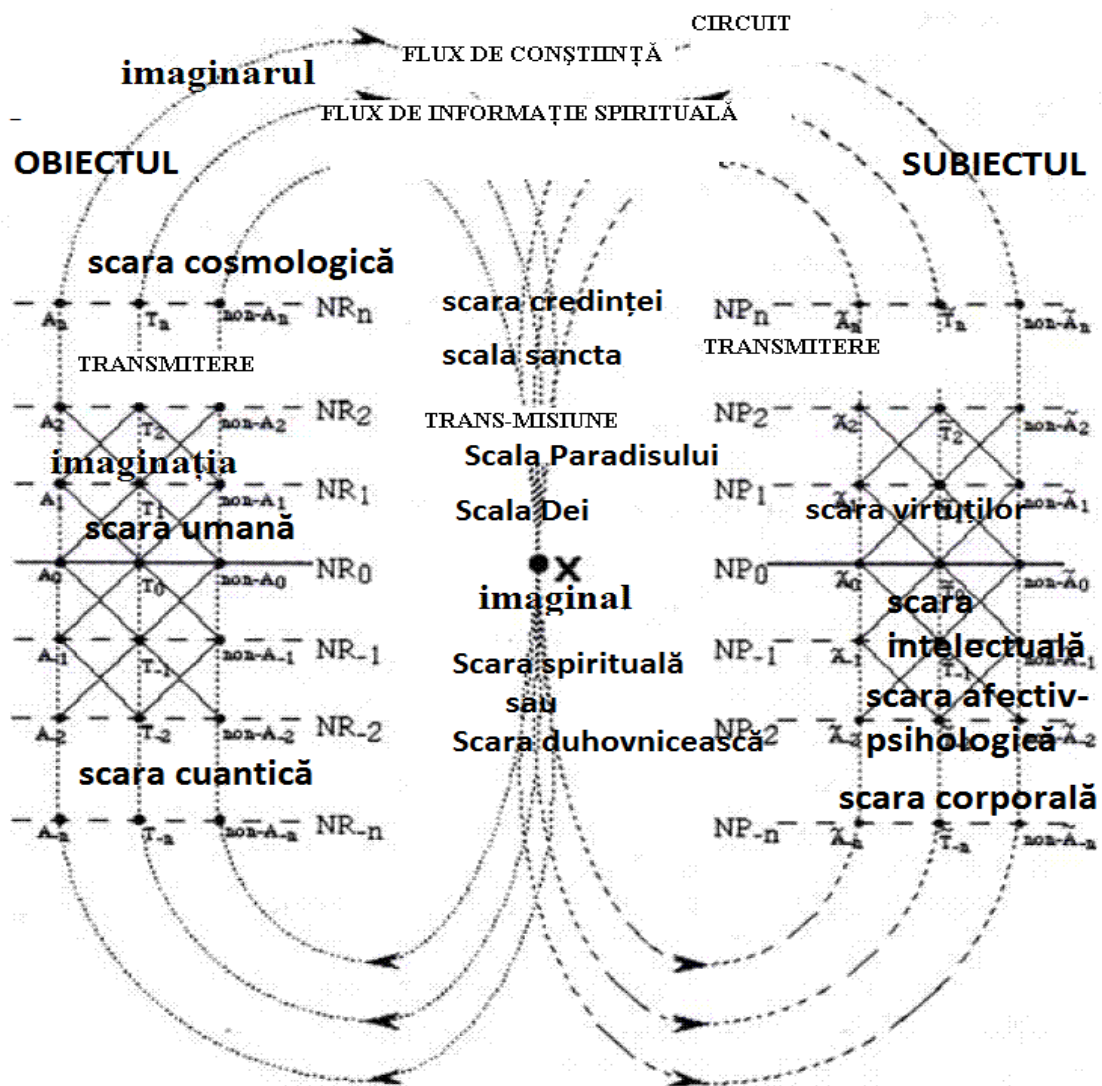
Mișcarea pe *scara cruce* constituie sensul dinamismului spiritual și al nomadismului interior al înnoirii permanente, Terțul Iubitor fiind singura sursă a depășirii limitărilor generate de fragmentarismul cunoașterii, în zarea de dincolo a Văii Uimirii, proximitate inefabilă a ființei de Suflul neconținut al Viului: „Tocmai această cruce permite scufundarea în Iubirea Absolută, ascensiunea și coborârea. Ea este cea care demonstrează de ce nimic nu poate rămâne pe loc, de ce totul urcă și coboară. Literalmente, ducem cu noi crucea vieții și a morții noastre.”⁶⁷

Viziunea teologică creștină dez-văluie dorința de evoluție interioară a omului ca urcuș spiritual personal care răspunde astfel, în chipul dialogului ternar, divinului trans-personal care coboară în mărginirile Firii, pentru a le dez-mărgini. Cunoașterea prin credință trans-limitează traseul duhovnicesc pe o direcție echivalentă cu o apropiere îndepărtată a punctului orizontal creat de verticalitatea dobândită treptat în mucenicia vocației spirituale: „Aceasta pentru că omul a fost creat ca realitate personală, deci dialogică, și dialogul său are două direcții de dezvoltare: una orizontală – în cadrele imanente ale creației, care astfel are un aspect limitat și contractual, nedeplin; și una verticală – în care omul *urcă* spre *coborârea* lui Dumnezeu în actele revelației pentru a realiza dialogul agapic cu Acesta.”⁶⁸

⁶⁶ Nicolescu, Dezbaterile Phantasma, *De la postmodernitate la cosmodernitate – o perspectivă transdisciplinară*, Centrul de cercetare a imaginarului Cluj-Napoca.

⁶⁷ Nicolescu, Camus, 2004, p.44.

⁶⁸ Chirilă, 2001, p. 106.

Geneza conotațiilor simbolice ale *scării* traversează și transgresează domeniile unei *philosophia occulta* sau *philosophia perennis*⁶⁹, alimentându-se fractal din diverse tradiții spirituale ale Antichității, Evului Mediu, Renașterii și până în zorii epocii moderne, când destinul său conceptual își valorifică pe deplin complexitatea prin interacțiunea sa fertilă cu domeniul *cunoașterii esoterice*.

„Era vorba mai cu seamă de a reintroduce în domeniul cunoașterii și al gândirii ceea ce teologia, sub influența scolasticii, îndeosebi a aristotelismului, avusese tendința să abandoneze din ce în ce mai mult, în favoarea discursului referitor la cauzele prime – universalul – pe de o parte, și la particular, pe de altă parte, lăsând aproape în părăsire întregul domeniu al «cauzelor secundare» și al entităților intermediare – adică al Naturii, adică al diverselor ei niveluri de realitate, al raporturilor ei cu lumea divină și angelică etc.”⁷⁰

Scara este o cale balizată de o serie de intermediari sau *stări ale ființei*, conform unui proces inițiat care trasează jaloanele necesare cunoașterii raporturilor ce permit unificarea și regăsirea unității cu lumea divină. Ca viziune interioară, cunoașterea de tipul revelației intuitive, redescoperă legătura primordială dintre gnosis și ontic, *scara re-nașterii ființei* fiind deopotrivă și *scară a re-construcției epistemologice*, rădăcina *kn* din *genesis* marcând etimologic re-legarea cunoașterii de sursa ei sacră. Din categoria intermediarilor conaturali care însoțesc simbolul scării, amintim și acele entități numite îngeri, *intelecte agente* sau *animae coelestes*. Parcurgerea etapelor scării inițiatice de factură esoterică are ca funcție unificatoare regenerarea conștiinței. Pentru a accede la un nivel de înțelegere transdisciplinar al simbolului scării structurat pe ternarul *ființă-cosmos-conștiință*, este necesară sondarea aplicabilităților translogice ale *cunoașterii imaginale* întemeiată pe „imaginația activă”: „Adevărat organ al sufletului, ea este cea care ne pune în legătură cu *mundus imaginalis* sau lumea *imaginală* (Henry Corbin a găsit acest adjectiv atât de potrivit, care nu existase până la el), loc al ființelor intermediare, mezocosmos posedând propria sa geografie, cât se poate de reală, perceptibilă fiecăruia dintre noi în funcție de imaginile noastre culturale respective.”⁷¹ Cunoașterea imaginală este operativă și transformatoare în sensul articulării sale implicite cu o mutație interioară a omului, grație unei gândiri transdiscursive a lucrurilor ascunse.

⁶⁹ Expresia *philosophia perennis* a fost propusă de Agostino Steuco în 1540, în cartea sa cu același titlu și reluată de Leibniz într-un sens extins, filosofic, care depășește domeniul esoterismului.

⁷⁰ Faivre, 2007, p. 17.

⁷¹ *Idem*, p. 20.

Abisul care separă transcendența absolută și ocultată a divinității în raport cu creatura, este umplut de procesiuni de etape și de entități intermediare care depășesc legile proprii unei teologii negative, făcând posibilă traversarea discontinuității dintre nivelurile de Realitate: „*Trans* nu indică doar un hotar; el are două sensuri, după cum e considerat ca preverb sau ca prepoziție; în primul caz există continuitate, trecere ca în „*transeunt Rhenum*”; în cel de-al doilea există discontinuitate („*incolunt trans Rhenum*”)”.⁷² Urcușul pe scară echivalează simbolic cu accederea la *o stare activă* de realizare a concilierii contradictoriilor de orice fel, *într-o unitate* care nu este câtuși de puțin asociată unei pasivități, ci unei trans-mutații interior-exterioare dinamice și energetice, alimentată de un circuit de informație spirituală: omul interior (Sf.Pavel), supramentalul (Shri Aurobindo), intuiția iluminativă (René Guenon), Eul transcendental (Husser), enstaza (Mircea Eliade), transpersonalul (psihologia și psihoterapia contemporană- Jean - Yves Leloup), infuziunea (Raymond Abellio). Reflex al unei participări concrete la interdependența universală, scara implică deopotrivă un *catabasis*, o coborâre în sine, în adâncurile divinului însuși și ale Naturii, dar și un *anabasis*, o înaintare evolutivă spre eliberare și desăvârșire. Ca punte de reconciliere a transcendenței și imanenței, scara reprezintă un loc de întâlnire și astfel, un timp de trezire al Deității care „se odihnește în sine însăși” – cum spune Böhme, și al omului departe de sine, căutându-și odihna. Scara ca experiență simbolică permite recuperarea legăturilor dintre *mythos* și *logos*, în sensul dezvoltării raporturilor ce unesc diverse niveluri de Realitate și de cunoaștere, urcușul ca act ritualic reiterând un eveniment petrecut în *illo tempore*.

Teozoful Valentin Tomberg distinge două modalități de întemeiere a structurii simbolice pe ideea corespondențelor universale: „simbolismul mitologic” care gravitează în jurul relațiilor temporale, actualizând sub diverse forme arhetipurile din trecut, și „simbolismul tipologic” care se raportează la dimensiunea spațială, construind un liant între prototipurile de la nivelul superior de manifestări la nivelul inferior. Simbolul scării integrează ambele modalități de abordare, coexistența spațio-temporală a viziunii lui Iacob asimilând interpretarea mitologică și simbolică a evoluției spirituale ca o conștiință a nivelurilor de cunoaștere cosmologică, deoarece natura spirituală a omului actual reinvestește și reînnoiește transistoric starea desăvârșirii originare adamice. Din perspectiva unei abordări transreligioase a simbolului scării, este necesară raportarea acestui tip de comprehensiune și interpretare la conceptul de Tradiție, re-valorizat la sfârșitul secolului al XIX-lea, o dată cu

⁷² *Idem*, p. 22.

căutarea unui dialog între spiritualități și religii diferite, menit a contura o unitate în diversitatea formelor pe care le poate coagula conștiința sacralității. Complexitatea acestui trans-simbol emerge tocmai din flexibilitatea sa ternară, aplicabilă deopotrivă unei căi „severe” sau „puriste”, „eclectică” sau „umanistă” - „alchimică”, așa cum denumesc Antoine Faivre cele trei căi posibile de acces la Tradiție⁷³. Survin astfel, în analiza noastră, trei interogații fundamentale care vor traversa subsidiar întreaga teză, asigurând implicit și o coerență transversală conținutului cercetării:

- Scara este un arhetip integrat unei *Tradiții primordiale*⁷⁴, „depozit de înțelepciune și de gnoză aparținând omenirii, care l-a lăsat să se risipească și să se dizolve”⁷⁵ – perspectiva guénoniană⁷⁶ ?
- Scara are o dimensiune *eclectică* prin capacitatea sa de a se manifesta simbolic sub diverse forme de tip *sincretic* prin intermediul tradițiilor spirituale, artelor și culturilor care au alimentat istoria omenirii de-a lungul timpului?
- Scara deține virtualități *transdisciplinare* umanist-alchimice⁷⁷ necesare resurecției omului în societatea contemporană, în măsura în care corolarul său

⁷³ Vezi Faivre, capitolul intitulat *Problema „Tradiției”. Trei căi ?*, p. 36-42.

⁷⁴ Printre reprezentanții căii „puriste” care afirmă existența unei „Tradiții primordiale”, îl amintim pe René Guénon, maestrul acestei căi în secolul XX și pe Frithjof Schuon care și-a intitulat una dintre lucrările sale *Despre unitatea transcendentă a religiilor* (1948).

⁷⁵ *Idem*, p. 36.

⁷⁶ „Acest dualism trimite la un regim identitar: de la René Guénon la Julius Evola sau la Georges Vallin, ceea ce ni se propune întotdeauna este *adevărata* « perspectivă metafizică », *adevărata* Unitate la singular – o fuziune în Identit, prin mistică sau prin cunoaștere. Diverse forme de neoplotinism încurajează la o astfel de fuziune , căci identificându-se cu Sinele sufletul reconstituie plenitudinea Ființei pure, restaurează înțaietatea Invariantului, a veșnicului identic. Această formă de esoterism, care se prezintă bucuros drept *adevărata* deținătoare a *adevărului* « Tradiții », este mai ales o mistică intelectuală ce duce, ca în concepția vedică, la o viziune atonă, plată, amorfă a Lumii: o mistică destul de depărtată de spiritualul concret, din cauza rigidității sale.” (Faivre, 38).

⁷⁷ Faivre identifică această a treia cale cu experiența unui *umanism hermetist evoluționar* care „ar baliza căile alterității, ale diversității vii, ale comunicării sufletelor. (...) De aceea această a treia cale, pe lângă « umanistă » se poate numi și « alchimică », fiindcă acest adjectiv reamintește de cerințele impuse de *nigredo* (opera la negru,

simbolic permite o deschidere cosmodernă menită a genera o transmutație a ființei și a lumii?

Toate cele trei orientări ale Tradiției evocate anterior re-construiesc într-o manieră sau alta, o *scară a dualității* care nu poate fi redusă la un conflict interior permanent care încearcă să concilieze acele forțe polare aflate în poziție antagonistă: virtute – patimă, puritate – neînfrânare, inițiere – ignoranță etc. În consecință este necesară distincția la nivel metodologic, a noțiunii de *dualitudine* ca tensiune creatoare a unor contradictorii depășită prin trecerea la un alt nivel de Realitate guvernat de legi diferite, de aceea de *dualitate* / *dualism* care nu face decât să retrimită la principiul de identitate pe care se întemeiază o concepție unitară asupra lumii. Complexitatea unei *logici a dualității* cum este și aceea a lui Ștefan Lupasco, ca lege universală inerentă oricărei manifestări din univers, constituie un postulat care permite și susține la nivel epistemologic, coexistența posibilă a mai multor regimuri sau *niveluri de raționalitate*. Printre acestea, epistema configurată în jurul unei *ratio hermetica* – cum a numit-o Gilbert Durand și Jean-Jacques Wunenburger, are avantajul unei flexibilități disciplinare al cărei finalitate face trecerea spre o gândire neindentitară, care re-pune în discuție moștenirea aristotelică:

„Garantă a ordinii cosmosului și a unificării subiectului, această *ratio* ar purta în plus promisiunea unor schimburi între esoterism și științele umaniste sau exacte. Ea ar fi capabilă, în calitate de « Întălmire » de tip paracelsic, de cunoaștere a faptelor concrete, a celor zise *mirabilia*, să profite întotdeauna mai bine de contribuțiile științei « dezinteresate », fără însă a pierde din vedere tot ce aceasta neglijează. Invers, această știință oficială ar putea să se îmbogățească nerefuzând, fie și numai cu titlu exploratoriu, principiu hermetic de similitudine, noțiunea de participare la entități-forțe ori ideea că Natura e alcătuită din pluralisme concrete.»⁷⁸

Este interesant de observat faptul că în viziunea esoterică din primele două secole, aritmozofia neopitagoreică propune o înțelegere a ideii de mediere între numere și credință, printr-o reprezentare simbolică a scării de sus în jos și de jos în sus: Unul, Inteligibilul sau Ideile, sufletul și materia. Inițiatul trebuie să urce treptele acestei scări după moarte sau chiar în timpul vieții pentru a putea re-găsi unitatea lumii și a ființei.

primul stadiu al parcursului operei), pe care simpla jubilație estetică ar risca să le facă pierdute din vedere. *Nigredo, albedo, rubedo* corespund unui parcurs pe care nu e necesar să te știi alchimist ca să-l efectuezi.”, p. 49.

⁷⁸ Faivre, 2007, p. 46.

Iată câteva interogații care ne pot orienta căutările în cercetarea noastră:

- Care este rolul voinței divine / umane în urcușul pe scara duhovnicească?
- Îngerii care coboară și urcă pe scara lui Iacov sunt o mediere a medierii? Ei nu au libertate și voință, trăind actualizat toate potențialitățile într-o instantaneitate.
- Care sunt mutațiile ontologice la nivelul corpului sensibil în procesul desăvârșirii interioare?

Reversul compensatoriu și complementar al temei cosmozofice a căderii omului din cauza atracției spre sensibil, este activat în impulsul ființei umane de reintegrare, regenerare și reascensiune: „Aceasta se realizează fie prin « intelectul » nostru care, fiind conectat la inteligențe spirituale intermediare, se slujește de ele ca de o scară spirituală, fie pe calea teurgică, fie pe ambele căi deodată.”⁷⁹ Există o „corporeitate spirituală” – Böhme și Etinger, care tinde să transgreseze substanța din structura materiei într-o formă transsubstanțială a unei corporificări ca o „forță în act”, cum se poate găsi consemnat în *Corpus Hermeticum*. Astfel, putem constata de-a lungul istoriei căutărilor spirituale, faptul că preocupările pentru *purificarea sufletului* sunt articulate proporțional cu cele legate de *transfigurarea sensibilului*. Ideea „corpului subtil” din esoterismul șiit, dezvoltată ulterior de Henry Corbin în teoria sa asupra *imaginalului*, își găsește corespondența în registrul interogațiilor privitoare la interacțiunea nivelurilor de ființă, în filosofia platoniciană, prin noțiunea de *oklema*, o formă neempirică de corporalitate. Proclus (412 – 485), un teurg din bizanț care și-a desfășurat activitatea și în Atena, preia acest concept din *Timaios*, dezvoltând aceste reflecții prin postularea unui *veșmânt de lumină* al sufletului care mediază între materie și spirit, „susceptibilă de a se manifesta și dotată cu o sensibilitate inalterabilă.”⁸⁰ *Omul de lumină* poate fi ca simbol universal, semnul unui tip de transfigurare care își coagulează sensul său hierofanic particular în interiorul unei spiritualități, traversându-le deopotrivă înspre ceea ce le depășește, în deschiderea aurorală a intuiției transreligioase a sacrului. Lumina, ca un dat paradoxal care prin însăși natura sa invizibilă face ca toate lucrurile să fie vizibile, este în același timp un *dat-dar*, dacă Sursa ei macrocosmică, dinafară alimentează și un izvor

⁷⁹ Faivre, 2007, p. 59.

⁸⁰ *Idem*, p.66.

dinăuntru care-o absoarbe, redând-o transformată și transfigurată în energie trans-substanțială, coagulantă a conținutului informației spirituale care traversează toate nivelurile de Realitate: „Există felurite forme ale Verbului sub care El se dezvăluie discipolilor Săi, conformându-se gradului de lumină al fiecăruia, pe măsura progreselor lor în sfințenie.”⁸¹ Origen, reprezentant de seamă al unei gândiri creștine profund influențată și inspirată de neoplatonism, re-așează problematica opoziției trup-suflet, într-o ecuație anti-idealismă care orientează tensiunea acestui dualism ontologic spre nevoia trans-mutației corpului și sufletului în egală măsură, prin trecerea la un alt nivel de ființă: „Numai Dumnezeu este incorporeal, trupurile nu fac decât să se modifice în demnitate și perfecțiune, în funcție de meritele lor.”⁸²

Dacă pentru elenism accentul se pune pe o anumită *ierarhie a ființelor*, în a cărei logică divinitatea reprezintă nivelul plenitudinii transcendente, în tradiția esoterismului creștin, originalitatea și complexitatea viziunii sale constă tocmai într-o încercare aparent paradoxală și contradictorie de a accede la o transcendență imanentă, articulată cu o imanență transcendentă *a unei scări a stărilor de ființă*:

„Și totuși, descoperirea spiritului până și în materia neînsuflețită, strădania de a observa prin numeroasele «semnături» răzlețite în Natură și reperabile în sufletul nostru *treptele unei scări a lui Iacov* unind cerul și pământul, iată ceea ce interesează esoterismul. Grecii spusese deja multe în această privință. În fond, e vorba de a împăca transcendența de imanență.”⁸³

Transferul de conținut ontologic se deplasează de la în-lănțuirea cauzală de pluralități, la un *acord dialogal de trăiri* între unicități, de la sufletul decăzut care își caută reminescentele Pleromei și lumii Inteligibilului etern, la chemarea umanistă transfigurată prin iubire : „Ajungând în capul scării, s-a întors către mine, și mi-a zis: Perpetua, te aștept! Ia seama însă să nu te muște balaurul acela...” (viziunea Sfintei Perpetua); „.... Am văzut în această noapte o scară al cărei capăt atingea cerul. Aici se găsea Sfântul Simeon într-o infinită măreție, eu eram pe pământ și el îmi striga: Vino la mine Sadot, vino, nu te teme. Eu am urcat ieri; urcă și tu la rândul-ți astăzi.” (viziunea lui Sadot, episcop al Seleuciei și Ctesifonului). Prin urmare, revelațiile individuale nu fac altceva decât să sporească Tradiția, în sensul unei

⁸¹ Origen, *Contra lui Celsus*, IV, p.16.

⁸² Faivre, 2007, p. 73.

⁸³ *Idem*, p.72.

aprofundări exeperențiale în interiorul datului Revelației Cărtii, menită a evidenția unitate de inspirație care transcende orice relativitate mistică sau profetică de tip doctrinar.

Acest mod-de-a fi deopotrivă divin și uman și-a desăvârșit ființarea în Trinitate, ca circuit de informație spirituală între Persoanele divine, coerent alimentat de trans-ascendența și trans-descendența grației: „La création est faite du mouvement descendant de la pensanteur, du mouvement ascendant de la grâce et du mouvement descendant de la grâce à la deuxième puissance. La grâce c'est la loi du mouvement descendant.”⁸⁴ Accentul contemporan orientat spre aplicabilitățile nivelurilor de energie, articulate cu conținuturile de informație spirituală, culturală sau artistică care traversează diferite niveluri de Realitate, survine și confirmă ca un arc peste timp, intuițiile abatelui calabrez Gioacchino da Fiore (1130-1202). Acesta structurează ternar Istoria universală, delimitând la nivel metafizic trei planuri deopotrivă temporale și transtemporale: Vechiului Testament îi corespunde domnia Tatălui, Noului Testament cea a Fiului, iar a treia este cea pe care o trăim în prezent, reflectând o activare creatoare a Sfântului Duh. Omul « găurit » de suflul divin permite o asumare transrațională a incompletitudinii interioare: „ La science (...) est un des trous par où peut pénétrer le souffle et la lumière de Dieu. Un autre trou est la recherche de la beauté dans l'art. Un troisième trou est le malheur. Il faut entrer par ces trous, non par les endroits pleins.”⁸⁵

Sfântul Augustin decantează din tradiția neoplatoniciană referitoare la ideea de arhetip, semnificațiile de ordin spiritual ale numerelor, ca fiind esențializări la nivelul Inteligibilului ale coerenței legilor care guvernează diverse niveluri de Realitate. Nivelurile de înțelegere ale conținuturilor numerice corespund conexiunilor simbolice posibile dintre ordinea imuabilă și originară a non-raționalizabilului și registrele de raționalitate ale ființei. O posibilă cosmologie a scării din perspectiva unui nivel de înțelegere *vizionar*, își găsește justificarea și temeiul în teoria lumilor intermediare pe care le reprezintă *Angeli* sau *Animae coelestes*, corespunzătoare domeniului *Malakût*, al Lumii Imaginilor autonome accesibile unei cunoașterii directe, realizată printr-o facultate perceptivă particulară, numită imaginație activă. Astfel, încadrarea scării de către îngeri în mai multe reprezentări murale, iconografice

⁸⁴ „Creația este o mișcare descendentă a greutateii, o mișcare ascendentă a grației și o mișcare descendentă a grației la un grad secund de in-formare. Grația este legea mișcării descendente.”(Weil, 1962, p.13).

⁸⁵ „ (...) știința este o gaură pe unde poate pătrunde suflul și lumina divină. O altă gaură este căutarea frumuseții în artă. O a treia gaură este nefericirea. Trebuie să intrăm prin aceste găuri și nu prin locurile pline.” (Weil, *Intuitions prechretiennes*, p. 127)

sau scriptice, poate avea o explicație simbolic-hermeneutică prin faptul că aceste *Animae coelestes* care posedă o imaginație activă în stare pură și perfectă, construiesc un anumit raport de mediere între ierarhiile angelice și intelective, cu nivelul imaginativ incomplet și imperfect al omului care se angajează în urcușul duhovnicesc.

Contribuții personale

- ❖ Ca simbol arhetipal al umanității și traversând imaginarul colectiv al tuturor culturilor și religiilor, arborele sacru este legat de unitatea deschisă către universal a conștiinței, asigurând astfel complementaritatea contradictorie dintre medierea verticală și cea oblică, graduală a scării virtuților;
- ❖ Valorificarea corespondențelor simbolice între *scara inițierii* din tradiția esoterică și nivelurile de construcție trans-lingvistică ale *imaginației* românești, descifrarea lor realizându-se în deschiderea *imaginarului*, prin circulația informației spirituale care traversează mai multe niveluri de Realitate legate prin discontinuitate;
- ❖ Cunoașterea obiectului cercetării prin conjugarea complexă a funcției metaforic-oximoronice a *limbajului alchimic*, cu aproximarea logică a inexprimabilului încapsulat în potențialitatea inepuizabilă a Cuvântului Viu, întru-chipare transgresivă a *limbajului terț*;
- ❖ Înțelegerea multidimensionalității și multireferențialității limbajului simbolic transdisciplinar, prin relevarea unor caracteristici trans-religioase și trans-umaniste ale *scării*:
 - ideea de *corespondențe* și de *interdependențe universale*, între macrocosmos și microcosmos, între vizibil și invizibil, între finit și infinit, cunoscutul și necunoscutul;
 - ideea de *Filosofie a Naturii* și de *Natură Vie* care participă la evoluția omului și a conștiinței prin activarea acelor forțe care configurează circuitul informației energetice din univers;
 - *Rolul medierilor și al imaginației active* care asigură trecerea între diverse niveluri de Realitate;
 - *Experiența transmutației* ca naștere la viața spirituală, tradusă în limbaj transdisciplinar prin conceptul de *autotranscendență* ca act de conștiință prin

care se descoperă miracolul evenimentului Firii, omul conținând în el însuși, întreg universul trecut, prezent și viitor;

- Accentul pus pe ideea de *transmitere* ca postulat al Tradiției prin care *cunoașterea devine co-naștere a omului și a Naturii*, dialogul paideic fiind un limbaj ternar prin asumarea și interiorizarea Tradiției ca știință a evenimentului singular, nereproductibil;
- ❖ Urcușul sau înălțarea pe scara duhovnicească a desăvârșirii spirituale este înțeles și descifrat din perspectiva metodologiei hermeneuticii transdisciplinare ca o *dublă mișcare simultană și necontradictorie, de urcare și coborâre prin nivelurile de Realitate și percepție, asigurând o continuitate în discontinuitate*. Coborârea în sinele individual coincide cu urcarea către Sinele lumii și deci spre zona de nonrezistență absolută, sursă a acestei duble mișcări simultane;
- ❖ Complexitatea acestui trans-simbol emerge din flexibilitatea sa ternară, aplicabilă ca viziune interioară, cunoașterii de tipul revelației intuitive, redescoperind legătura primordială dintre gnosis și ontic, *scara re-nașterii ființei* fiind deopotrivă și *scară a re-construcției epistemologice*, marcând re-legarea cunoașterii de sursa ei sacră.

Capitolul II

Domeniul spiritualității și perspectiva transdisciplinară

- ❖ O re-definire transdisciplinară a conceptului de Tradiție
- ❖ Povara tainelor ca act de sublimă nebunie
- ❖ Lumea infinitului conștient: conceptul de *conștiință spirituală* /
intelență spirituală

O re-definire transdisciplinară a conceptului de Tradiție⁸⁶

„Soarele este născut și produs de toate stelele. El este lumina extrasă din natura universală și, la rândul lui, el strălucește în natura universală a acestei lumi, în care este legat cu celelalte stele, ca și cum ar face cu ele toate o singură stea” ?

(Jakob Böhme , *L'Aurore naissante*)

Ne propunem în acest capitol să descifrăm creator, reflecțiile fizicianului teoretician și filosof Basarab Nicolescu, fondatorul transdisciplinarității⁸⁷, privitoare la o re-considerare axiologic-umanistă a Tradiției, în contextul unor inovatoare configurații epistemologice care își pun amprenta în direcțiile de cercetare actuale: „Viziunea transdisciplinară ne propune luarea în considerare a unei Realități multidimensionale, structurată pe niveluri multiple, care să înlocuiască Realitatea, pe un singur nivel, a gândirii clasice”⁸⁸. Scrierea cu majusculă a acestui concept - catalizator hermeneutic al problematicei abordate, își poate găsi o justificare în accentuarea dimensiunii cosmice, universale a ceea ce se află în interiorul unei culturi sau spiritualități particulare, între ele și dincolo de orice posibilitatea de raționalizare discursivă a conținutului său simbolic. Finalitatea propusă este de a decanta accepțiunile termenului de *tradiție*, din perspectiva diacronică a utilizării sale multi- și pluridisciplinare, articulate cu nodurile aplicabilităților sale transdisciplinare, focalizate pe relația dintre *știință* și *Tradiție*. În cartea *Noi, particula și lumea*, Basarab Nicolescu jalonează succint traseele distincte a două niveluri de cunoaștere, aflate în permanentă interacțiune: *cunoașterea științifică* și *cunoașterea tradițională*.

⁸⁶ Conținutul acestui capitol a constituit suportul comunicării *Prolegomene pentru o re-definire transdisciplinară a conceptului de Tradiție*, susținută la cea de-a XI-a ediție a Simpozionului internațional - *Tradiție/ inovație – identitate / alteritate: paradigme în evoluția limbii și culturii române*, organizat la Iași, de Institutul de Filologie Română "A. Philippide" și de Asociația Culturală "A. Philippide", 18-19 septembrie 2012.

⁸⁷ „Apărut acum trei decenii aproape simultan în lucrările unor cercetători atât de diferiți, precum Jean Piaget, Edgar Morin, Eric Jantsch și mulți alții, acest termen a fost inventat în epocă pentru a exprima nevoia unei transgresiuni jubilarii a frontierelor dintre discipline, mai ales în domeniul învățământului, nevoia depășirii pluri și interdisciplinarității.”. (Nicolescu, 2007a, p. 5)

⁸⁸ Ibid, p. 27

„Cunoașterea tradițională se întemeiază pe revelație, pe contemplație, pe percepția directă a Realității. La celălalt pol, cunoașterea științifică...e fundată pe comprehensiunea Realității prin mijlocirea mentalului, prin mijlocirea construcțiilor logice și matematice...Cercetarea tradițională acordă o mare însemnătate corpului, senzației, sentimentelor, credinței, în timp ce cercetarea științifică exclude propriul corp al cercetătorului, senzațiile, sentimentele, credința din domeniul observației și al formulării « legilor »... Gândirea tradițională a afirmat mereu că Realitatea nu este legată de spațiu-timp: ea este... La celălalt pol, cercetătorul științific este obligat să postuleze existența unei Realități « obiective », separate, independente de orice observație sau măsură și care este definită obligatoriu în spațiu și în timp... Cercetarea tradițională reclamă dreptul la experiența necomunicabilă prin limbajul natural. Experiența tradițională este unică, totală, depășind categoriile logice obișnuite. Dimpotrivă, experiența științifică este comunicabilă...Cunoașterea tradițională reclamă...*dreptul la ineficacitate* pe planul materialității spațio-temporale, pe planul materialității direct observabile...În schimb, știința se interesează esențial de « corpul exterior », de eficacitatea maximă pe planul materialității directe.”⁸⁹

Intrând în sfera cunoașterii revelate, Tradiția își extrage conținutul din zona alogică a Terțului Ascuns, locul fără loc al tuturor spiritualităților, culturilor și religiilor, in-formate de o conștiință transgresivă și fractală a Realului⁹⁰. Paradoxul coexistenței multiplelor coagulări ale informație spirituale la traversarea *nivelurilor de Realitate*⁹¹ rezidă în medierea Tradiției

⁸⁹ Nicolescu, 2002, p. 159-161.

⁹⁰ Basarab Nicolescu distinge *Realitatea* de *Real*, introducând o nouă noțiune: *nivel de Realitate*. *Realitatea* este ceea ce *rezistă* experiențelor, reprezentărilor, descrierilor, imaginilor ori formalizărilor noastre matematice iar *Realul* este voalat pentru totdeauna, nefiind accesibil cunoașterii. Prin recuperarea sensului pragmatic și ontologic al termenului de *realitate*, se depășește înțelegerea sa ca fiind doar rezultatul unui acord intersubiectiv, redându-i-se dimensiunea *trans-subiectivă*, în măsura în care, Natura participă ca un principiu activ, cooperant la ființa lumii: „Natura este o imensă și inepuizabilă sursă de necunoscut ce justifică însăși existența științei.”. (Nicolescu, 2007a, p.5)

⁹¹ Prin *nivel de Realitate* înțelegem un ansamblu de sisteme invariant la acțiunea legilor generale: „Ceea ce este considerat fundamental la un nivel de Realitate bine determinat, poate fi cu totul accidental la un nivel superior. Și invers: ceea ce este accidental într-un anume nivel de Realitate, poate fi conform legilor pe alt nivel de Realitate. Este singurul sens rațional pe care, în particular, pot să-l acord cuvântului de "miracol". Miracol

ca punct de convergență, dialog și întâlnire între epistemele și viziunile despre om și lume care au configurat istoria umanității. *Rigoarea, dialogul, deschiderea și toleranța* sunt chei axiologice care deschid orizontul transcultural al atitudinii transdisciplinare, configurate în complexitatea lor în articolele *Cartei Transdisciplinarității*:

„*Rigoarea, deschiderea și toleranța* sunt caracteristici fundamentale ale atitudinii și viziunii transdisciplinare. *Rigoarea* în argumentație, care ia în seamă toate datele existente, este cea mai bună barieră în calea derivelor posibile. *Deschiderea* implică acceptarea necunoscutului, neașteptatului și imprevizibilului. *Toleranța* este recunoașterea dreptului de a susține idei și adevăruri contrare celor pe care le împărtășim noi înșine.”⁹²

Din punct de vedere etimologic, cuvântul *tradiție* provine din latinescul *tradere*, însemnând *a remite, a transmite*, integrând în conținutul său semantic o contradicție hermeneutică. La un prim nivel de comprehensiune și interpretare conceptuală⁹³, semnificația noțiunii de *tradiție* este legată de un mod de a gândi sau de a acționa, care este o moștenire a trecutului, având relații sinonimice cu lexemele *datină* și *obicei*. Al doilea nivel se articulează în termenii lui Antoine Faivre, potrivit cărora *tradiția* este definită astfel:

„Ansamblul doctrinelor și practicilor religioase sau morale, transmise prin veacuri, la început prin cuvânt sau exemplu, și totodată ca ansamblul informațiilor, mai mult sau mai puțin legendare, referitoare la trecut, transmise mai întâi oral din generație în generație.”⁹⁴

înseamnă intervențiile unor legi de la nivel superior într-un nivel inferior. Legile unui nivel inferior depind mai mult de circumstanțele apariției lor decât de legile unui nivel superior. [...] Vom spune că două niveluri de Realitate sunt *diferite* dacă, trecând de la unul la celălalt, există opoziție a legilor și opoziție a conceptelor fundamentale (cum este, de pildă, cauzalitatea)”. (Nicolescu, 2007a, p.65)

⁹² Nicolescu, 2007a, Articolul 14.

⁹³ „În acest sens, se poate vorbi despre «tradiția academică», despre «tradiția Comediei Franceze» sau despre «tradiția newtoniană». În știință, tradiția reprezintă o încercare de mumifiere, de păstrare cu orice preț a unei anumite teorii sau maniere de concepere a Realității. Este foarte evident că, după această primă clarificare a cuvântului *tradiție*, știința este, în esență, antitraditională, căci ea concepe cercetarea necunoscutului, invenția, sub presiunea faptelor experimentale, a noilor teorii, tot mai bine adaptate la descrierea Realității.” (Nicolescu, 2007c, p. 54)

⁹⁴ Faivre, 2007, p. 13-50.

În cartea sa *Căi de acces la esoterismul occidental*, Antoine Faivre distinge trei căi de acces la Tradiție:

- cea puristă sau severă, fundamentată pe existența unei Tradiții *primordiale*, de origine non-umană, abandonată și dipărută treptat de-a lungul istoriei umanității, având ca reprezentant pe René Guenon ;
- calea istorică, focalizată pe *modurile emergenței* prin diverse tradiții;
- calea umanistă, deschisă *cosmodernității*, care ia drept temelie lumea, lumea disprețuită de reprezentanții primei căi, deoarece ar fi produsă de *Kali Yuga*.

Basarab Nicolescu optează pentru ultima cale de acces rațional dar neraționalizabil la zona in-acesibilă a Tradiției veritabile, necontaminate de produsele artificiale ale gândirii binare, mecanicist-reificate a societății contemporane:

„Din coexistența pluralității complexe și a unității deschise își face apariția un nou Principiu al Relativității: nici un nivel de Realitate nu constituie un loc privilegiat de unde se pot înțelege toate celelalte niveluri de Realitate. Acest Principiu al Relativității creează o nouă perspectivă asupra culturii, religiei, politicii, artei, educației, vieții sociale. Și fiindcă viziunea noastră asupra lumii se schimbă, atunci și lumea însăși se schimbă. Noul Principiu al Relativității ne arată că nici o cultură și nici o religie nu constituie locul privilegiat din care pot fi judecate celelalte culturi. Ființa umană, în totalitatea sa deschisă, este locul fără de loc al transculturalului și al transreligiosului, adică a ceea ce traversează și trece dincolo de diversele culturi și religii. Transculturalul și transreligiosul face referire la timpul prezent al trans-Istoriei, care aparține deopotrivă domeniului inimaginabilului și epifaniei.”⁹⁵

Precursorul celei de-a treia căi a Tradiției este Jakob Böhme prin consecințele pe plan epistemologic asupra dublei naturi a Naturii. Interacțiunea creatoare dintre valorile inepuizabile ale vieții interioare simbolizate prin Tradiție și descoperirile științei în corporalitatea sistemelor naturale, generează un izomorfism între ciclurile septenare aparținând unor cosmosuri diferite. Știința și Tradiția nu au sens una față de alta, deoarece știința se situează în prima parte a ciclului septenar, în timp ce Tradiția este integrată totalității ciclului septenar, reducerea ciclului septenar la una dintre triade fiind echivalentă cu dispariția

⁹⁵ Nicolescu, Dezbaterea 14 – *Cosmodernitatea sau provocările unui concept transdisciplinar* din cadrul Centrului de cercetare a imaginarului *Phantasma*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

mișcării, deci cu o realitate autodistructivă. Este important de subliniat faptul că problematica abordată în demersul nostru, nu se identifică cu o sinteză hegeliană între știință și Tradiție, rezultată printr-o confuzie a multiplelor niveluri de înțelegeri a unor relații sau a unui fenomen, ci concilierea acestor doi poli contradictorii ar putea fi reprezentată printr-un semn care trimite întotdeauna la o Realitate unică și indivizibilă.

„Un punct de contact posibil între știință și Tradiție se găsește astfel în limitele mentalului însuși, limite ce pot fi găsite la rândul lor de către mentalul însuși, de către știința însăși. Mișcarea proprie a științei ajunge la anumite limite, iar de acolo, dacă aceste domenii-limită, domenii-frontieră sunt comune științei și Tradiției, se poate face un salt înspre alt gen de comprehensiune. Altfel spus, punctele de contact se pot găsi în axiomele fundamentale ale științei sau în rezultatele cele mai generale obținute de știință.”⁹⁶

Limbajul simbolic constituie unul dintre lianturile transdisciplinare dintre știință și Tradiție, deoarece pentru a fi înțeles el necesită o aplicabilitatea translingvistică a logicii trenare structurată pe unitatea contradicțiilor finit-infinit, interior-exterior, concret-abstract, mediate de fuziunea subiect-obiect. Semn transorizontic al contextualizărilor hermeneutice fertile ale logicii terțului inclus, simbolul marchează transgresarea gândirii clasice către o nouă logică, care implică un nou limbaj, capabil să exprime trans-semnificativ *legile unității în diversitatea indefinită*. Relativizarea sondării nivelului de organizare simbolică ne permite să captăm într-o străfulgerare intuitivă, numărul indefinit de aspecte ale unui simbol. Însă această *relativizare* „nu poate fi prezentă decât dacă simbolul este conceput *în mișcare* și dacă este trăit de cel care se afundă în semnificația sa.”⁹⁷. Lectura unui simbol este fractală și intim legată de logica terțului inclus, prin particularizarea multireferențialității simbolice în corelație cu un *principiu general de indeterminare*, expresie transdisciplinară a aplicabilității relațiilor de incertitudine ale lui Heisenberg. Scindarea integrității și unificării nivelurilor de ființă în cunoașterea științifică, prin accentul și valorizarea excesiv-reducționistă a gândirii raționale, de tip intelectual, mecanicist, fundamentat pe construcții logice și matematice, a creat în societatea consumatoristă actuală, condițiile favorabile nașterii unor noi valori umaniste, proclamate de *homo sui transcendentalis*. Realitatea transdisciplinară integrează trei

⁹⁶ Nicolescu, 2007a, p. 65

⁹⁷ Nicolescu, 2007c, p. 101.

componente esențiale: Terțul Ascuns, Obiectul transdisciplinar (nivelurile de Realitate) și Subiectul transdisciplinar (nivelurile de percepție).

Câți dintre căutătorii confortului, securității, câștigului, reputației și recunoașterii sociale, sunt deopotrivă căutători ai Tradiției, ai adevărului despovărat de dorințele limitate la sfera Ego-ului și împărtășind valori durabile, poate chiar imuabile? Câți dintre noi ne reorientăm atenția spre exersarea unui nou tip de inteligență care să aibă aplicabilitatea ternară a rezonanței inovatoare dintre inteligența corporală, afectiv-emoțională și cea de tip rațional? Eficacitatea asumării Tradiției veritabile, *unice și totale* constă paradoxal în *ineficacitatea* ei, tocmai datorită saltului discontinuu dinspre domeniul logicului, către zona tainică a transraționalului, corespunzătoare nivelului de conștiință transpersonală, singura modalitate de resurrecție a Subiectului⁹⁸ în lumea reificată în care trăim azi. Un nou paradox ontologic: re-construcția lumii prin acordul ternar dintre *subiectivitate-intersubiectivitate-transubiectivitate* prin Tradiție ca mediator absolut. Cum putem crea punți între știință și Tradiție, într-o societate în care pericolul reducăționismului la una dintre cele două tipuri de

⁹⁸ În toate studiile sale, Basarab Nicolescu scoate în relief problema Subiect/Obiect care a fost în centrul reflecției filosofice a părinților fondatori ai mecanicii cuantice. Heisenberg, Pauli și Bohr, care, asemenea lui Husserl, Heidegger și Cassirer, au contestat axioma fundamentală a metafizicii moderne : separarea totală între Subiect și Obiect. Partiția binară {Subiect, Obiect} care definește metafizica modernă, este înlocuită, în cosmodernitate, prin partiția ternară { Subiect, Obiect, Terț Ascuns}. Cel de al treilea termen, Terțul Ascuns, nu poate fi redus nici la Subiect nici la Obiect. Natura devine astfel vie. Iar viața socială devine posibilă. În analiza problemelor concrete, ternarul axial al cosmodernității- niveluri de Realitate, niveluri de percepție și niveluri de terț inclus - este mijlocul esențial de investigație, dar el trebuie contextualizat. Putem defini astfel o serie de ternare de niveluri, extrem de utile în soluția problemelor considerate:

niveluri de organizație - niveluri de structurare - niveluri de integrare
niveluri de confuzie - niveluri de limbaj - niveluri de interpretare
nivel fizic - nivel biologic - nivel psihic
niveluri de ignoranță - niveluri de inteligență - niveluri de contemplație
niveluri de obiectivitate - niveluri de subiectivitate - niveluri de complexitate
niveluri de cunoaștere - niveluri de înțelegere - niveluri de ființă
niveluri de materialitate - niveluri de spiritualitate - niveluri de non-dualitate.”

(Nicolescu, Dezbateră 14 – *Cosmodernitatea sau provocările unui concept transdisciplinar* din cadrul Centrului de cercetare a imagerului *Phantasma*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca).

cunoaștere, poate distruge nevoia imperativă de toleranță, deschidere și dialog? Liantul transcultural, transreligios și transpiritual poate fi creat printr-o re-configurare a postulatelor Tradiției. Prin formularea postulatelor științei moderne, Galileo Galilei introduce un terț în efortul ființei umane de re-valorizare a conștiinței sacralității: *natura* cu legile ei.

- Existența legilor universale cu caracter matematic
- Descoperirea acestor legi prin experiența științifică
- Reproductibilitatea perfectă a rezultatelor experimentale

Basarab Nicolescu propune în *Transdisciplinaritatea – manifest* o re-definire a conceptului de Tradiție, într-o înțelegere ternară transdisciplinară a legăturilor invizibile dintre om-cosmos-sacru:

- Primul postulat al Tradiției: existența legilor cosmice, universale, de natură simbolică. Postulatul presupune că omul care cunoaște e la rândul lui cunoscut. Astfel omul conține în el, potențial, toate cosmosurile.
- Al doilea postulat al Tradiției: posibilitatea de a descoperi prin experiență interioară legile cosmice universale de natură simbolică. Omul înțelege limbajul Naturii fiindcă, fără om, natura n-ar putea viețui.
- Al treilea postulat al Tradiției: evenimentele produse de experiență sunt întotdeauna singulare, nereproductibile. De unde necesitatea transmisiunii.

Ternarul epistemologic care întemeiază structural postulatele Tradiției este *unitate-unificare-unicitate*, fiecare componentă indicând orientarea coerentă a fluxului de informație spirituală spre realizarea unității deschise a lumii și a cunoașterii. O unitatea în diversitate și o diversitate în unitate. Primul postulat este cel al *unității în discontinuitatea* legilor care guvernează lumea cuantică, microcosmosul și macrocosmosul, conștiința rupturii lor pe niveluri diferite de Realitate asigurând continuitatea în discontinuitate prin coeziune și coerență. Deopotrivă actualizare și potențializare în domeniul Terțului Ascuns, Tradiția conferă oricărui căutător autentic, cheia conversiunii exteriorului în interior și interiorului în

exterior, prin recursul la limbajul simbolic. Articularea simbolic-imaginală⁹⁹ a vizibilului la invizibil și invers, este mediată de Cuvântul viu - „fulger traversând simultan toate nivelurile de Realitate”¹⁰⁰.

Al doilea postulat se referă la *unificarea* nivelurilor de ființă – corp, inimă, spirit, osmoza om-natură fiind posibilă prin crearea unui nucleu interior flexibil. Al treilea postulat, cel al *unicității* nereproductibile a actului creator, generator de originalitate și calitate, are menirea de a configura operele de artă și individualitatea unei culturi care își extrage informația spirituală din conținutul unei Tradiții singulare și universale deopotrivă. Tradiția conferă un sens *verticalității*, la nivelul comprehensiunii limbajului simbolic, operând traducerea unui nivel de Realitate în celălalt, în creuzetul unei alchimii originare a invizibilului convertit în vizibil. Centrul de forță al unei astfel de orientări pe verticală a ființei umane și a lumii, este mediat de o metafizică a Logosului întrupat în dinamica tuturor interacțiunilor posibile dintre nivelurile de conștiință și energie care traversează Realitatea transdisciplinară.

„Domeniile vieții simbolurilor sunt toate domeniile spiritului: viața religioasă, văzută în toată complexitatea ei de rituri și acte sacramentale, cu limbajul ei specific, cu miturile și parabolele constitutive, apoi arta cu tot cortegiul ei de limbaje și modalități de înscriere într-o tradiție ori de creare a unor tradiții noi. Reprezintă un domeniu al simbolurilor tot ceea ce intră în cultura unui popor (obiceiuri, ritualuri, mentalități etc.), vizând întreaga existență reflectată de conștiința umană și materializată în semne.”¹⁰¹

⁹⁹ „În gândirea transdisciplinară, imaginalul corespunde punctului X de tangență între zonele de non-rezistență ale Subiectului și Obiectului, care permite comunicarea între Subiect și Obiect. El ne apare astfel ca locul-sursă al imaginilor nezașmislite de organele de simț. Ca punct, entitate geometrică fără dimensiuni, X transcende activitatea psihică. Imaginalul nu este deci o activitate psihică producătoare de imagini. El este însă accesibil omului aflat într-o stare transpsihică, permițându-i contemplarea imaginilor, cunoașterea fără intermediar, față în față. X este locul sursă al tuturor imaginilor trecute, prezente și viitoare, care informează și dă sens Realității, prin buclele de coerență care traversează nivelurile de Realitate ale Subiectului și Obiectului. X aparține Realului aflat în comuniune cu Realitatea. El este însăși cunoașterea, în dimensiunea sa de trans-cunoaștere, în plinătatea ternară a *celui ce privește* (Subiectul), a *obiectului privit* (Obiectul) și a viziunii care îngăduie respectiva *privire* (Tertul Ascuns).” (Nicolescu, 2006, p. 76)

¹⁰⁰ Nicolescu, 2007b, p.76.

¹⁰¹ Cifor, 2006, p.244

Care este logica în care se înscrie gândirea tradițională?

Conținutul ontologic de natură simbolică a viziunii tradiționale este întemeiat pe *logica contradictoriului*, scoasă la lumină și valorificată fertil în filosofia culturii de Stéphane Lupasco, prin aplicabilitatea *logicii terțului inclus* în domenii diferite ale cunoașterii: estetică, filosofia religiilor, antropologie, sociologie. Revendicarea unei legături implicite și subsidiare între lumea cuantică și cea tradițională, își găsește justificarea și raționalitatea prin asocierea dintre acele *thēmata* care organizează microuniversul printr-o dinamică a *unității contradictoriului* și *thēmata* ca fațete ale unui simbol. După Gerard Holton, așa-numitele *thēmata* sunt presupuziții ontologice inconștiente, care domină gândirea oamenilor de știință, sub forma unor diade sau triade ca persistă în timp. La fel ca entitatea cuantică, infinita varietate a fenomenelor simbolice tradiționale, ni se dezvăluie ca fiind expresia unificării termenilor aflați în opoziție din gândirea binară: continuu și discontinuu, simplitate și complexitate, unitate și structură ierarhică, constantă și schimbare. Tradiția trimite la reactivarea intuitivă a unui izomorfism coerent al infinitului mare și al infinitului mic, semn al unificării multiplelor niveluri de Realitate descrise în limbaje spirituale felurite, din zări culturale de pretutindeni. Un rol esențial în dimensiunea paideică a Tradiției îl constituie ternarul epistemologic *traversare-transmitere-trans-misiune*, catalizator al parcurgerii tuturor nivelurilor de Realitate de către informația spirituală.

„Spiritul – care este transmisiunea universală dintre orice trecut și orice prezent ca pasaj al Logos-ului – trebuie să transmită conștiinței de sine – care este transmisiunea singulară a eternității Logos-ului în timpul apropiat trupului său – transmisiunea însăși și, prin urmare, Spiritul ca atare.”¹⁰².

Comunicarea simbolică implică deopotrivă o articulare a lui *logos semantikos* cu o metafizică a Verbului întrupat în Cuvântul Viu, reflex al „negentropiei progresive a limbajului, o *ordine* crescândă, o creștere a informației și a puterii de înțelegere.”¹⁰³. Funcția operatorie a gândirii simbolice rezidă în *revelarea progresivă a structurii pe niveluri a Realității*. Basarab Nicolescu oferă ca exemplu de corespondență posibilă între o idee științifică și un simbol, o intuiție universală a viziunii unității lumii, *principiul bootstrap-ului*,

¹⁰² Ciomoș, 2006, p. 92

¹⁰³ Nicolescu, 2007c, p.91

potrivit căruia „caracteristicile și atributele unei entități determinate fizic sunt rezultatul interacțiunilor acestei entități cu celelalte particule: o particulă este ceea ce este pentru că toate celelalte particule există în același timp. *Bootstrap-ul* concepe deci natura ca pe o entitate globală, neseparabilă la nivel fundamental.”¹⁰⁴ Ca sursă simbolică inepuizabilă și ireductibilă, ideea de *bootstrap* poate să fie corelată cu existența unei conștiințe transpersonale necesară autoconsistenței întregului, prin unificarea aspectelor contradictorii ale Realității într-o unitate deschisă, transimagine arhetipală și actuală a șarpelui ouroboros care își înghite coada.

Încheiem analiza noastră transdisciplinară cu o concluzie care vine să accentueze *relația de complementaritate contradictorie* dintre știință și Tradiție. Chiar dacă ele sunt diferite prin natura, finalitatea, mijloacele, nivelurile de organizare și structurare a lor, interacțiunea lor de rezonanță transistorică se orientează coerent spre același centru - *omul și scara evoluției lui* ca dinamică simbolică a căutării adevărului din toate timpurile.

¹⁰⁴ Nicolescu, 2007c , p. 110.

Povara tainelor ca act de sublimă nebunie

„Terțul tainic inclus este paznicul misterului nostru ireductibil, singurul fundament posibil al toleranței și demnității umane. Fără acest terț totul ar fi cenușă.”
(Basarab Nicolescu)

Cercetarea noastră, având aplicabilitate în domeniul spiritualității prin înțelegerea simbolului *scării* ca semn care indică evoluția interioară a omului interesat de explorarea complexității Realității transdisciplinare, *Terțul Ascuns* se impune la nivel metodologic ca nucleul de forță coagulat al coeziunii *nivelurilor de cunoaștere* ancorate în conținutul tezei:

- *Cunoașterea științifică, obiectivă* prin integrarea postulatelor metodologiei transdisciplinare
- *Cunoașterea experiențială* prin dimensiunea implicării Subiectului cunoscător și al orizontului edificării sale interioare
- *Cunoașterea terțului tainic inclus* ca punte de relegare și reunificare epistemologică, ontologică și axiologică a Subiectului cu Obiectul

De la început, trebuie să precizăm faptul că formularea conceptuală la nivel discursiv a accepțiunii sale transdisciplinare de *Terț Ascuns* sau *terț tainic inclus*, îi aparține prin excelență profesorului Basarab Nicolescu, care sondează cu rafinament intelectual și profunzime acest domeniu alogic al sacrului, corespunzător conștiinței, spiritualității, culturilor și religiilor. Dificultatea abordării unei teme care implică cu precădere mijloace trans-discursive și trans-raționale, este surmontabilă numai în măsura în care identificăm acele *noduri de conexiune* informaționale, energetice și spațion-tempoarle ale Terțului Ascuns cu nivelurile de Realitate și astfel, consecințele pe plan ontologic ale conectării invizibile și permanente la Sursa inepuizabilă a cunoașterii: „Dacă n-ar fi un Dumnezeu transcendent lumii, la vârful existenței și o materie la treapta cea mai de jos a ei și dacă n-ar fi omul, care este în legătură și cu Dumnezeu și care cuprinde și materia lumii prin trup, existența ar fi monotonă, extrem de săracă. Prin om se poate spiritualiza și îndumnezeii materia, organizată

în trup și în ordinea uriașă a cosmosului, dar omul poate fi și ispitit mai ușor, căpătând iluzia, prin plăceri inferioare, că ele sunt singurele plăceri posibile”¹⁰⁵ .

Terțul Ascuns este întruchiparea Evidenței Absolute a Pulsăției Viului în forma sa paradoxală, încununată de experiența totală a *contradictoriului*, ca expresie umană a Firescului trans-uman, genune a transgresiunii tuturor opozițiilor care întemeiază existența:

- Timpul și non-timpul
- Autonomia și constrângerea
- Separabilul și non-separabilul
- Vizibilul și invizibilul
- Manifestatul și ne-manifestatul
- Continuitatea și discontinuitatea
- Cauzalitatea locală și cauzalitatea globală
- Unda și corpusculul
- Simetria și spargerea simetriei
- Reversibilitatea și ireversibilitatea temporală

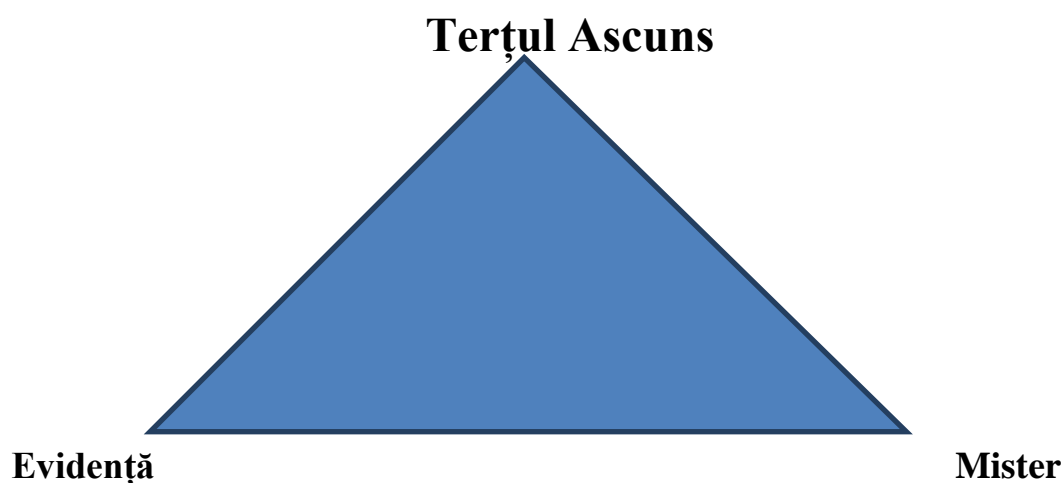
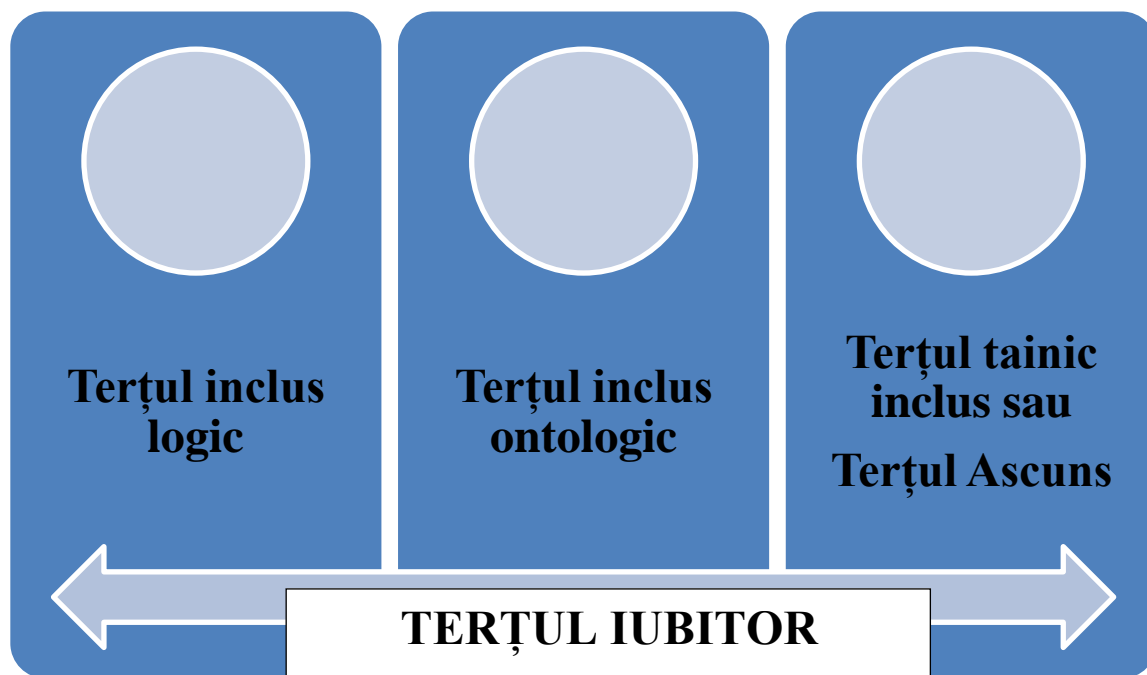
Terțul tainic inclus este concilierea ternară între *mister* și *evidență*, pe un nivel de cunoaștere transgresivă și fractală care este tainic ascunsă între diferitele *niveluri de Evidență*, legate prin discontinuitate – Evidența Absolută, Evidența Absurdă, Evidența Tăcerii, Evidența Iubirii, Evidența Luminii: „Prezența misterelor ne eliberează de înlănțuirea cosmică și comunitară, înlăturarea sau absența lor ne aduce captivi în spațiu și timp, mitic, magic și rațional, de nicăieri și ne duce spre nicăieri, sub semnul morții absolute.”¹⁰⁶ Terțul Ascuns rânduiește incompletitudinea cunoașterii prin *acauzalitate* și *indeterminism*, vorbind în limbajul lui Planck, *traducerea* unui concept în funcție de legile distincte a unor niveluri diferite de Realitate, constituind o funcție a *aproximării* ca modalitate de a capta diferitele fațete ale unuia și aceluiași Adevăr Unic: „*Aproximațiile* noastre își au rădăcinile în subiectul cunoașcător ale cărui ipoteze se mișcă între spontaneitatea prezentă în natură și întregurile

¹⁰⁵ Stăniloae, 2002, p. 145.

¹⁰⁶ Țuțea, 1993, p. 124.

întâlnite, exterioare omului, parțial cognoscibile, indefinisabile sau, mai exact, inexplicabile.”¹⁰⁷

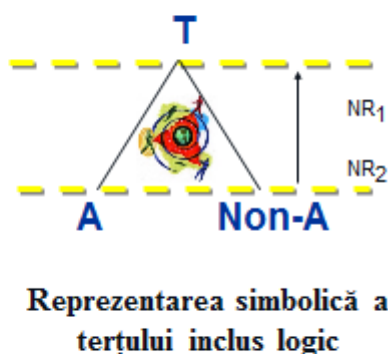
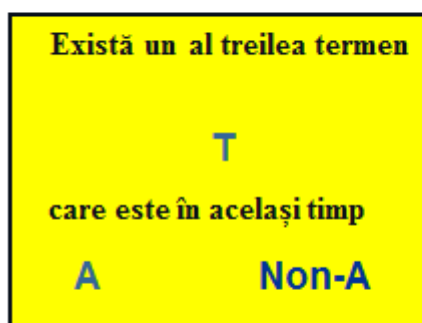
Basarab Nicolescu distinge în unitate, trei tipuri de terți – *terțul inclus logic*, *terțul inclus ontologic* și *terțul tainic inclus*, expresia plenară a terțului fiind *terțul iubitor* din noi.

¹⁰⁷ Țuțea, 1993, p. 133.

Terțul inclus logic este un terț legat de consistența logică a propozițiilor, a discursului care poate fi formalizat. Introducerea noțiunii de *niveluri de Realitate* permite înțelegerea axiomei terțului inclus. Sensul *terțului inclus* poate fi explicat printr-o imagine clară, prin care reprezentăm cei trei termeni ai noii logici –A, non-A și T- și dinamismele lor asociate printr-un triunghi la care unul din vârfuri se află într-un nivel de Realitate iar celelalte două într-altul. Dacă se rămâne pe un singur nivel de Realitate, orice manifestare apare ca o luptă între două elemente contradictorii (de exemplu, undă A și particula non –A). Al treilea dinamism, cel al stării T, se exercită pe un alt nivel de Realitate, unde ceea ce părea neunit (undă sau particulă) este de fapt unit (cuanton), iar ceea ce apărea ca fiind contradictoriu este perceput ca non-contradictoriu. Starea T operează unificarea contradictoriilor A și non-A, însă această unificare se produce la un nivel diferit de acela unde se situează A și non-A. Logica terțului inclus nu suprimă logica terțului exclus: ea îi restrânge doar domeniul de valabilitate.

TERȚUL INCLUS

Terțul inclus ontologic implică considerarea simultană a mai multor niveluri ale Realității. Basarab Nicolescu distinge *Realitatea* de *Real*¹⁰⁸, introducând o nouă noțiune: *nivel de Realitate*. *Realitatea* este ceea ce *rezistă* experiențelor, reprezentărilor, descrierilor,

¹⁰⁸ Vezi Nicolescu, 2002, 2009.

imaginilor ori formalizărilor noastre matematice iar *Realul* este voalat pentru totdeauna, nefiind accesibil cunoașterii. Prin recuperarea sensului pragmatic și ontologic al termenului de *realitate*, se depășește înțelegerea sa ca fiind doar rezultatul unui acord intersubiectiv, redându-i-se dimensiunea *trans-subiectivă*, în măsura în care, Natura participă ca un principiu activ, cooperant la ființa lumii: „Natura este o imensă și inepuizabilă sursă de necunoscut ce justifică însăși existența științei.”¹⁰⁹

Prin *nivel de Realitate* înțelegem un ansamblu de sisteme invariant la acțiunea legilor generale: „Viziunea transdisciplinară ne propune luarea în considerare a unei Realități multidimensionale, structurată pe niveluri multiple, care să înlocuiască Realitatea, pe un singur nivel, a gândirii clasice”.¹¹⁰ Între nivelurile de Realitate există o *discontinuitate*¹¹¹, în sensul în care legile și limbajul care caracterizează un nivel de Realitate, nu pot fi aplicate altui nivel de Realitate (exemplul cel mai evident este discontinuitatea dintre legile fizicii clasice și cele cuantice). Nivelurile de Realitate ale Subiectului transdisciplinar mai sunt numite și *niveluri de percepție*, în rezonanță conceptuală cu intuițiile lui Husserl și alți cercetători¹¹², legate de explorarea interogativă a bazelor științei. Din coexistența pluralității complexe și a unității deschise își face apariția un nou *Principiu al Relativității*: *nici un nivel de Realitate nu constituie un loc privilegiat de unde se pot înțelege toate celelalte niveluri de Realitate.*¹¹³

Terțul tainic inclus corespunde *zonei de non-rezistență* dintre Subiect și Obiect. Non-rezistența zonei de transparență absolută se datorează, pur și simplu, limitelor corpului nostru și ale organelor noastre de simț, indiferent de instrumentele de măsură care prelungesc aceste organe de simț. Zona de non-rezistență corespunde sacralului, adică la ceea ce nu se supune nici unei raționalizări. Zona de non-rezistență joacă rolul de *Terț Ascuns*, permițând unificarea, prin diferențele lor, a Subiectului transdisciplinar cu Obiectul transdisciplinar. Cunoașterea nu este nici exterioară nici interioară: ea este *în același timp* exterioară și interioară. Ca orizont

¹⁰⁹ Nicolescu, 2007a, p. 27.

¹¹⁰ *Idem*, p. 58.

¹¹¹ „Vom spune că două niveluri de Realitate sunt *diferite* dacă, trecând de la unul la celălalt, există opoziție a legilor și opoziție a conceptelor fundamentale (cum este, de pildă, cauzalitatea).”, *ibid.*, p. 27.

¹¹² „Ei au fost de fapt pionierii explorării unei realități multidimensionale și multireferențiale, în care ființa umană își poate regăsi locul și verticalitatea.”, *ibid.*, p. 29.

¹¹³ Vezi Nicolescu, 2007a, p. 65.

întru mister, Terțul Ascuns este Sursă a paradoxului *libertății* trăite deopotrivă ca act de conștientizare a legilor fiecărui nivel de Realitate și concomitent ca elan dinamic al transgresării lor: „Misterul reprezintă singura formă eliberatoare din neliniștile mărginirii personale, înlănțuirii cosmice și comunitare și perspectivei infinitului și a morții.”¹¹⁴ Petre Țuțea situează domeniul sacralului subzistent intuiției divinului, ca teritoriu care dezvăluind Evidența absolută, o ascunde pretutindeni, echivalent metafizic al Realului, iar Dumnezeu „ca unitate reală a tuturor unităților, care izvorăsc din El și sunt cuprinse extramundan de El.”¹¹⁵

Chintesență a cunoașterii de tip esoteric, *misterul* ca loc-terț al cuplurilor de contradictorii ontologice care configurează faldurile Realului și infinitele inter-fețe ale nivelurilor de Realitate, constituie și instituie de la primordii, *povara* cea mai prețioasă a omului prin chiar *sărăcia* vidului său plin de toate virtualitățile conținute de univers în trans-istoria sa dez-legată de opoziția *timpului – non-timpului și manifestatului – ne-manifestatului*:

„Atâta timp cât omul, simbolizat de Adam, ignoră faptul că există *altcineva* în afara lui Dumnezeu, el are tăria să poarte reductibila povară. Din clipa în care el se lasă pradă ideii că există *altcineva* decât Dumnezeu, el trădează povara: fie o respinge și o abandonează celor nevrednici, fie pur și simplu el îi neagă existența.”¹¹⁶

Ca act de sublimă nebunie, povara tainelor reprezintă simbolic semnul sacralității noastre ireductibile, vocația spirituală indubitabilă a inventării permanente a *drumului fără drum* – „căutare asimptotică a Științei Științelor”¹¹⁷, bornare ternară a destinului călăuzit de trans-știința *umplerii inimii de cunoaștere, înțelegere, de judecată și lumină* :

„Noi am înfățișat cerurilor, pământului și munților sarcina de a purta povara Tainelor (*al-amâna*) noastre, dar ei au refuzat să o poarte și au fost cuprinși de groază; însă omul s-a împovărat cu ea, căci el este nedrept și neștiutor.”¹¹⁸

¹¹⁴ Țuțea, 1993, p. 54.

¹¹⁵ Ibid, p. 124.

¹¹⁶ Corbin, 2007, p.53.

¹¹⁷ Nicolescu, 2007, p. 139.

¹¹⁸ Corbin, 2007, p.52.

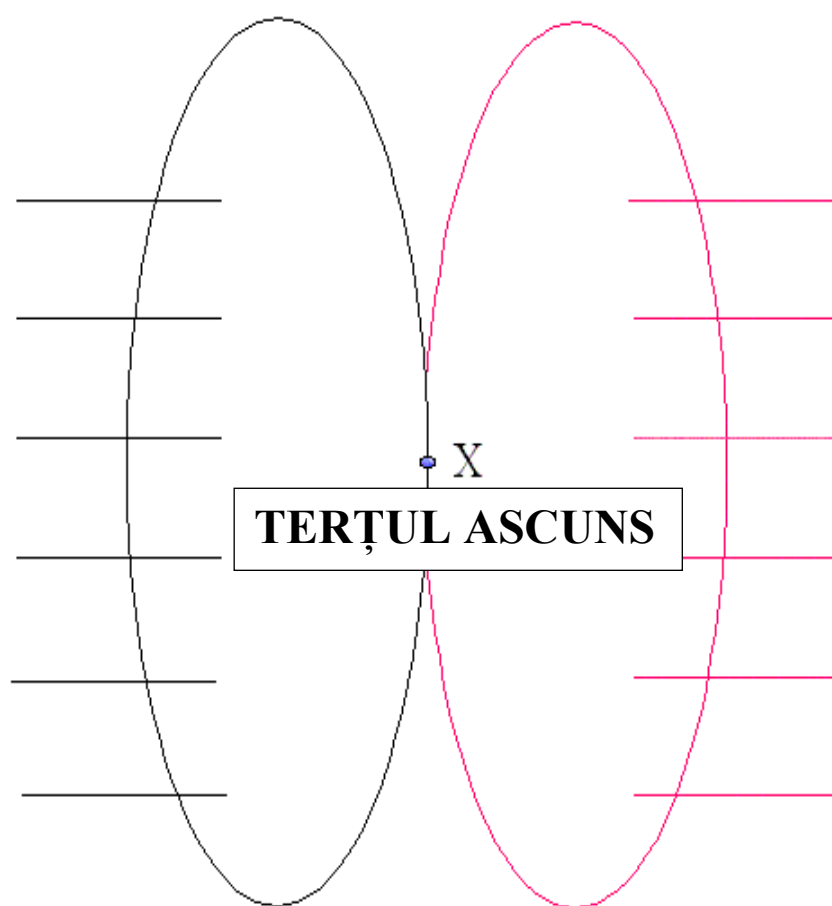

Fig. 5. TD REALITY

Lumea infinitului conștient: conceptul de *conștiință* spirituală / inteligență spirituală

„Conștiința să-ți fie oglinda în care privești supușenia ta, și-ți va fi de-ajuns”.¹¹⁹

Din perspectiva metodologiei transdisciplinare, domeniul *conștiinței* corespunde zonei de non-rezistență absolută a Terțului Ascuns care delimitează orizontul transgresiunii coagulat în diferite culturi, spiritualități și religii. Definind conceptul de *conștiință de Sine* ca fiind sensul coerent al circuitului de informație cristalizat la traversarea nivelurilor de Ființă, Basarab Nicolescu asociază procesul luminescent al conștientizării cu dobândirea unui echilibru interior echivalent cu trecerea de la un act de *conștiință corporală* la un act de *conștiință întrupată*: „Exact asta desemnam eu prin receptacolul creat de echilibru dintre gânduri, sentimente și instincte, capabil să primească lumina conștiinței. O conștiință care nu este aceea a conștientizării, ci aceea a unei traversări a corpului de o informație infinit alta.”¹²⁰

¹¹⁹ Scărarul, 2008, p.145.

¹²⁰ Nicolescu, Camus, 2004, p.13.

În „Teoreme poetice” Basarab Nicolescu concentrează la nivelul înțelegerii conceptuale, esența sensului noțional în toată complexitatea sa: „Conștiința este singura energie nedegradabilă, care pleacă de niciunde spre nicăieri.”¹²¹ În discontinuitate cu trupul, conștiința ca *energie nedegradabilă* constituie un remediu și o sursă de protecție a acestuia, deoarece într-chipează *terțul tainic*, gardian ireductibil al integrității noastre.

„Pentru că *pleacă de niciunde spre nicăieri*, ea umple întregul univers și prin urmare și spațiul discontinuu dintre nivelurile Realității. Dar tocmai din cauza *discontinuității* dintre nivelurile Realității conștiința nu poate să vindece: cum ar putea să acționeze energia nedegradabilă asupra energiei degradabile a corpului fizic? Energia degradabilă se supune legii conservării energiei, în timp conștiința violează această lege.”¹²²

Integrată scrierilor Sfinților Părinți ai Bisericii ca o carte de referință pentru doritorii de desăvârșire prin creștere duhovnicească, cartea Sfântului Ioan Scărarul - *Scara* este absentă din versiunea originală a *Filocaliei* lui Macarie, episcopul Corintului (1731-1805) și a lui Nicodim Aghioritul (1749-1809), apărută la Veneția 1782, cum de asemenea și din traducerea ei slavonă. Reabilitarea ei în perspectiva axiologică a spiritualității creștine se va realiza prin cuprinderea ei în ansamblul conținutului *Filocaliei* tradusă în rusește - „Dobrotoliubie”, ulterior făcând parte din majoritatea *Filocaliilor*, inclusiv în cea românească, datorată preotului profesor Dumitru Stăniloae, în felul acesta realizându-se „o dreaptă reparație, căci opera Scărarului, în afară de faptul că rezumă excelent duhul *Filocaliei*, este interpretul cel mai original a ceea ce s-a numit spiritualitatea sinaită și inspiratoarea ceea mai puțin contestată a înnoirii isihaste din secolele XIII-XIV”.¹²³ Opera Sfântului Ioan Scărarul constituie chintesența întregii spiritualități patristice, a cărei specificitate o așează sub semnul unui simbol extrem de complex prin structura sa, configurată pe înțelegerea evoluției lăuntrice ca urcuș al scării și treptelor.

„Urcușul lui Moise pe muntele Sinai a fost imaginea preferată de Sfinții Părinți pentru a descrie – în cadrul relației tip-arhetip existentă între Vechiul Testament și Noul Testament – ascensiunea spirituală a omului spre îndumnezeire, cu referire mai ales la ultima

¹²¹ Ibid, p.46.

¹²² Nicolescu, Camus, 2004, p.47.

¹²³ Gouillard, Paris, 1968, p.86.

ei treaptă: cea a unirii cu Dumnezeu în lumina necreată. (...) De aceea, un demers hermeneutic vizând descifrarea sensului mistic al urcuşului precum şi situarea discursiv coerentă şi corectă din punct de vedere dogmatic în orizontul ei simbolic, nu poate fi imaginat în afara gândirii teologice a Sfinţilor Părinţi.»¹²⁴

Cronologic, perioada în care a vieţuit Cuviosul Ioan din Muntele Sinai era socotită ca aparţinând veacului al VI-lea, născut în 525 aproximativ şi mort în jurul anului 600. Ceea ce a dus, printre altele la atare rezultat, este şi faptul, relatat într-un izvor bibliografic semnificativ¹²⁵, că Sf. Ioan Scărarul a fost văzut de către egumenul Anastasie pe când era tânăr de numai 25 de ani şi de-abia tuns în monahism. Alte consideraţii impuneau fixarea unei alte cronologii – după anul 600, lucru care a şi fost făcut, mai ales pe temeiul datelor oferite de unele exegeze ale cuvântului *scolastic*, apelativ intrat în nomenclatura Scărarului ca reflex denominativ al spiritului său erudit.

Viaţa Sfântului Ioan Scărarul a fost asociată de monahul biograf Daniil Raiteanul¹²⁶ cu figura biblică a lui Moise, justificând această corespondenţă portretistică prin faptul că ambii sunt *legiuitori* şi dători de „table” ale legii, unul stabilind norme disciplinare, altul

¹²⁴ Chirilă, 2001, p. 106-107.

¹²⁵ Se face referire la o posibilă cronologie a vieţii Sfântului Ioan Scărarul într-un document numit *Feluritele povestiri despre Sfinţii Părinţi din Sinai* atribuite „cuviosului monah Anastasie” care şi-a scris povestirile după anul 650, aşa cum rezultă din cap. XXIX, în care spune că un bătrân, avă Gheorghe Gadimitul, i-a relatat că pe când era „tânăr” a văzut în mănăstirea Sinaiului un tânăr călugăr despre care mai târziu a aflat că era fiul împăratului Mauriciu, ajuns aici după ce a fost salvat de doica sa de la masacrul pe care tiranul Foca I-l provocat în hipodrom familiei imperiale.

Un alt document care argumentează o posibilă cronologie ar fi *Păşunea duhovnicească*, a lui Ioan Moshu care vizitează Sinaiul la începutul veacului al VII-lea şi vorbeşte despre cele văzute şi auzite, nefăcând nici o referire la Ioan Scărarul. Această tăcere ar fi un indiciu că autorul *Păşunii duhovniceşti* a ajuns aici după moartea Scărarului, pe vremea când începe a se pregăti canonizarea lui. Ioan Moshu ne relatează despre un Ştefan Capadocianul ca despre un „mare avă” care, împreună cu alţii, a mers la Petru patriarhul Ierusalimului (către anul 552). Ar rezulta de aici că tunderea la monahism a lui Ioan Scărarul s-a petrecut înainte de anul 552 şi că el a rămas în deşertul Thola prin 592.

¹²⁶ Editorii *Scării* obişnuiesc să aşeze înaintea textului o biografie, câteva trimiteri biografice şi un rezumat al celei dintâi care a trecut apoi în sinaxare. Monahul Daniil Raiteanul, numit aşa după mănăstirea Raitului în care a trăit a avut legături cu Scărarul pe care l-a cunoscut şi a cărui contemporan probabil a fost, mănăstirile Sinaiului şi Raitului aflându-se aproape una de alta, permiţând schimburile şi întâlniri frecvente care aveau loc între comunităţile celor două aşezări monahale de pe teritoriu străbătut azi de Canalul Suez.

duhovnicești. O întrebare fundamentală a cercetării noastre survine cu privire la natura, finalitatea și coerența *legilor* din domeniul spiritului. Subiacentă acestei interogații esențiale este disocierea riguroasă între două categorii de legi din domeniul spiritului:

- *Legi ale non-rezistenței spirituale corespunzătoare zonei Terțului Ascuns*
- *Legi ale non-rezistenței spirituale corespunzătoare zonelor de discontinuitate dintre nivelurile de Realitate ale Subiectului și Obiectului Realității Transdisciplinare*

Părintele Stăniloae descrie în *Ascetica și Mistica creștină*, analogiile și corespondențele simbolice între vârstele vieții spirituale și multiplele înțelesuri pe care *teologia negativă* le poate decanta privitor la viziunea teologic-ascetică a treptelor urcușului lui Moise pe Muntele Sinai: „Dacă mistica indică punctul culminant al vieții religioase, asceza cuprinde urcușul care duce spre acest pisc”.¹²⁷

„Urmând celor mai mulți Sfinți Părinți și în special lui Evagrie și Sfântului Maxim Mărturisitorul, părintele Dumitru Stăniloae împarte teologia ascetică și mistică sau cercetarea asupra vieții spirituale în trei etape: faza activă, a contemplației naturale și a contemplației mistice a lui Dumnezeu; astfel cele trei se mai pot numi: a purificării, a iluminării și a vederii lui Dumnezeu. Prima aparține în mod categoric ascezei, iar ultima misticii. Treapta iluminării, în funcție de prisma prin care este privită, poate să aparțină și asceticii și misticii, deși foarte adesea este arătată ca făcând parte din urcușul propriu-zis, adică din ascetică. Motivul este că ea pleacă de la contemplarea creației și, cu ajutorul apofatismului, îl duce pe om până la unirea tainică, fiind umplerea de harul divin prin apropiere neîncetată, dar niciodată deplină, de lumina dumnezeiască.”¹²⁸

Nivelurile de conștientizare ale experienței de autotransformare diferă în raport cu unicitatea trăirilor individuale și cu nivelul de înțelegere personală. Astfel, vom încerca să punem în corespondență *Scara* lui Ioan Scărarul cu reflecțiile profesorului Basarab Nicolescu în legătură cu etapele experienței sale fundamentale din 19 noiembrie 1989 spre orele 16,

¹²⁷ Stăniloae, 2002, p. 17.

¹²⁸ <http://www.crestinortodox.ro/editoriale/ascetica-mistica-teologia-parintelui-staniloae-70076.html>,

aproape de Notre-Dame din Paris, referitoare la traversarea nivelurilor de Ființă de către Cuvântul Viu „ca și cum scriitura ar fi devenit întruparea luminii simțite, trăite, atinse, prezente dincolo de cuvinte”¹²⁹. Basarab Nicolescu evocă experiența contradictorie a *morții de sine* urmată de scrierea și finalizarea *Teoremelor poetice*, ca fiind accesul la zona inaccesibilă a *infinitalui conștient*, Sursă Genune inepuizabilă de *informație spirituală și culturală*: „Într-adevăr, totul s-a petrecut ca și cum zăgazurile unui izvor, ascuns înaintea, se deschiseseră dintr-odată, lăsând valuri de informație să se reverse peste mine, în mine, prin mine.”¹³⁰ Urcușul treptat al scării a fost marcat de câteva momente esențiale ale evoluției interioare:

- percepția obișnuită a *luminii*, dar intensificată la un grad inimaginabil sau „revelația unei căi de lumină în noaptea lipsită de drumuri” (Michel Camus); *Evidența Frumuseții Lumii* „toți trecătorii și trecătoarele erau de o frumusețe strălucitoare, ca și tot ceea ce mă înconjura – apropiatii mei, arborii, pietrele de la Notre-Dame, eu însumi. Și mai cu seamă acea lumină stranie, lichidă ca mierea, mângâind și învăluind trecătorii, arborii, pietrele cu unduirea sa.”¹³¹
- conștientizarea *Evidenței Absurde* din planul gândirii binare, având ca consecință în plan ontologic intrarea mult mai profundă și complexă în autenticitatea în-semnelor Viului: *Totul e fals!* (Basarab Nicolescu) – „Într-o clipă, fulgerător, am înțeles că moartea asta este: să trăiești fără a fi conștient că *totul e fals*.”¹³²; „În mod paradoxal , pentru mine, *conștiința că totul e fals* e dublată de o angajare totală în viață, mai precis, *cu* viața, printr-un soi de pact pe care l-am încheiat cu necunoscutul”¹³³.
- dispersia ființei și regăsirea prin reintegrarea în Tot ca modalitate de depășire a nivelului realității sensibile și accesul la un nivel esențial al realității subtile, singura cale care poate face posibilă o experiență iluminatoare a viziunii alimentată din zona iambinalului
- conștientizarea *Evidenței Absolute* față în față cu *Evidența Absurdă*, axiomă care ar putea fi tradusă pe un alt nivel de înțelegere transdisciplinară ca luciditate infinită a

¹²⁹ Nicolescu, Camus, 2004, p 7.

¹³⁰ Idem.

¹³¹ Ibid, p.10.

¹³² Idem.

¹³³ Ibid, p.11.

cuminecării transgresive a Terțului Ascuns cu Terțul inclus, motorul trecerii de la un nivel de Realitate la altul.

Ioan Scărarul situează rolul central al *conștiinței* în unificarea ființei prin medierea realizată la traversarea *informației spirituale* de la nivelul corpului, la cel afectiv și mental, configurând registrul valorilor spirituale contradictorii, *umilința* și *pocăința* simbolizând corolarul subtil al desăvârșirii sufletești: „*Umlința* este o neîncetată remușcare a *conștiinței* care, prin mărturisirea gândurilor, ușurează focul inimii. (...) *Pocăința* este neîntristată lipsire de toată mângâierea trupului.”¹³⁴ Ca întrupare a *Prezenței absolut enigmatice a Terțului, smerenia – umilința - chibzuința* constituie ternarul de foc al nevoielnicilor achiziții sufletești care transgresează subiectivitatea către *infini celălalt* în mine: „Esențial este să trăim experiența terțului inclus. Aceasta se întâmplă atunci când *conștiința de sine* nu mai e conștiință de sine, ci *conștiință a Prezenței absenței* în centrul conștiinței.”¹³⁵ *Darul lacrimilor lipsite de durere* este semnul mișcării spirituale a grației care orientează urcușul pe scara virtuților: „pe cel ce cu chibzuință se sihăstrește, tot cu chibzuință îl smerește; pe cel ce cu chibzuință se supune, în fiecare zi îl veselește.”¹³⁶ *Chibzuința* esențializează o virtute contradictorie deoarece *echilibrul* și *dezechilibrul* sunt translate într-o relație tensionată, echivalentă cu coexistența potențializării și realizării în jocul interconexiunii evenimentului divino-uman ca mișcare energetică ascendentă a conștiinței sacralului. Ca miracol al Firii și dincolo de legile conservării energiei, conștiința spirituală este cea care face posibilă rezonanța și perceperea simultană a tuturor nivelurilor de Realitate. Chiar dacă drumul spre conștiință este infinit anevoios și orizontal necunoscut, fascinația căutării Sensului „luminii ce se află în centrul misterului” (Basarab Nicolescu) nu poate fi decât indiciul vocației dintotdeauna a omului la descoperirea vieții spirituale. Conștiința este actualizare și potențializare în același timp, gardian al Viului, care, după Abellio, în *Structure Absolue*, are capacitatea de *vindecare*, prin actul de „stăpânire conștientă și absolută a trupului”, paradoxul asumat de Michel Camus ca legătură subtilă a corpului și spiritului prin intermediul conștiinței, fiind acela că „spiritul e activ chiar și când trupul e supus slăbiciunilor.”¹³⁷

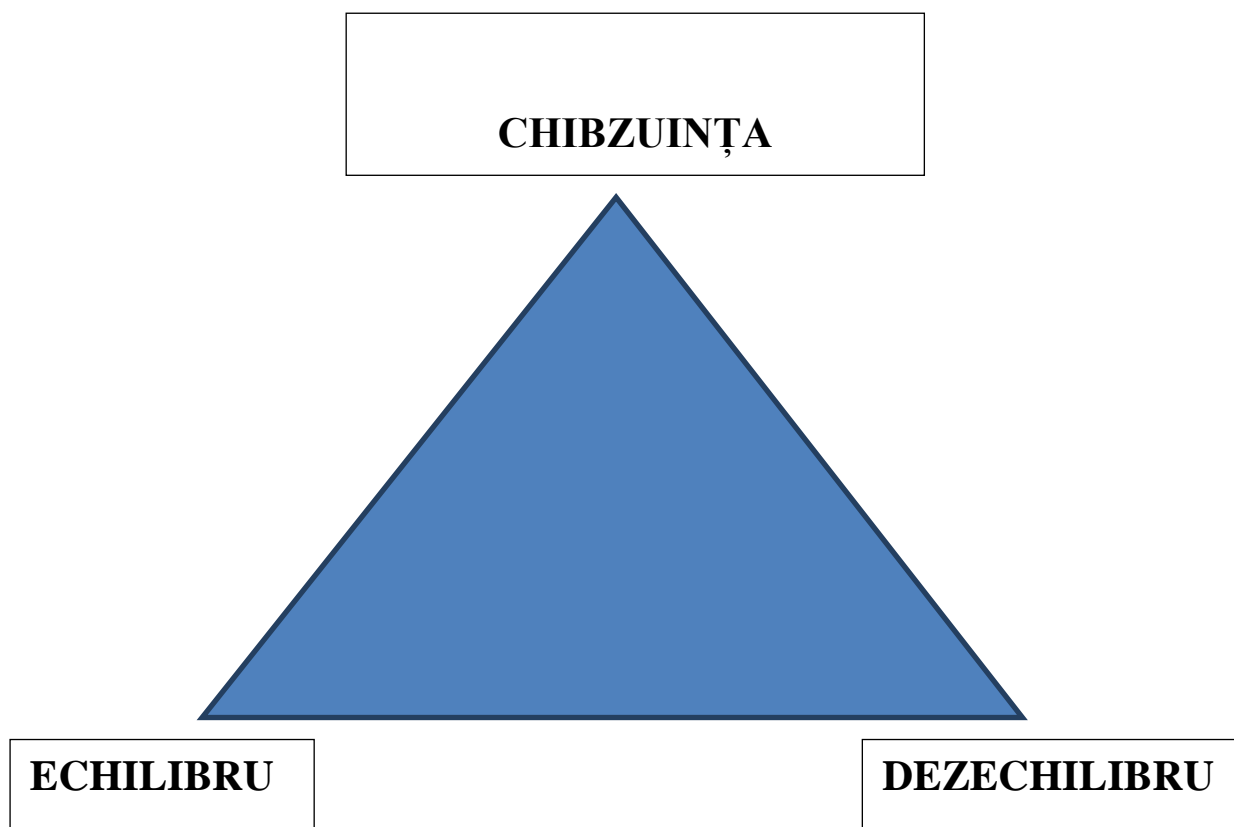
¹³⁴ Scărarul, 2008, p. 179.

¹³⁵ Nicolescu, Camus, 2004, p.32.

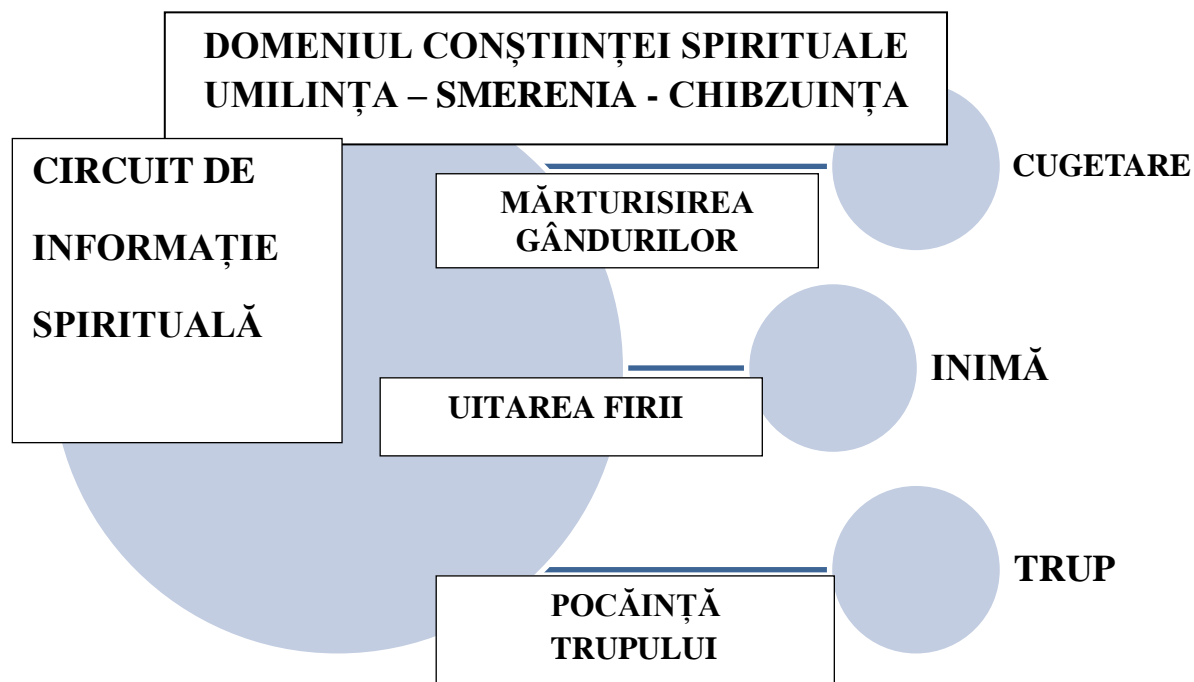
¹³⁶ Scărarul, 2008, p. 179.

¹³⁷ Nicolescu, Camus, 2004, p.45.

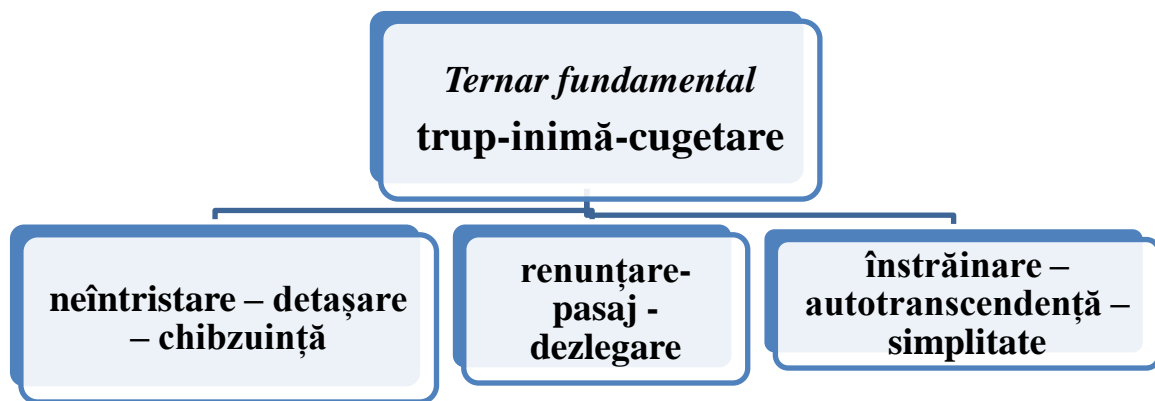
„Cu alte cuvinte, axioma mea fundamentală oferă o *metodologie a îndoielii*: să nu accepți nimic fără să verifici tu însuși. Aici începe, după mine, procesul alchimic: cum să echilibrezi *gândurile, sentimentele și instinctele* ca să poți funcționa, în sfârșit, ca o ființă unificată? Să crezi astfel un receptacul pentru receptarea realului ca atare.”¹³⁸

¹³⁸ Niculescu, Camus, 2004, p.13.

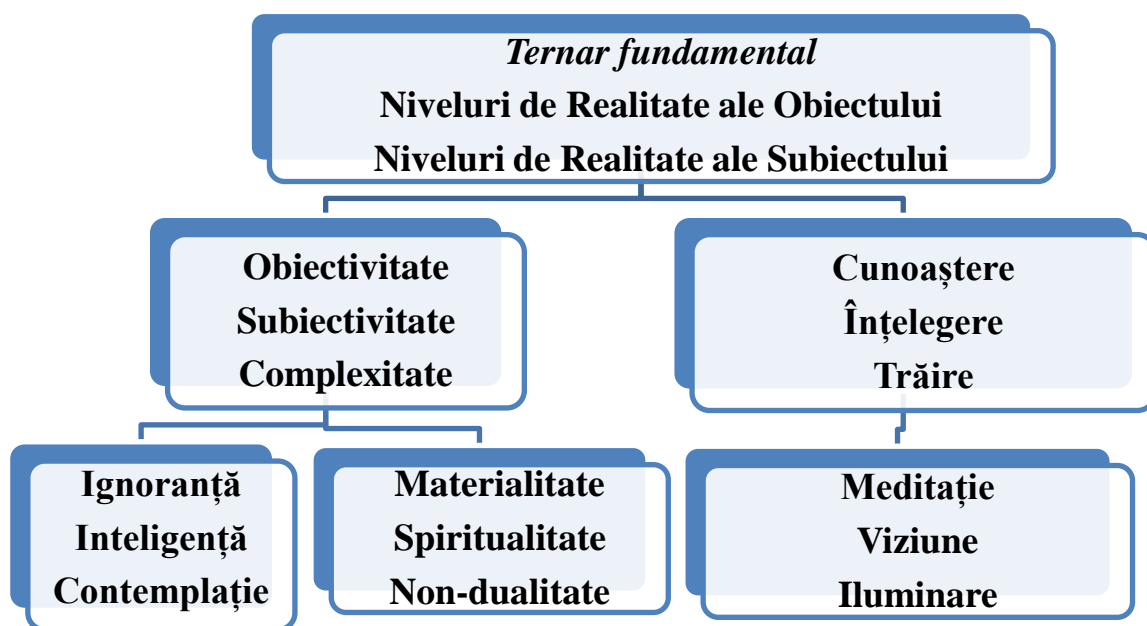

Ternare ontologice de contextualizare

Trans-Realitate

Ternare epistemologice

Contribuții personale

- ❖ Ca *scară a dualității* configurată în jurul dinamismului contrariilor, acest arhetip simbolic este integrat unei Tradiții care trimite la reactivarea intuitivă a unui izomorfism coerent al infinitului mare și al infinitului mic, semn al unificării multiplelor niveluri de Realitate descrise în limbaje spirituale felurite, din zări culturale de pretutindeni, accentuând *relația de complementaritate contradictorie* dintre știință și Tradiție;
- ❖ Intrând în sfera cunoașterii revelate, Tradiția își extrage conținutul din zona alogică a Terțului Ascuns, locul fără loc al tuturor spiritualităților, culturilor și religiilor, informate de o conștiință transgresivă și fractală a Realului. Paradoxul coexistenței multiplelor coagulări ale informație spirituale la traversarea *nivelurilor de Realitate* rezidă în medierea Tradiției ca punct de convergență, dialog și întâlnire între epistemele și viziunile despre om și lume care au configurat istoria umanității;
- ❖ Comunicarea simbolică implică deopotrivă o articulare a lui *logos semantikos* cu o metafizică a Verbului întrupat în Cuvântul Viu, semn transorizontic al contextualizărilor hermeneutice fertile ale logicii terțului inclus, marcând transgresarea gândirii clasice către o nouă logică, care implică un nou limbaj, capabil să exprime trans-semnificativ *legile unității în diversitatea indefinită*;
- ❖ În dinamica transformării spirituale, *scara* se dedublează într-o scară a nivelurilor de Realitate ale Obiectului și o scară a nivelurilor de Realitate ale Subiectului, fiecare fiind orientată de o dublă mișcare de ascensiune și de coborâre. Cele două scări sunt unificate, atunci când se realizează coerența de sens a mișcării, în zona de nonrezistență absolută a Terțului Ascuns;
- ❖ *Terțul tainic inclus* este concilierea ternară între *mister* și *evidență*, pe un nivel de cunoaștere transgresivă și fractală care este tainic ascunsă între diferitele *niveluri de*

Evidență, legate prin discontinuitate – Evidența Absolută, Evidența Absurdă, Evidența Tăcerii, Evidența Iubirii, Evidența Luminii;

- ❖ *Misterul* ca loc-terț al cuplurilor de contradictorii ontologice care configurează faldurile Realului și infinitele inter-fețe ale nivelurilor de Realitate, constituie și instituie de la primordii, *povara* cea mai prețioasă a omului prin chiar *sărăcia* vidului său plin de toate virtualitățile universului;
- ❖ Evidențierea rolului central al *conștiinței* în unificarea ființei, prin medierea realizată la traversarea *informației spirituale* de la nivelul corpului, la cel afectiv și mental, configurând registrul valorilor spirituale contradictorii:
 - Ca întrupare a *Prezenței absolut enigmatice a Terțului*, *smerenia* – *umiliința* - *chibzuința* constituie ternarul de foc al nevoielnicilor achiziții sufletești care transgresează subiectivitatea către *infini celălalt* în mine;
 - *Darul lacrimilor lipsite de durere* este semnul mișcării spirituale a grației care orientează urcușul pe scara virtuților;
 - *Chibzuința* esențializează o virtute contradictorie deoarece *echilibrul* și *dezechilibrul* sunt translate într-o relație tensionată, echivalentă cu coexistența potențializării și realizării în jocul interconexiunii evenimentului divino-uman ca mișcare energetică ascendentă a conștiinței sacrului.
- ❖ *Mărturisirea gândurilor*, *uitarea firii* și *pocăința trupului* reprezintă activitățile privilegiate ale omului interior, menite a re-construi non-dualitatea ființei, situată sub semnul unei conștiințe și inteligențe spirituale, vii, nealterate de pământitatea materialității;

Capitolul III

O abordare transdisciplinară a *Scării Raiului* lui Ioan Scărarul

- ❖ *Îndepărtarea de lume* ca apropiere de Fire
- ❖ Virtutea contradictorie ca soluție ternară a *neîntristării*
- ❖ Autotranscendența ca *în-străinare* de marginirile Realității
- ❖ *Ascultarea* ca *sur-volare* între nivelurile de *înstrăinare*
- ❖ Despre complexitatea *privegherii* spirituale
- ❖ Despre „cauza dorului dumnezeiesc” ca sursă a *bucuriei plânsului*
- ❖ Despre *sfânta nebunie* a dragostei
- ❖ *Scara-cruce*: credința, nădejdea și dragostea
- ❖ Scara ca relație a subiectivității, inter-subiectivității și trans-subiectivității
- ❖ Omul de lumină și transparența absolută
- ❖ Contribuții personale

Îndepărtarea de lume ca apropiere de Fire

Renunțare – pasaj - dezlegare

„Ce monde est la porte d'entrée. C'est une barrière et, en même temps, c'est le passage.”¹³⁹

Simone Weil

În *Cuvântul înainte la Scara Raiului*, descoperim motivarea alegerii numărului de trepte – 30, în scopul reiterării simbolice a vârstei *trupești* a lui Isus, însă la nivel spiritual, ca o modalitate privilegiată a desăvârșirii în oglinda divinului:

„Cu adevărat bine a cugetat (Ioan) cel care ne-a orânduit suire întocmai, numărată cu vârsta cea după trup a Domnului. Că ne-a făcut nouă o scară, în mod simbolic, cu treizeci de trepte, după cei desăvârșiți treizeci de ani ai Lui. La a Cărui vârstă matură ajungând și noi, ne vom afla dreți și neabătuți spre cădere. Iar cel ce n-a ajuns la această vârstă este încă prunc și, cu toată mărturia inimii, nu se va afla plăcut Domnului.”¹⁴⁰

În *Cuvântul I – Despre lepădarea de lume*, autorul realizează o clasificare axiologică a raporturilor om-divinitate¹⁴¹, conturând esențializat portretul celui căruia i-ar putea fi de folos „tablele duhovnicești”, urme scriptice lăsate de „condeiul cuvântului, pe care-l muiem în negreala și în strălucirea smereniei și-l sprijinim pe inimile lor nezgronțuroase și pure”¹⁴². Astfel, cei aflați în proximitate absolută sunt „prietenii” lui Dumnezeu – „ființele inteligibile și netrupești dimprejurul Lui”; apoi sunt „sincerii servi” – „toți cei ce au săvârșit și continuă a săvârși fără pregetare și fără întrerupere voia Lui”; „robii netrebnci” care „s-au înrăutățit” – „toți câți se socotesc a fi fost vrednici de botez, dar nu au păzit cu sinceritate legământul”; cei care s-au despărțit de El sunt „străini de Dumnezeu și vrăjmași, toți câți sunt necredincioși sau răucredincioși”; „potrivnicii” – „cei care nu numai că resping poruncile Domnului și le

¹³⁹ „Această lume este poarta de intrare. Este o barieră și, în același timp, un pasaj.”, Weil, 1999, p. 817.

¹⁴⁰ Scărarul, 2008, p. 106.

¹⁴¹ Ibid, p.107.

¹⁴² Idem.

aruncă de la ei, ci și pe aceia care le îndeplinesc îi prigonesc fără milă”. Această ierarhie indică nivelul de credință și totodată ignoranța parțială sau totală în privința situației ființei umane în orizontul transcendenței și al angajării asumate a unui traseu interior orientat spre re-dobândirea desăvârșirii. Chiar dacă se precizează clar lectorul vizat – „ne vom îndrepta către servii sinceri ai lui Dumnezeu”, totuși se accentuează nepărtinitoarea egalitate umană în fața Ziditorului vieții, deci și a celor credincioși și a celor necredincioși, și a celor dreți și a celor nedreți, și a celor înțelepți și a celor proști. Precum soarele care răspândește razele sale pe întreg cuprinsul Pământului, tot astfel fiecare om are intuitiv conștiința sacralității. Dacă „Dumnezeu este cu adevărat viață tuturor celor liber-voitori”¹⁴³, atunci experiența scării poate fi realizată de către orice om indiferent dacă este creștin, iubitor de Dumnezeu, înfrînat sau monah. În cuvântul al XXII-lea, arătându-se că numărul „gândurilor rele” care ispitesc pe credincios sunt după unii *opt*, iar după alții *șapte*, este citat în favoarea opiniei potrivit căreia este mai îndreptățit numărul *șapte*, „Grigorie Teologul”, care nu poate fi după unii comentatori decât Grigorie cel Mare (604), ceea ce rezultă din compararea *Cuvântului către păstor*, partea finală a *Scării*, cu *Regulae pastoralis liber* a aceluiași Grigorie. În acest capitol al tezei vor fi analizate cele 30 de trepte și simbolistica fiecărui număr în corespondență cu valorizarea virtuților din perspectiva multiplelor raporturi și relații posibile din logica organizării scării.

Conceptul de *lume* este înțeles de către Ioan Scărarul, ca fiind echivalentul *firii*, redusă la noțiunea de *materie*, deci „îndepărtarea de lume este dușmănia de bunăvoință a materiei celei lăudate și negarea firii, pentru dobândirea celor mai presus de fire.”¹⁴⁴ În literatura ascetică orientală, Isaac Sirul conferă acestei chei semantice semnificații legate de conotațiile teologice ale *patimilor*, în sens opus lui *apathia* ca viață nepătimașă, nemișcare a sufletului către rău și capacitate de a discerne valorile morale:

„Lumea (*kosmos*) este un nume colectiv ce conține tot ceea ce se poate numi pasiune. Dacă omul nu va cunoaște întâi ce este lumea, nu va ajunge să știe nici prin câte mădulare este depărtat de lume...Lumea se definește din cercetarea a ceea ce se vede și este o alcătuire a unui nume colectiv, a cărui sferă se întinde asupra patimilor celor împărțite. Când voim să întrebuițăm numele comun de patimi, putem spune lume; iar când voim a o despărți întru deosebirea numelor ei o numim pe aceasta patimi. Și

¹⁴³ Ibid, p.108.

¹⁴⁴ Idem.

patimile sunt părți (elemente) care se succed în cursul neîncetat al lumii. Unde patimile încetează, lumea se oprește din cursul său...”¹⁴⁵

Replierea spre interioritate se realizează traversând *ieșirea din lume* în deschiderea nivelului afectiv și mental către centrul ființei, situat în domeniul conștiinței, locul fără loc al dezlegărilor firii de condiționările legilor rezistenței spirituale: *cel ce a ieșit din lume* „a prăvălit piatra învârtoșirii de pe inimă” și a „dezlegat mintea”¹⁴⁶. Cel care are experiența *dezlegării* în sensul depășirii reducăționismului ființei la un singur nivel de percepție, se purifică prin reunificare și re-ordonare a energiilor interioare, dispersate și rătăcite în lumea exteriorității: „și să nu-și oprească șiroiul lacrimilor fierbinți și înfocate, să nu înceteze tânguiriile fără glas ale inimii”.¹⁴⁷ Teologul rus Vladimir Lossky, explică conceptul de *lume* accentuând aspectul non-rezistenței spirituale – dispersia, rătăcirea, menit a contribui la re-integrarea sufletului depărtat de centrul ființei, tocmai prin peregrinarea dez-ordonată a tuturor simțurilor, substituind simplitatea interioară cu simplificarea sa la exterioritate, trădându-și astfel, adevărata sa natură:

„Le monde exprime ici une dispersion, un errement de l'âme à l'extérieur, une trahison à sa propre nature. Car l'âme est impassible en elle-même, mais elle devient sujette aux passions en quittant sa simplicité intérieure, en s'extériorisant. Le renoncement au monde est donc une rentrée de l'âme en elle-même, une concentration, une réintégration de l'être spirituel qui revient à la communion avec Dieu.”¹⁴⁸

Cel care îndeplinește rolul de călăuză pe *scară*, mijlocește între acțiune și contemplație ca moduri-de-a-fi care marchează începutul lepădării de lume și starea finală, ținta orientării efortului interior menit a transgresa orice slăbiciune sufletească în tăria smereniei. Reconversia permanentă spre transformarea de sine „cei ce întreprind urcarea spre cer, au trebuință cu adevărat a se munci pe sine fără încetare”¹⁴⁹ are în vedere un proces de purificare cu efecte reperabile la toate cele trei niveluri de ființă:

- La nivelul *trupului* —————→ „adevărată dragoste de Dumnezeu”

¹⁴⁵ Sirul, *Cuv.XXX : despre mulțumirea lui Dumnezeu*, ed. Nichifor Theotokos, Leipzig, 1770, p.193-194.

¹⁴⁶ Scărarul, p. 109.

¹⁴⁷ Idem.

¹⁴⁸ Lossky, *Essai sur la théologie mystique de l'Église d'Orient*, Paris, 1944, p. 197.

¹⁴⁹ Scărarul, p.109.

Prin experiența discontinuității exprimată prin „via durere” → „pocăință” și „purificare”

- La nivelul *inimii* → „adevărată dragoste de Dumnezeu”

Prin experiența discontinuității exprimată prin „osteneală și amărăciune multă și nevăzută” → transformare prin „simplitate, calm desăvârșit și stăruință”

- La nivelul *minții* → „iubirea de curățenie și de cercetare”

Din perspectiva unei hermeneutici transdisciplinare, putem echivala trans-semantic *lumea* cu noțiunea de Realitate, ca fiind după definiția dată de Basarab Nicolescu „ceea ce rezistă experiențelor, reprezentărilor, descrierilor, imaginilor ori formalizărilor noastre matematice, fiind nevoiți să atribuim noțiunii de Realitate și o dimensiune ontologică, în măsura în care Natura participă la ființa lumii.”

Încercările filosofului E.Lévinas de a depăși reducerea conceptului de *subiectivitate* la ființă, deci la ontologie, impun postularea înțelegerii sale în raport cu „altul-decât-ființa”, semnificând *sinele însuși ca unicitate a eului*. *Unicitatea* este consecința nevoirii în dobândirea simplității ca „dorință de puținătate”¹⁵⁰ tocmai fiindcă se situează *în afară*:

- *în afara esenței*
- *în afara ființei și dincolo de a nu fi*
- *în afara comparației*
- *în afara comunității*
- *în afara genului*
- *în afara formei*

O unicitate „ce nu mai găsește odihnă în sine, ne-liniștită și necoincidentă cu sine”¹⁵¹ poate deveni „cauza dorului dumnezeiesc”¹⁵², în măsura în care înstrăinarea desăvârșită cu mintea și cu trupul, orientează sufletul *în afară* „fiind cu neputință a îndrepta un ochi spre cer și unul spre pământ”¹⁵³. Dorința de puținătate coincide cu dorința de bunătate care golește

¹⁵⁰ Scărarul, 2008, p.109.

¹⁵¹ Lévinas, 2006, p. 38.

¹⁵² Scărarul, 2008, p.109.

¹⁵³ Ibid, p.123.

ființa de preaplinul Ego-ului, deschizînd în mod enigmatic sufletul dincolo de conștiința de sine, în *realitatea realului*: „Ivindu-se în punctul de înălțime maximă a esenței, bunătatea este *alteritate* în raport cu ființa – ea nu mai face calcule.”¹⁵⁴ Ca manifestare a ființei, „subiectul face parte din mișcare desfășurării ființei”¹⁵⁵ și deci contribuie la plenitudinea Realității ontologice evenimentțiale, dez-văluindu-i „conștiința de sine a conștiinței”.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Lévinas, 2006 , p. 58.

¹⁵⁵ Ibid, p.276-277.

¹⁵⁶ Idem.

Virtutea contradictorie ca soluție ternară a neîntristării

Neîntristare – detașare – contemplare

„La corrélation représentable des contraires est une image de la corrélation transcendante des contradictoires.”¹⁵⁷

Simone Weil

Dez-legarea de lume ca apropiere de Fire aduce *neîntristare*, ca expresie a re-găsirii Sursei, deci a neîmpătimirilor unde nu există ruptura sufletească între *bucurie-tristețe*, *fericire-nefericire*, *împlinire-neîmplinire*, deoarece cel care nu mai păstrează legăturile cu lucrurile văzute, se izbăvește de tristețe: „Prin patimi, sensul omului comunică lumina sensurilor. Toate se întunecă. Nu e vorba de un întuneric în care nu se mai vede nimic, ci de un întuneric care nu mai deschide vederea spre sensul adevărat al existenței, de o cale care nu arată decât spre o înfundătură, care e dată drept sens. (...) Omul se resemnează cu moartea totală, cu scurtele plăceri, urmate de dezgust. E un întuneric care e vazut ca lumină. E o falsă lumină”¹⁵⁸. Paradoxal, acest tip de proximitate ontologică a deschiderii Ființei către izvorul imuabil al tuturor *lepădărilor*, deci al indiferenței și al insensibilității față de *ne-curăția lumii*, întemeiază un tip de trăire contradictorie: *o apropiere a îndepărtărilor*. Cu cât orizontul de săvârșirii *se lărgeste*, cu atât drumul celui angajat întru dobândirea virtuților, devine strâmt, greu și *îngust*, treapta a doua a scării oferindu-ne câteva indicii ale descoperirii focului folositor inimii, care luminează orientarea veritabilă a conversiunii lăuntrice a celor ce „umblă pe calea căilor”¹⁵⁹: „Semnele după care vei recunoaște drumul cel strâmt sunt: îndurarea batjocurilor, ironiilor, insultelor, tăierea vocii proprii, suportarea ofenselor, nemurmurarea la dispreț, împotrivirea la mândrie, răbdarea curajoasă a nedreptății, nesupărarea pe cel care te vorbește de rău, nemâniera față de cel care te nesocotește, smerirea de sine atunci când ești

¹⁵⁷ „Corelarea reprezentabilă a contrariilor este o imagine a corelării transcendente a contradictoriilor.”, Weil, 1962, p. 103.

¹⁵⁸ Stăniloae, 2002, p. 101.

¹⁵⁹ Scărarul, 2008, p.118.

osândit.”¹⁶⁰ Toate aceste în-semne descriu o experiență a contradictoriului, în sensul în care marchează o trăire a imposibilului care este făcut posibil, existența umană fiind jalonată firesc, din perspectiva sa cultural-socială, de cultivarea unei atitudini și a unui spirit de revoltă împotriva nedreptății, in justiției și a imoralității umane. Care sunt valorile durabile ale omului spiritual în lumea în care trăim? Răspunsul ar putea fi configurat în jurul unui concept transdisciplinar inovator de *virtute contradictorie*. Lărgirea sinelui către unificarea cu Sinele lumii implică *strâmtarea* până la anihilare a Ego-ului care limitează Ființa. *Detașarea* este virtutea contradictorie care integrează fără să anihileze diferențele, atât bucuria, cât și tristețea, atât batjocura, cât și suportarea insultelor, atât mânia cât și nemânia, însă pentru acest tip de experiență e necesară trecerea pe un alt nivel al conștiinței spirituale.

Pentru a sonda în toată complexitatea sa acest concept transdisciplinar de *virtute contradictorie*, vom face apel la reflecțiile filosofice ale lui Simone Weil, care distinge cu finețe metafizică, *contrariile* de *contradictorii*, primele fiind raționalizabile într-un discurs, imagine sau reprezentare, corespunzând unui singur nivel de Realitate, în timp ce contradictoriile sunt legate de Real, în zona non-rezistenței absolute, configurând conștiința spirituală. În metodologia transdisciplinară fundamentată de Basarab Nicolescu, prin *nivel de Realitate* se înțelege un ansamblu de sisteme invariant la acțiunea unui număr de legi generale: de exemplu, entitățile cuantice supuse legilor cuantice, care la rândul lor se află într-o radicală opoziție cu legile lumii macrofizice. Vom spune că două niveluri de Realitate sunt diferite dacă, trecând de la unul la celălalt, există o ruptură, o discontinuitate a legilor și a conceptelor fundamentale (cum este, de pildă, cauzalitatea locală a lumii clasice în raport cu cauzalitatea globală a lumii cuantice). Existența nivelurilor de Realitate diferite a fost afirmată de diverse tradiții și civilizații, însă această afirmație se baza fie pe dogme religioase fie pe explorarea universului interior, descoperirile contemporane din fizica cuantică nefăcând decât să confirme corespondențele trans-simbolice dintre infinitul mare, om și infinitul mic.

Astfel, în viziunea autoarei există o *uniune bună* și o *falsă uniune a contrariilor*, în raport cu înțelegerea structurării lumii pe mai multe niveluri de Realitate. Falsa și simplificata uniune a contrariilor se reduce la existența unui singur nivel de Realitate și reprezintă „est celle qui se fait sur le plan où sont les contraires.”¹⁶¹, dând ca exemplu cuplul de contrarii *opresiune-dominație*. Uniunea bună a contrariilor, a simplității complexe și nu a simplificării,

¹⁶⁰ Idem.

¹⁶¹ „Este ceea ce se realizează pe un singur plan, acolo unde se află situate contrariile”, Weil, 1962, p.103.

de tip reducăionist, implică existenăa articulării și rezonanței mai multor niveluri de conștiință și depășirea unui nivel către altul, prin logica alogicii Terțului Ascuns care „sépare les contraires unis pour les unir à nouveau sur le plan au-dessus de celui de leur union première.”,¹⁶² aducând ca argument ontologic pulsația *durere-bucurie* și concilierea lor pe un nivel al inteligenței afective, cel al *detașării*.

Trans-legare

Realul în comuniune cu Realitatea

Viziune trans-sensibilă, trans-rațională și trans-substanțială

Resurecția Subiectului „ca un nou Lazăr, va vedea pe Isus”¹⁶³

¹⁶² Idem.

¹⁶³ Scărarul, 2008, p.109.

Legi în domeniul spiritual

„inteligența care nu se arată lumii”

„înțelepciunea care rămâne”

„adâncul tăcerii”

„dorința de puținătate”

„cauza dorului dumnezeiesc”

„meditația interioară”

„Scopul simplității și nevoirii”

Autotranscendența ca în-străinare de marginirile Realității

Înstrăinare – autotranscendență – simplitate

„Ceea ce este propriu îngerilor e de a nu cădea, sau, după cum spun unii, de a nu putea cădea; dar ceea ce este propriu oamenilor e de a cădea și de a se ridica iarăși în scurtă vreme, ori de câte ori s-ar întâmpla aceasta; numai demonilor nu le mai este posibilă ridicarea, odată căzuți.”¹⁶⁴

Îndepărtarea de lume implică renunțare, fiind legată de treapta a III-a, a *înstrăinării* față de acele lucruri care ne împiedică *realizarea pietății, a simplității și nevoirii*. Renunțarea la controlul minții care se interpune între Real și Realitate, între voalul inaccesibil al domeniului Terțului Ascuns și accesarea tuturor dimensiunilor inefabile ale propriei ființe, se poate realiza prin de-dogmatizarea spiritualității. Paradoxal, scara virtuților descrisă de Sfântul Ioan Scărarul și menită a fi urcată pentru „a face gândul nedespărțit de Dumnezeu”, revelează oricărui om interesat de domeniul spiritualității, un adevăr universal, deschizând cheile unei Împărății, aici și acum, *in vivo*. *Autotranscendența omului* este cheia care poate articula inseparabil, creator, în orizontul unității, nașterea de sine a Universului și nașterea de sine a omului: „Responsabilitatea autotranscendenței - propria noastră responsabilitate - este terțul inclus ce unește știința și conștiința. Homo sui transcendentalis este pe cale de a se naște. Nu este doar un oarecare *om nou* ci un om care se naște din nou. Această nouă naștere este o potențialitate înscrisă înlăuntrul ființei noastre. Nimeni și nimic nu ne poate obliga să evoluăm. Putem alege între evoluție și dispariție. Evoluția noastră este o autotranscendență. În centrul evoluției noastre posibile se află problema raportului între trezirea individuală și trezirea colectivă. Evoluția, astăzi, nu poate fi decât evoluția conștiinței.”¹⁶⁵

¹⁶⁴ Scărarul, 2008, p. 136.

¹⁶⁵ Nicolescu, Dezbaterile Phantasma, Centrul de cercetare a imaginarului, Cluj.

Niveluri de înstrăinare

Ne-voirea sau înstrăinarea față de voința proprie implică asumarea, exersarea și interiorizarea *acceptării și răbdării* ca virtuți necesare toleranței și deschiderii spre celălalt în vederea *ascultării*, treaptă articulată transgresiv experienței contemplative a umilinței, corolar al simplității lăuntrice. *Înstrăinarea față de obiectul cunoașterii* este specifică unei „cugetări vii”, deoarece unificarea Subiectului cu Obiectul realizată în actul contemplației înseamnă deopotrivă o surmontare a distincției conceptuale duale care scindează gândul și gândirea în procese cognitive menite a descifra Realitatea și deci a devoala misterele întrupate în paradoxurile și incompatibilitățile dintre niveluri diferite de cunoaștere. Fără a cerceta *nimic*, acest tip de sondare trans-rațională și trans-discursivă, cercetează *Totul*, captând intuitiv într-o străfulgerare a tuturor nivelurilor de Ființă, *unitatea deschisă a tuturor formelor de cunoaștere unificate*.

Înstrăinarea față de judecata proprie se referă la depășirea opoziției *bine-rău, patimă-virtute*, de tipul moralei creștine dogmatice și la ancorarea axiologiei individuale condiționată istoric, cultural și sociologic într-o scară valorică umanistă, universală care transcende orice tip de religiozitate sau epistemă configurată într-o spiritualitate particulară: „*Virtutea* nu e ceva ce se adaugă firii din afară, ci e expresia libertății recucerite și, ca atare, mijlocul prin care redăm firii strălucirea ei naturală, strălucire care fulgeră în lumina soarelui dumnezeiesc”¹⁶⁶. Traversarea *nivelurilor de înstrăinare* implică experiența discontinuității care le leagă, simbolizată de asumarea edificării interioare prin mijlocirea paradoxală a vidului plin, ca rânduială a virtuților duhovnicești contradictorii, joc sacru între rezistența și non-rezistența spirituală:

„Vidul cuantic este întâlnirea dintre ființă și neființă. Lumea vizibilă este ființa în ne-ființă, iar lumea invizibilă este ne-ființa în ființă. De

¹⁶⁶ Stăniloae, 2002, p. 56.

aceea nimic nu poate epuiza bogăția vidului cuantic. Căci el este Nimicul.”¹⁶⁷

¹⁶⁷ Nicolescu, 2007, p. 140.

Ascultarea ca sur-volare între nivelurile de înstrăinare

„Căci cu aceste două virtuți – înstrăinarea și ascultarea, ca și cu niște aripi de aur, se înalță cuvioșia fără zăbavă spre cer”.¹⁶⁸

Ne-voirea sau înstrăinarea față de voința proprie nu se poate realiza fără *ascultarea* celuilalt, în sensul unei deschideri orientate spre ceea ce face posibilă coeziunea nivelurilor de traversare a informației spirituale prin toate nivelurile de Realitate, între ele și dincolo de ele. *Înstrăinarea* este simultan îndepărtare de Sinele individual și apropiere de Sinele lumii, deci o proximitate în alteritate a ceea ce depășește simplificarea relațiilor cu ceilalți la inter-subiectivitate, spre simplitatea curată a transparenței trans-subiective a oricărui căutător de Sens, dincolo de mărginirile Firii.

Înstrăinarea față de obiectul cunoașterii este și unificare în măsura în care *ascultarea* mijlocește încremenirea mișcării într-o smerenie intelectuală care-și repliează în ea însăși și dincolo de ea, orice dorință iscoditoare de de-voalare a Realului ca Real, o suspendată clipă contemplativă între ascunderea neascunsă dintre faldurile Realității: „Ascultarea este mișcarea minții care totuși nimic nu cercetează”.¹⁶⁹

*Înstrăinarea față de judecata proprie*¹⁷⁰ – *alegeri, decizii, hotărâri* constituie o experiență a sărăciei ca recunoaștere a relativității perspectivei individuale care nu este articulată și rezonantă cu viziunea trans-personală a zestrei spirituale colective a umanității, acumulată și asimilată într-o temporalitate transversală, a oricărei istorii, dar neapartenând niciuneia, în discontinuitate fertilă cu orice reduționism raportat la o epistemă culturală și istorică particulară: „Ascultarea este renunțarea la judecata proprie, dintr-o bogăție a

¹⁶⁸ Ibid, p.126.

¹⁶⁹ Scărarul, 2008, p. 126.

¹⁷⁰ Ioan Scărarul numește această posibilitate de rătăcire individuală și autonomă, ruptă de orice raportare la o realitate absolută, transcendentă, *idioritmie* : conducerea prin sine însuși, independența. (vezi Scărarul, 2008, p. 127).

judecății.”¹⁷¹ Înstrăinarea față de judecata proprie are ca o consecință directă *înstrăinarea față de judecata celoralți*, deci detașarea față de imaginea exterioară construită la comanda artificială și efemeră a consumatorismul social: „Am văzut acolo bărbați ce petrecuseră deja în ascultare cincizeci de ani și i-am rugat să-mi spună ce mângâiere au dobândit după atâta osteneală: (...) iar alții au spus că au dobândit o completă nesimțire și nepăsare față de ocări și defăimări.”¹⁷²

Înstrăinarea față de dualitate, deci față de scindarea și fragmentarea cunoașterii are ca finalitate de ordin spiritual regăsirea unității, deci dobândirea *simplității* interioare, echivalentă ontologic cu o coborâre în abisalitatea unificantă a nivelurilor de ființă: „unii mi-au spus că aflându-se în prăpastia smereniei – *abysson tapeinofrosynis*, s-au scăpat prin aceasta pentru totdeauna de războiul dintr-înșii.”¹⁷³ *Simplitatea* constituie corolarul de lumină al oricărui om angajat pe drumul muceniei, având ca semn dobândirea unei înțelepciuni durabile, menită a orienta transgresiv și coerent rătăcitoarea minte, atrasă mai mult de tentația reducăționismului de tip raționalist și mai puțin de reverberațiile unui nivel de inteligență al inimii rezonant cu dimensiunea trans-rațională a ființei:

„Am văzut și pe alții dintre acei de-a pururea pomeniți monahi încărungiți de bătrânețe și cu înfățișări de îngeri, care au dobândit prin strădaniile lor și cu ajutorul lui Dumnezeu adâncă nevinovăție și preaînțeleapta simplitate. Pe când diavolul (cel rău) este dublu, văzut și nevăzut, *cel simplu* nu este îndoit ci unul (unitate, *hen*), nefiind oarecum fără de minte și neînțelept ca bătrânii din lume care se obișnuiește a fi numiți smintiți.”¹⁷⁴

Materialitatea este luminoasă în măsura în care arderea energiei degradabile devine sursă trans-substanțială a energiei nedegradabile, alimentată permanent de nivelurile conștiinței spirituale: „*Purificarea*, prima treaptă a vieții spirituale, este una de luptă susținută și neconținută a sufletului care tânjește deplin după împlinirea perfecțiunii oferite de posibilitatea împărtășirii de îmbucurătoarele daruri izvorâte din ființa lui Dumnezeu. *Războiul*

¹⁷¹ Ibid, p. 127.

¹⁷² Ibid, p. 131.

¹⁷³ Scărarul, 2008, p. 131.

¹⁷⁴ Ibid, p. 132.

nevăzut se duce împotriva păcatului și patimii, realități care marchează cel mai coborât nivel la care poate cădea ființa omenească”¹⁷⁵ .

¹⁷⁵ <http://www.crestinortodox.ro/editoriale/ascetica-mistica-teologia-parintelui-staniloae-70076.html>

Despre complexitatea privegherii spirituale

„Virtuos este acela care așteaptă moartea în fiecare zi; sfânt însă este cel care o cere în fiecare ceas”. (Ioan Scărarul)

„Cum poate continua să trăiască un arbore fără rădăcini? Întinzându-și noi rădăcini către cer.” (Basarab Nicolescu)

Actul *cugetării* își găsește aplicabilitatea în domeniul spiritual, ancorând reflecția interioară caracteristică subiectivității prin înțelegerea complexității structurii contradictorii a *umilinței*.

„*Cugetând* la însușirile pe care le are umilința, m-am minunat cum ceea ce numește măhnire și întristare cuprinde în sine bucuria și fericirea, întocmai ca și mierea în fagure. Ce învățătură tragem de aici? Că într-adevăr o astfel de *umilință* este un *dar* de la Domnul. Iar ceea ce face ca durerea aceasta din suflet să fie însoțită de plăcere, este ajutorul pe care-l oferă Domnul într-ascuns celor zdrobiți cu inima.”¹⁷⁶

Smerenia și umilința ca expresii sufletești profunde ale unității unor trăiri mutual exclusive din perspectiva gândirii binare – *măhnire* – *bucurie* / *întristare* – *fericire*, sunt conciliate ternar prin interacțiunea nivelului inimii asupra nivelului gândirii, mediată de o metafizică a darului, mister transgresiv alimentat de conștiința inepuizabil donatoare a Terțului Ascuns: „S-ar putea spune că Kenozei revelaționale voluntare a lui Dumnezeu trebuie să-i corespundă din partea noastră un act de *smerenie*, de acceptare prin credință a comunicărilor Lui, prin renunțarea la mândria de a-L cunoaște prin noi înșine, ca urmare a unei exponibilități involutare a lui Dumnezeu. Dar noi, prin această smerenie, ne înălțăm unde n-am putea ajunge prin puterile noastre”.¹⁷⁷

Privegherea este legată de *cunoașterea ochiului din ochi*, în sensul simultaneității cunoașterii perceptiv-senzoriale, cunoașterii afective și cunoașterii intelective, o privire subtilă aruncată asupra lumii, capabilă să surprindă deopotrivă văzutul și nevăzutul, vizibilul

¹⁷⁶ Scărarul, 2008, p. 185.

¹⁷⁷ Stăniloae, 2002, p. 139.

și invizibilul, manifestatul și nemanifestatul, având darul dez-învârtoșării și purificării sufletului.

„Ochiul care priveghează, purifică mintea. Somnul îndelungat învârtoșează sufletul. Monahul priveghetor este dușmanul desfrânării, pe când somnorosul s-a însoțit cu aceasta. Privegherea este curmare a înfocării și izbăvire de visuri, izvor al lacrimilor, înmuierea a inimii, păzitoare a gândurilor, mistuitoare a mâncărilor, îmblânzirea patimilor, înfrânarea limbii, izgonitoarea nălucirilor. Monahul priveghetor este un pescar al gândurilor care în liniștea nopții poate și să le observe cu ușurință și să le stăpânească.”¹⁷⁸

Privegherea spirituală

Ochiul care priveghează , purifică mintea, înmuind inima

La nivelul trupului

**Cunoașterea
senzorială**

**Curmare a
înfocării și a
desfrânării,
mistuitoare a
mâncărilor**

La nivelul inimii

Cunoașterea afectivă

**Izbăvire de visuri,
izvor al lacrimilor,
izgonitoarea
nălucirilor,
îmblânzirea patimilor**

La nivelul cugetării

**Cunoașterea
intelectuală**

**Păzitoare a
gândurilor, înfrânarea
limbii**

**Pescar al gândurilor,
poate să le observe și
să le stăpânească**

În viziunea lui Ioan Scărarul există două niveluri posibile ale omului în ceea ce privește experiența morții: o teamă de moarte „conformă naturii” și o teamă de moarte care „depășește natura.”¹⁷⁹ Astfel, primul nivel este redus la corporalitate, în timp ce al doilea se prelungește în domeniul spiritual, deschis trans-raționalului și care corespunde *nivelurilor de înstrăinare* de marginirile Realității ca temei al autotranscendenței individuale: „Sensul vădit al celor ce-și aduc aminte de moarte întru simțirea inimii este îndepărtarea voluntară de toate

¹⁷⁸ Scărarul, 2008, p. 255-256.

¹⁷⁹ Vezi Scărarul, 2008, p. 174.

lucrurile create și punerea de zăgaz cu neputință de trecut voinței proprii.”¹⁸⁰ Meditația despre moarte înseamnă reorientarea tuturor energiilor ființei spre centrul ei care este *inima*, singura cale care poate armoniza și media pulsația omului cu ritmurile Cosmosului, deci contribui la reintegrarea individului în Unitatea Unificată a Totului. *Sensibilizarea inimii* implică deschiderea spre lumina increată a lumii, Sursă a vitalității imuabile și inepuizabile, reversul fiind închiderea, izolarea și ruptura definitivă și ireconciliantă între nivelurile de ființă: „Insensibilitatea inimii întunecă mintea, iar mulțimea mâncărilor seacă izvorul lacrimilor. Setea și privegherea necăjesc inima, iar inima necășită varsă lacrimi.”¹⁸¹ Ca act inteligibil și trans-rațional, apanaj al „activității minții omului practic (*tou praktikou*)”¹⁸², meditația despre moarte este articulată fertil cu procesul de anamnesis al evocării ei, fiind astfel surmontată creator discontinuitatea dintre cele trei niveluri de ființă – *trup*, *inimă*, *cugetare*, care contribuie nepărtinitor la cristalizarea unității și unicității aspirantului către desăvârșire, cale necesară cuminecării trans-subiective cu domeniul sacru al Terțului Ascuns:

„Odată un monah egiptean mi-a povestit următoarele: « Înfingându-mi pomenirea morții în simțirea *inimii*, am voit, determinat de o imperioasă nevoie, să dau puțină mângâiere *trupului*; am fost însă oprit de pomenirea morții ca de un judecător. Iar ceea ce este mai minunat e că, și voind să îndepărtez de la mine această pomenire, nu mi-a fost cu putință. »”¹⁸³

Ca act inițiativ integrat în interiorul oricărei spiritualități particulare, situat deopotrivă între acestea și dincolo de ele, în planul universalității, „moartea de sine” constituie prin excelență un eveniment singular al ființei angajată pe orbita evoluției interioare, reflex al efortului de autotranscendență în plan individual, pe care îl depășește prin re-articularea pe tărâm trans-personal: „Am citit, desigur, multe mărturii privind această experiență a *morții de sine*, care mi s-a părut întotdeauna un mister insondabil. Însă, retrospectiv, pot afirma că ceea ce am trăit nu a semănat întru nimic cu multele idei și fantasme pe care le țesusem în timpul lecturilor mele.”¹⁸⁴ Urmând jalonarea interioară a lui *via negativa*, moartea de sine constituie

¹⁸⁰ Idem.

¹⁸¹ Scărarul, 2008, p. 175.

¹⁸² Scărarul, 2008, p. 176.

¹⁸³ Scărarul, 2008, p. 176.

¹⁸⁴ Nicolescu, Camus, 2004, p.6.

o experiență echivalentă cu detașarea, realizată din perspectiva intuiției „imensității unui continent necunoscut”¹⁸⁵. Pe acest teren alogic, în orizont tainic trans-discursiv, inițiatul pornit în căutarea propriului Sine pentru a se re-cunoaște apoi în Sinele lumii, este traversat de „fulgerul unei intensități interioare, de acceptarea cu jubilară a singurătății”.¹⁸⁶ Bogăția spirituală a acestui tip de experiență rezidă în descoperirea singurătății ca transparență a Firii și deci, ca o cale de acces în abisalitatea fertilă, non-rezistentă a profunzimilor Ființei: „o singurătate hrănitoare, înrădăcinată misterios în adâncurile ființei.”¹⁸⁷ În dialogul său filosofic cu Michel Camus, Basarab Nicolescu asociază simbolic-metaforic, simultaneitatea ontologică a morții de sine și deci, a nașterii la viața spirituală cu actul ritualic al exilului dez-rădăcinării terestre, necesar re-găsirii sevei celeste: „Ajuns la Paris la 26 de ani, fără bani, fără prieteni, singur ca în momentul nașterii sau al morții, mă simțeam ca un arbore căruia i se tăiaseră rădăcinile și totuși i se cerea să rodească”.¹⁸⁸ Accentuând întemeierea trans-subiectivă a Realității transdisciplinare trecută prin filtrul conversiunii interioare subiective și umanist inter-subiective, Michel Camus mărturisea cu justetea și rigoarea viziunii poetice: „Vedeam limpede că drumul de urmat trebuia să fie operativ, nu doar speculativ sau conceptual. (...) Mori ca să renaști *altul*. Sau să admiți că *eu* este întotdeauna infinit altul.”¹⁸⁹ Coborârea la Sursa Viului coincide cu intrarea în misterul personal, prin asumarea conștientă a unui vot de fidelitate la ceea ce sunt *eu*. Credința este o luptă și esențialul ei este că face imposibilul să fie posibil. Moartea ca act inițiativ operativ în planul conștiinței individuale este legată de *a doua naștere* sau intrarea în viața spirituală, ca formă de redemțiune a sufletului din perspectiva unei *treziri* care transcende orice tip de religiozitate. *A fi născut a doua oară* din Spirit echivalează cu activarea roadelor interiorizării virtuților duhovnicești: pacea, bucuria, îndelunga răbdare, bunătatea, iar la nivelul cugetării, cu interesul pentru interogația spirituală. Michel Camus lansează în dialogul său cu Basarab Nicolescu conceptul de *a treia naștere*, de o complexitate mai mare decât cea de *a doua naștere*, fiind expresia gândirii ternare în domeniul spiritual: „Noțiunea de *a treia naștere* mi-a fost inspirată de alchimia operativă, acțiunea în negru corespunzând morții de sine filozofale, acțiunea în alb celei de-a doua

¹⁸⁵ Ibid, p.8.

¹⁸⁶ Idem.

¹⁸⁷ Idem.

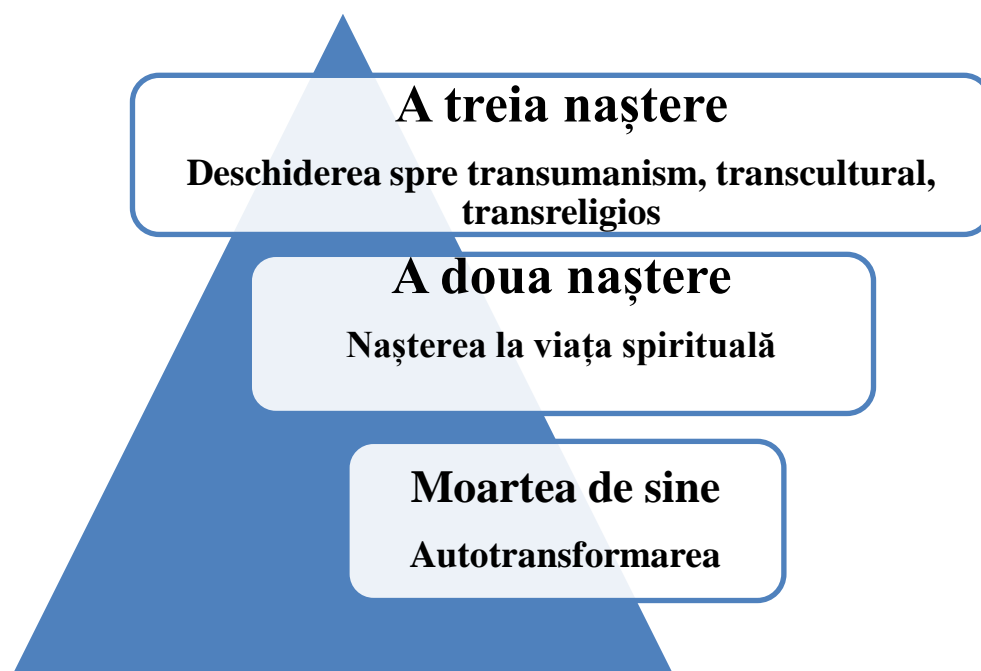
¹⁸⁸ Idem.

¹⁸⁹ Ibid, p.9.

nașteri, iar acțiunea în roșu celei de-a treia nașteri.”¹⁹⁰ În acest sens, deschiderea gândirii umane către transcendență prefigurează o posibilă cale de acces la zona trans-rațională a *supramentalului* și deci, la *supraumanitate*. Acest pasaj dinspre non-rezistența situată între nivelurile de Realitate și non-rezistența absolută poate fi creat prin re-considerarea fundamentelor cunoașterii, întemeiată nu numai pe valori cuantificabile la nivel informațional, social sau economic, ci și pe achizițiile umaniste durabile evocate de Raymond Abellio, care transgrezează orice axiologie conționată istoric: *să înveți să creezi, să înveți să iubești și să înveți să mori...și să renaști*. Moartea spirituală reprezintă simbolic *o jertfă*, în sensul reiterării sacrificiului hristic, redempțiune a umanului prin coborârea divinului și reîntregire a iubirii transcendente prin înălțarea umană: „Jertfa lui Hristos pentru noi s-a dus pentru a ne atrage în starea de jertfă adevărată, pentru a ne ridica din viața de egoism. De aceea ea trebuie să-și facă efectul până la capăt, trebuie să-și vadă împlinită urmarea după care se cere”.¹⁹¹

¹⁹⁰ Nicolescu, Camus, 2004, p.62.

¹⁹¹ Stăniloae, 2002, p. 56.

Ioan Scărarul descifra în meditația asupra morții un semn al practicării virtuților orientat infinit spre purificarea interioară și eliberarea sufletească, captând sensul traversării informației spirituale atât situată într-o rădăcină de a cărei primordialitate nu iese din formularea esențială a esențelor coborâte la nivel senzorial, cât și a înfățișărilor capricioase ale răsucirilor tainc-beatice: „După cum abisul se dovedește nemărginit, conform afirmației unora care-l numesc un loc fără fund, tot astfel gândul morții naște în noi o nesfârșită puritate și lucrare.”¹⁹² Ca un arc trans-istoric și trans-temporal, interogația retorică a lui Michel Camus, repliere fertilă a gândului spre sine însuși, survine în complexitatea sa vizionară, articulând în discontinuitatea lor absolută, niveluri de moarte și de re-nașteri, trepte ale unei scări simbolice, integrate în unitatea deschisă a existenței conectată la Sursa Viului, în zarea sacralității: „În ce fel să datez ziua adevăratei mele nașteri, din moment ce viața mea a fost o suită de morți și de nașteri pe Scara lui Iacob a cunoașterii de sine infinite, căci aventura nu are sfârșit?”¹⁹³ În măsura în care Basarab Nicolescu evocă sintagma paradoxal-conceptuală a unei *devenirii a nașterii*, inspirat fiind de Jean Carteret, experiența morții dobândește un conținut ontologic contradictoriu, exprimat prin metafora transgresivă a *morții - poartă a bucuriei*, realizând concilierea lor metafizică prin intuiția imaginală a „Evidenței Absolute

¹⁹² Scărarul, 2008, p.177.

¹⁹³ Nicolescu, Camus, 2004, p.10.

față în față cu Evidența Absurdă”¹⁹⁴. Oximoronic, anularea opoziției *viață-moarte*, își extrage validarea logică prin trecerea pe un alt nivel de Realitate, traversare mediată prin intermediul aplicabilității terțului inclus ontologic, în domeniul conștiinței morții ca „existență fără devenire”, conform lui Jean Carteret care propune distincția radicală între „muritul ” ca „absență a prezenței” și „moartea” ca „prezență a absenței”. Încercând să discursivizeze coerent și rațional experiența *morții de sine* pe care a trăit-o plenar la biserica Notre-Dame din Paris, Basarab Nicolescu valorifică descrierea lui René Daumal privitoare la fulgerul concentrat al eternității prezentului continuu, recurgând la formalizarea sa geometrică din domeniul matematicii și asociind deschiderea unității cunoașterii și a omului, către infinitul conștient al Terțului Ascuns, prin imaginea izomorfismului trans-circular al mișcării punctului și extensiunea sa non-separabilă într-un cerc:

„ Am fost mult timp intrigat de asemănarea cu ceea ce René Daumal descrie legat de amintirea sa *determinantă*: un cerc original, perfect, pur și omogen, în afară de un singur punct, care se lărgeste într-un cerc a cărui circumferință e împinsă la infinit într-o mișcare perpetuă. Nu este vorba de o similitudine privind forma, ci sensul: acest punct și acest cerc le-am simțit unite într-o aceeași mișcare unică, de includere, nu de excludere. Punctul singular, ființa mea, îmi apărea dintr-o dată solidar cu exteriorul, în aparență indiferent la existența mea.”¹⁹⁵

Proximitatea morții deschide pasajul Viului, traversând lumea înspre dez-legarea de lume, ca sens al sensului conferit de căutarea libertății și eliberării interioare: „Cel care a murit pentru toți cei din lume își aduce aminte de moarte; cel ce se mai simte încă legat de ei, își este sieși dușman.”¹⁹⁶ În deschiderea sentimentului transgresiv al bucuriei Viului, orice luminescentă tresărire a inimii, în chip tainic și poetic, aduce cu sine o reverberație a transparenței Ființei unificate într-o profundă bucurie interioară: „În procesul de autotransformare sau de autonaștere a omului interior – precum pasărea Phoenix renăscând fără încetare din propria-i cenușă – bucuria de a trăi e dublată de bucuria de a muri.”¹⁹⁷ Cuvintele revelatoare ale lui Jean Carteret privitoare la cuplul de contradictorii *naștere-moarte*, invită orice căutător de sens să mediteze și să revalorizeze medierea tainică a gândirii

¹⁹⁴ Nicolescu, Camus, 2004, p.11.

¹⁹⁵ Nicolescu, Camus, 2004, p.11.

¹⁹⁶ Scărarul, 2008, p.177.

¹⁹⁷ Nicolescu, Camus, 2004, p.47.

ternare, singura care poate face posibilă transgresiunea coerentă a vizibilului prin invizibil, a finitului prin infinit, a cunoscutului prin necunoscut, a ființei prin ne-ființă: „Nașterea este trecerea spre toate posibilele; moartea este trecerea spre unicul imposibil”¹⁹⁸.

Părintele Stăniloae nuanțează problematica relianței subiectivității la dimensiunea trans-subiectivă a existenței noastre pecetluită de orizontul sacralității, prin traversarea discontinuității dintre aceste niveluri ontologice diferite, ca o moarte simbolică, echivalentă cu reînnoirea spirituală, alimentată paradoxal de *noaptea simțurilor*, popas al nevoințelor sufletești în zona non-rezistenței spirituale: „Nu e vorba numai de moartea omului vechi, al păcatului, ci de moartea noastră ca subiect general, pentru ca să viețuiască Hristos în noi ca subiect (Gal. 2, 20). Dar eu însumi sunt în Hristos. El S-a făcut subiectul dinlăuntru al subiectului meu, fără să înceteze de a fi în El ca subiect, dar văzându-mă împlinit în El și plin de bucurie pentru această împlinire”.¹⁹⁹ Înțelepciunea care „rămâne mereu liniștită și nemișcată”²⁰⁰ este acel semn incandescent al „minții care nu slăbește defel, nici pătimește vreo zdrobire”²⁰¹, deoarece eliberarea sufletului de patimi (*apatheia*) este echivalentă spiritual cu dobândirea smereniei, născută din ascultare, toată această cartografiere a virtuților oglindindu-se în conștiință, gardianul integrității noastre.

¹⁹⁸ Nicolescu, Camus, 2004, p.12.

¹⁹⁹ Stăniloae, 2002, 112.

²⁰⁰ Ibid, p. 138.

²⁰¹ Idem.

Despre „cauza dorului dumnezeiesc” ca sursă a *bucuriei plânsului*

„Plânsul constituie boldul cel de aur al sufletului, care îl liberează de pironirea pe lemnul grijilor lumești și de orice împătımire și care, printr-o cuvioasă întristare, îl face să se îndrepte continuu spre supravegherea inimii.”²⁰²

Paradoxal, funcția metaforică a *dorului* își găsește aplicabilitate în domeniul spiritual, în sensul ivirii noutății trans-semnificative realizate prin transgresiunea semantică a orizontului de cunoaștere a lumii. Dacă *dorul* conciliază ternar opoziția *prezență-absență*, prin trecerea pe un alt nivel de Ființă, care implică și *prezența* și *absența*, dar nici una nici cealaltă, atunci acest concept contradictoriu captează acea deschidere a Subiectului spre inefabila zonă a Realului, inaccesibilă și voalată prin mijloacele raționale specifice gândirii, intrând în domeniul unei intuiții la nivelul conștiinței.

„Dorul de Dumnezeu a stins dorul de părinți”²⁰³ răsturnând astfel, logica articulării coerente a dimensiunii *intersubiective* cu cea *trans-subiectivă* a existenței, locuire jalonată de orizontul tainic al spiritualității. Activarea conștiinței sacralității noastre trans-istorice, impune potențializarea aspectului profan, al moștenirii ereditare, genetice, deci istorice, reprezentate de legăturile cu familia, realitate ireductibilă, alături de sexualitate și moarte. Însă această logică a contradictoriului nu elimină profanul din viața oricărui căutător de adevăr, ci îl *camuflează*, așa cum Mircea Eliade înțelege ecuația niciodată soluționată a soluțiilor posibile pe care orice om le creează pentru a ieși de sub ordalia istoriei, și deci a timpului.

La nivelul *subiectivității*, *prezența absență* a sacralității ființei, a fost formulată esențializat aforistic și sapiențial de către Fericitul Augustin: „Tu care ești în mine mai mult decât mine, fă-mă prezent prezenței tale”. Într-o interpretare realizată cu mijloacele hermeneuticii literare, o astfel de experiență a contradictoriului este echivalentă cu ipostazele creatorului ascuns, dar totuși prezent în opera de ficțiune – subiectivă sau obiectivă, pulsând nevăzut sub măștile eului liric sau în prelungirile epice ale naratorului. Integrând postulatele

²⁰² Scărarul, 2008, p. 179.

²⁰³ Scărarul, 2008, p. 122.

metodologiei hermeneuticii transdisciplinare, sondarea Sursei nevăzute care face posibilă, trăirea „plânsului care produce bucurie”, deopotrivă umană și trans-umană, revelează profunzimea înțelegerii interacțiunii nivelului afectiv al ființei cu cel trans-afectiv.

Trecerea de la nivelul trupesc la nivelul inimii se realizează prin pasajul discontinuu configurat experiențial prin *bucuria plânsului*. Conținut ontologic non-rezistent spiritual, actul de trăire contradictorie a *bucuriei* și a *plânsului* deopotrivă, este conciliat ternar printr-o eliberare a inimii de sub legile afectivității și a translucidității lacrimilor, de sub rezistența corporalității. Plânsul care poate să-l determine pe căutătorul de Sens „să se îndrepte continuu spre supravegherea inimii”²⁰⁴, traversează fluidizat zona discontinuă a transparenței materiei ca substanță, în deschiderea inimii, centrul ființei menit a asigura și consolida edificiul paradoxal al unui echilibru interior într-un dezechilibru exterior. *Fericita tristețe* a plânsului sufletească nu rezonează coerent legile rezistenței *ochilor trupești*, ci acelui simț spiritual extrem de subtil, care nu este nici trup și nici suflet, din categoria paradoxului ontologic trans-sensibil. Ieșirea din sine ca detașare de înlănțuirile iluzorii ale unui singur nivel de ființă, reprezintă concentrare meditativă la nivel mental și simultan dar discontinuu, focalizare orientată spre centrul ființei – inima, pasaj fractal deschis către zona transgresivă a dimensiunii trans-afective și neraționalizabile a existenței situate sub *semnul misterului și pentru revelare* (formulare blagiană).

²⁰⁴ Scărarul, 2008, p. 179.

Despre *sfânta nebunie* a dragostei

„Dragostea nu cade și nici nu se oprește în alergarea sa, iar celui pătruns de *sfânta nebunie* nu-i dă nici o clipă de odihnă.” (Ioan Scărarul)

„Aș spune, mai întâi , că nedefinita Iubirea Absolută ne justifică existența, îi dă sens, șterge toate grozăviile și toată suferința, aceea care este pâinea cea de toate zilele pe acest Pământ.” (Basarab Nicolescu)

Paradoxul imediat și experiențabil al acestei legi spirituale și trans-afective este faptul că sursa sa este inepuizabilă și alogică, deoarece conectarea la acest tip de expresie sufletească impune și presupune renunțarea la înțelegerea mutual exclusivă a relațiilor inter-umane, bazate pe un raport de forțe și un schimb energetic al unor individualități diferite ca structură interioară și situate pe niveluri diferite de percepție sau în orizonturi distincte de cunoaștere: „Legea dragostei însă ne constrânge să facem și cele ce ne depășesc puterea.”²⁰⁵ Care este articularea sensului unei astfel de legi spirituale în perspectiva unei hermeneutici transdisciplinare? Dacă legea iubirii lumești, afectiv-emoțională, acționează în sensul rezistenței la toate nivelurile de ființă – corp, inimă, spirit, *legea dragostei din domeniul spiritual* se prelungește extensiv și ne-cuprinzător de frontierele rațiunii, atât la nivelul rezistenței la reprezentări, imagini, semnificații, cât și între nivelurile rezistente ale firii, în zona non-rezistenței, acolo unde *facem* lucruri care ne „depășesc puterea”. O astfel de *pre-facere* a iubirii în sensul trecerii pe un alt nivel trans-afectiv, rezonează în fiecare dintre noi în aceea tensiune interioară care dă coerență unei vibrații implicite conectării sufletului la Sursa inepuizabilă și infinită a Iubirii din care s-a născut lumea și ființa: „Însă minunea minunilor este că Iubirea Absolută, deși părând atât de îndepărtată, se întrupează aici și acum, *în prezența celuilalt*, care poate fi gustată, *încercată*, în carnea noastră atât de fragilă.”²⁰⁶ Condiționată de corporalitate, miracolul dragostei constă paradoxal în dez-mărginirea de trup, în descoperirea unui mod unic de a crea și co-participa la schimbul de energie afectivă, în

²⁰⁵ Scărarul, 2008, p. 124.

²⁰⁶ Nicolescu, Camus, 2004, p.45.

deschiderea și flexibilitatea inter-subiectivă, filtrare a cugetului prin combustia purificatoare la nivelul inimii: „Dragostea este, la drept vorbind, lepădarea oricărui gând potrivnic față de aproapele nostru.”²⁰⁷

Non-rezistența dragostei la traversarea informației spirituale, rezidă în transgresarea legilor firii și deci, la descoperirea acelei Prezențe absente care există în noi mai mult chiar decât noi, conferind oricărui gest uman conotații trans-umane, încărcate de corola frumuseților eterne: „Dincolo de Cruce este Treimea cea omousiastic îmbrățișată, iar în cruce Ea îmbrățișează nebunia lumii pentru a o transcende întru nebunia mântuitoare. (...) Glasul lumii ne zice nebuni fiindcă nu suntem ca ea și bine zice (...) Oricine se lasă cucerit de lume este nebun și de rușinea goliciunii spirituale nu vrea să recunoască. Dar acesta este numai un aspect al nebuniei și curajului.”²⁰⁸

Ca *terț inclus ontologic*, dragostea este deopotrivă și viață și moarte, însă nici viață, nici moarte, ci altceva, Pulsăția Viului, Aromă și Respirație a ființei și ne-ființei, a timpului și non-timpului, a Clipei și a Eternității: „Iubirea este viață și moarte, ca și Deitatea absolută, de aici, acest miracol care face ca iubirea să fie mai puternică decât moartea, pentru că ea conține moartea.”²⁰⁹ (Jean Carteret). Ioan Scărarul accentuează trans-discursivitatea taincă a iubirii, ca reflex al transmutației substanței sufletești, în energie nedegradabilă, de esență trans-afectivă:

„Nu încerca să-i încredințezi pe cei ce-ți sunt dragi de iubirea ta prin cuvinte, ci mai vârtos cere lui Dumnezeu ca în mod negrăit să le arate lor aceasta, altcum nu-ți va fi de ajuns întreaga viață pentru a le mărturisi dragostea ta și pentru a te umili pe tine însuși.”²¹⁰

Aventură pulsatorie a inimii în tunelul abisal al străfundului luminos al terțului, dragostea creează punți și unește destinul ternar al Viului: omul, lumea și sacrul, depășind orice scindare sau ruptură a sufletului care situează ireversibil și contorsionat individul, izolat în tenebrele existenței pe scara timpului: „Iubirea Absolută e călătoria aflată dincolo de toate călătoriile, *lumina luminilor*, care este, de altfel, sensul etimologic al cuvântului *sacru*. Iubirea

²⁰⁷ Scărarul, 2008, p.380.

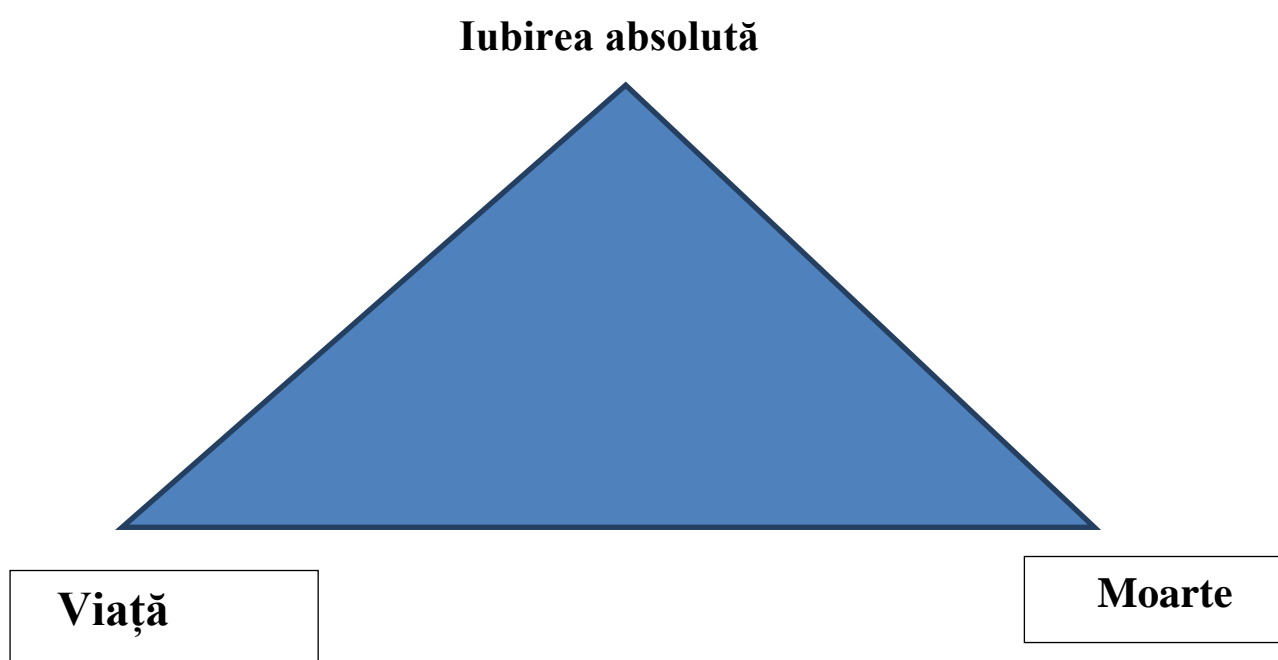
²⁰⁸ Chirilă, 2001, p. 7.

²⁰⁹ Nicolescu, Camus, 2004, p.43.

²¹⁰ Scărarul, 2008, p.177.

Absolută este celălalt nume al terțului tainic inclus, atunci când se revelează în lumina sacrului. Ea nu se poate afla decât dincolo de viață și de moarte, mai puternică decât viața și moartea.”²¹¹

Dragostea ca terț inclus ontologic între viață – moarte

²¹¹ Nicolescu, Camus, 2004, p.45.

Omenii nu vorbesc limba îngerilor, iar îngerii nu vorbesc limba oamenilor, însă atât unii cât și alții trans-comunică prin limbajul terț al dragostei, *scară* a creșterii spirituale: „Cuvântul despre dragoste este cunoscut îngerilor, dar nu tuturor în mod egal ci conform *luminării* dumnezeiești de care s-au învrednicit.”²¹² Ioan Scărarul utilizează conceptul de *iubire* din perspectiva trans-afectivă a călătoriei îndelung purificatoare a Sinelui către Sine, neaccentuând relația inter-subiectivă supusă pericolului fuziunii, conform căruia în celălalt îl caut instinctiv pe *același*. Miracolul apariției terțului este posibil prin intuiția sacralității la nivelul conștiinței, dez-văluirea a ceea ce este *în mine mai mult chiar decât mine*. Accesul la *terțul iubitor* din noi este realizabil numai prin parcurgerea experienței simultane a celor trei terți: Terțul Ascuns mediază deschiderea misterului iubirii de curățenie interioară spre misterul celuilalt; terțul inclus ontologic operează în măsura în care dorința individuală de *cercetare* a sufletului prin iubire, se revarsă nemijlocit în curățenia transparentă a relațiilor inter-umane și astfel, în complexitatea perceperii simultane a mai multor niveluri de Realitate, atât de mine, cât și de celălalt. Cel care urcă scara muceniei și străduinței spirituale, construiește și întemeiază durabil un schimb de valori fundamentale verticalității ființei umane, chemată să inventeze un limbaj nou, al terțului, singura cale de comunicare și cuminecare trans-lingvistică între om și el însuși, între el și ceilalți, între misterul său și misterul ireductibil al Evidenței absolute a sacrului în lume.

²¹² Scărarul, 2008, p. 380.

Scara-cruce: credința, nădejdea și dragostea

„După toate cele ce le-am spus mai-nainte, ne mai rămâne acum să vorbim despre aceste trei virtuți care strâng și întăresc legătura tuturor: *credința, nădejdea și dragostea*. (...) Pe cea dintâi eu o compar cu raza soarelui, pe cea de-a doua cu lumina soarelui, iar pe cea de-a treia cu discul soarelui. Toate acestea însă nu constituie la un loc decât o singură strălucire și o singură lumină.”²¹³

Ideea de *scară* aplicată urcușului duhovnicesc este mult anterioară Sfântului Ioan Scărarul, destinul acestui concept extrăgându-și rădăcinile din Antichitate. În accepțiunea creștină, *scara* a fost identificată inițial cu însuși Isus, el fiind deopotrivă „calea” dar și „scara”- *Christus scala nostra*: „Precum în templu existau *trepte* care, dacă erau urcate, duceau la Sfânta Sfintelor, tot astfel *treptele* noastre sunt reprezentate de Fiul Unic a lui Dumnezeu”.²¹⁴ Completând aceste semnificații ale *scării* de factură biblică, s-a dezvoltat o adevărată teologie a *scării* de sorginte duhovnicească, dar și în legătură cu viața de dincolo, accepțiuni care pot fi identificabile în literatura patristică, în actele martirice, în descoperirile arheologice – imagini încrustate pe zidurile catacombelor. Primii creștini își imaginau intrarea în împărăția cerului ca o *escaladare*, după moarte spunându-se că sufletul trece din *treaptă* în *treaptă*, prin toate vămile văzduhului. *Mucenicia* ca experiență a mișcării spirituale este concepută ca o ascensiune a sufletului spre cer, o urcare a unei scări ce duce de la pământ la Dumnezeu, urcare îngreunată de prezența la picioarele scării a vrăjmașilor, care încearcă să-l tragă în jos pe cel ce trece de pe o treaptă pe alta.

În viziunea lui Ioan Scărarul, conexiunea tuturor virtuților spirituale dobândite în evoluția interioară, este mediată de ternarul *credință-nădejde-dragoste*, ipostaze de lumină ale *Iubirii Absolute*, configurând *experiența crucii*, în sensul *cuaternității* instituite de mișcare pe orizontalitatea unei trepte a scării, și simultan pe verticalitate:

- pe orizontalitate: în jurul *dragostei*, gravitează catalizatori spirituali ca *speranță, răbdare, milă, priveghere, smerenie, simplitate, ascultare, chibzuință, umilință*;

²¹³ Scărarul, 2008, p. 380.

²¹⁴ Origen, Comentariu la Ioan 19, 1.

- pe verticalitate: *iubirea ca terț inclus logic*, între prezență – absență, *iubirea ca terț inclus ontologic*, între viață – moarte, *iubirea ca terț iubitor* care include trăirea simultană a tuturor tipurilor de terț;
- pe orizontalitate și pe verticalitate, în sensul *scării-cruce: Iubirea Absolută*

„Înainte de orice, Iubirea Absolută este, pentru mine, legată de simbolul *crucii*. Cuplul de contrarii A – non –A formează linia orizontală a acestei cruci. Dar mai există un cuplu de contrarii (T și T’), mai ascuns, care formează linia verticală a crucii: T, terțul inclus care unifică A și non-A la un nivel de Realitate mai *înalt* decât acela la care se găsesc A și non –A, și T’, terțul inclus care unifică A și non –A la un nivel de Realitate mai *jos* decât acela la care se găsesc A și non – A. Ca primă aproximare – Dumnezeu și Diavolul. Cele două unesc contradicțiile, participă la mișcare, la dansul sacru. Iar în centrul crucii ne aflăm *noi*, în căutarea noastră de Iubire Absolută. Acești patru termeni – A, non-A, T și T’ - alcătuiesc ceea ce Abellio numea *dubla contradicție încrucișată*. O cuaternitate zămislită de terț.”²¹⁵

Experiența radicală a încercării *pioșeniei* este replierea suferinței interioare, în sensul arderii eliberatoare și purificatoare, *moarte simbolică* care anihilează orice dorință legată de preamărirea Sinelui dominat de voință și autoînălțarea personală a „lacrimii slavei deșarte”:

„Adevărata umilință este durerea neîmprăștiată a sufletului care nu-i aduce nici o mângâiere, dar care în fiecare ceas îi pune înaintea ochilor minții moartea, și care așteaptă ca pe o băutură răcoritoare mângâierea cu care Dumnezeu mângâie pe monahii smeriți.”²¹⁶

Dragostea are putința transgresivă a conexiunilor complexe între virtuțile duhovnicești, pe care Terțul Ascuns le construiește alogic în domeniul conștiinței spirituale, calea eliberării de patimi, prin ardere interioară unificată cu combustia energiei divine nedegradabile, „precum *lumina, focul și flacăra* se unesc într-o singură lucrare”²¹⁷: „*Credința* poate să facă și să zidească toate. *Speranța* este mereu înconjurată de mila lui Dumnezeu, al

²¹⁵ Nicolescu, Camus, 2004, p.44.

²¹⁶ Scărarul, 2008, p. 182.

²¹⁷ Scărarul, 2008, p. 381.

cărei sprijin avându-l nu va putea fi niciodată rușinată. (...) după însușirea sa, dragostea este izvorul credinței, abisul îndelungii răbdări, oceanul smereniei”²¹⁸

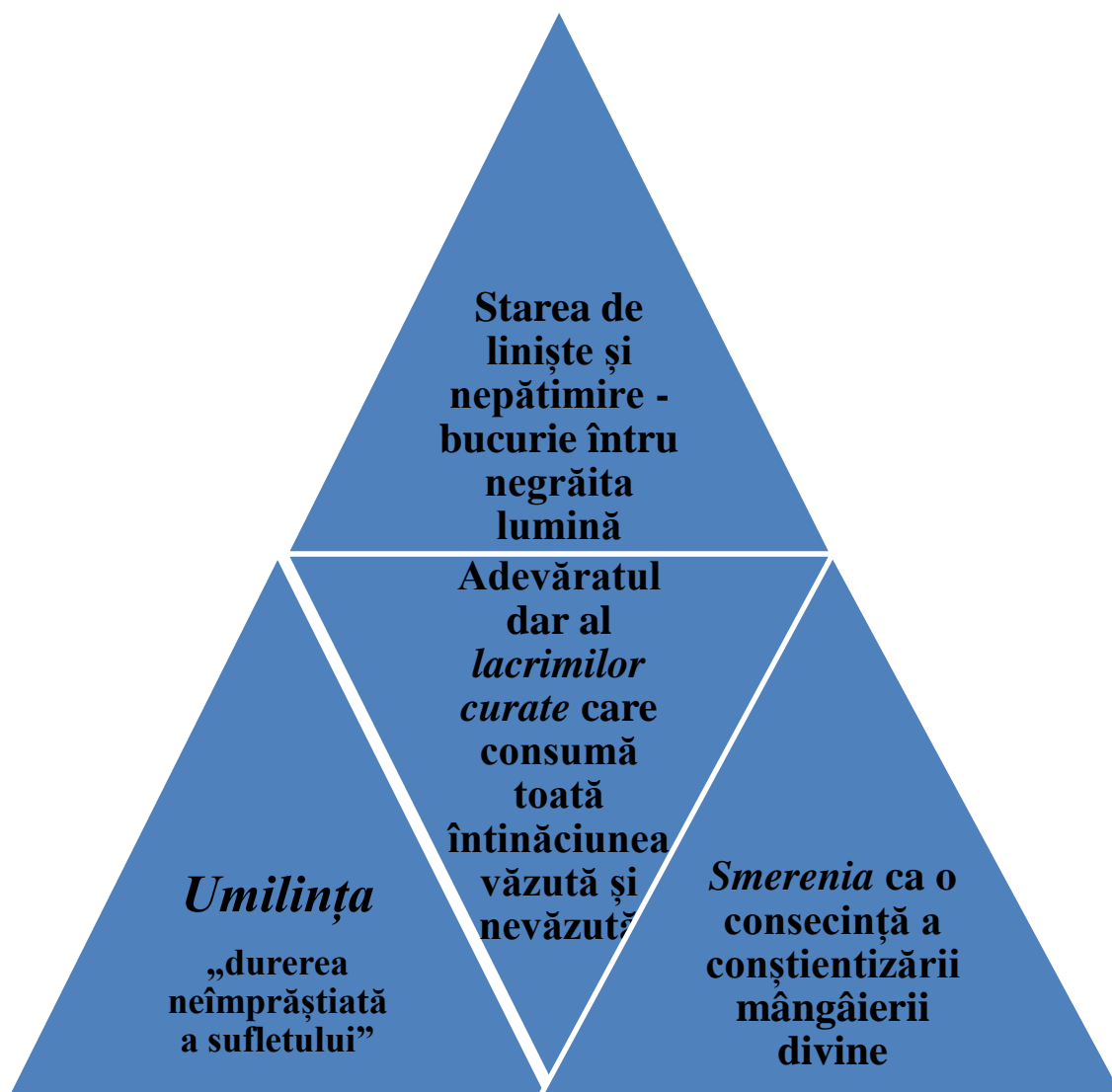
Conținut experiențial al Terțului Ascuns, *credința* conciliază opoziția *timp – non-timp*, *reversibilitate – ireversibilitate temporală*, proiectând nefuzional ființa în „unitatea înlănțuirii nedefinite a cosmosurilor”²¹⁹, și astfel, ieșind de sub ordalia istoriei, în zarea indefinită și dez-mărginită a lui *comunio mundi*:

„Credința este o coordonată a existenței noastre spirituale și trupești în cadrele căreia timpul este învins, este scos din structura sa de obstacol, de limită de raportare. Astfel el devine veșnicie în chiar sânul istoriei. Cei care trăiesc real credința nu îmbătrânesc, nu le este teamă, iar în moarte fericesc și se fericesc în îmbrățișarea Celui în care au crezut. Credința oferă curajul muceniei, oferă criteriul elecției autentice.”²²⁰

²¹⁸ Scărarul, 2008, p. 380.

²¹⁹ Nicolescu, 2007, p. 142.

²²⁰ Chirilă, 2001, p. 7.

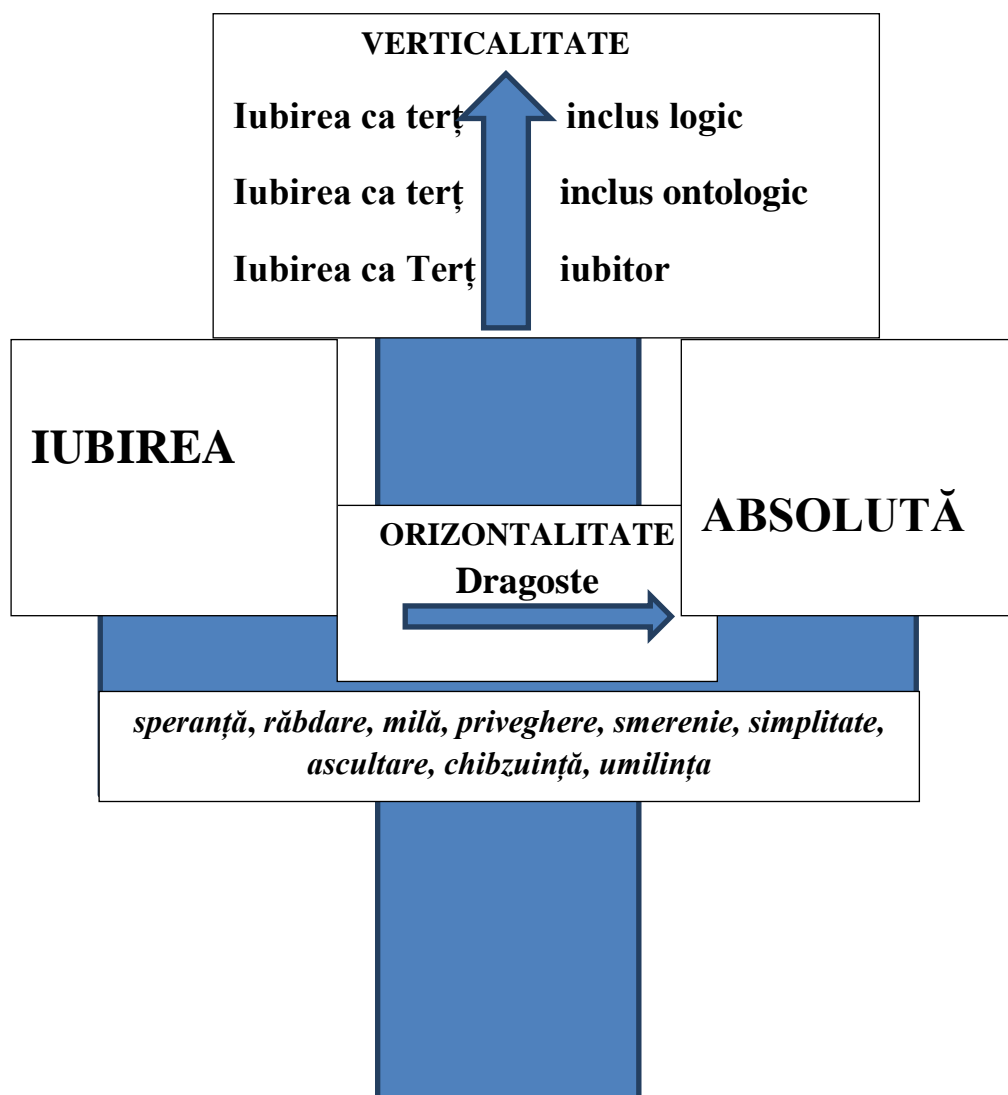

Experiența *scării cruce* ca mângâiere a lacrimilor duhovnicești și sursă a bucuriei plânsului

„Precum focul mistuiește paiele, tot astfel lacrimile curate consumă toată întinăciunea văzută și nevăzută”²²¹

²²¹ Scărarul, 2008, p. 183.

Nivelurile dragostei pe *scara-cruce* a Iubirii Absolute

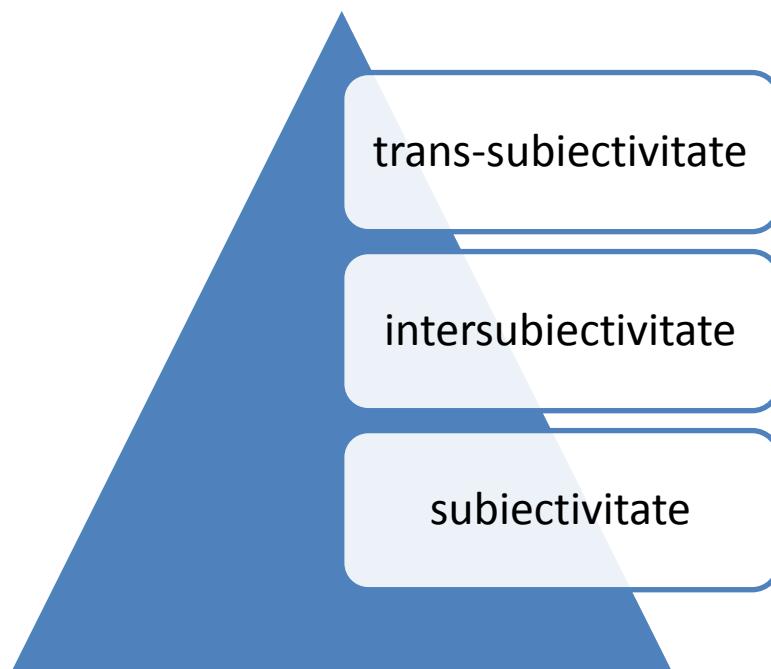
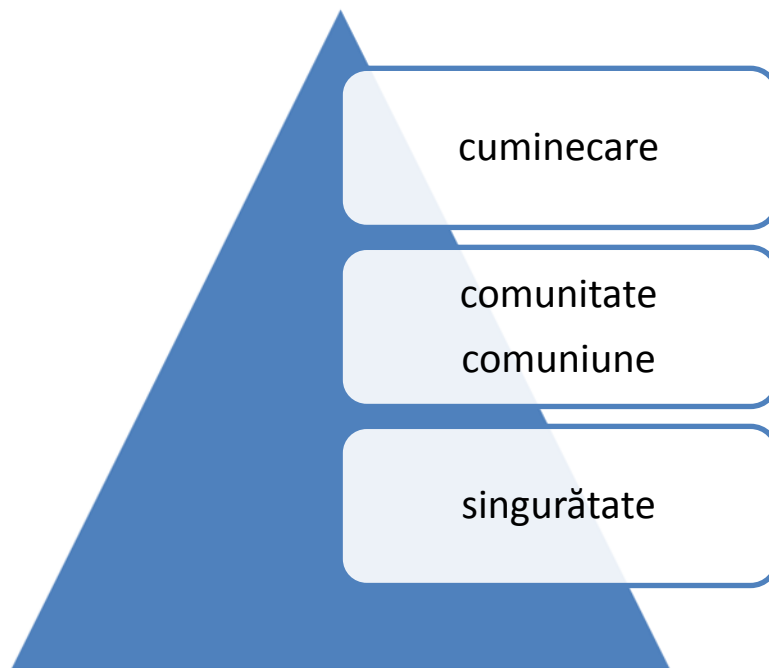
Scara ca reliere a subiectivității, inter-subiectivității și trans-subiectivității

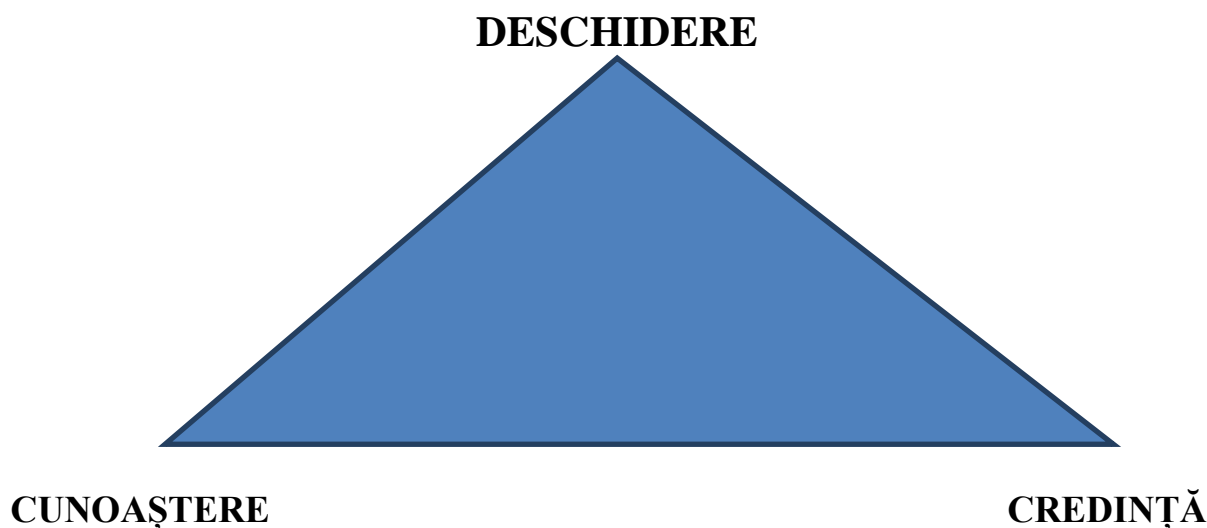
„Mintea, întorcându-se spre sine, trebuie să uite de toate ca să se vadă pe sine și, în sine sau dincolo de sine, pe Dumnezeu. (...). Prin subiectul nostru avem senzația că ne scufundăm în oceanul subiectului divin; ordinea obiectelor definite e depășită și prin aceasta ne-am întâlnit, prin realitatea indefinită a subiectului nostru, cu realitate subiectului divin, realitate indefinită și ea, ca și realitatea subiectului nostru, dar într-un grad infinit de indefinită”²²².

Paradoxul unificant al scării rezidă tocmai în capacitatea sa trans-semnificativă de a configura într-o instantaneitate simbolică multireferențialitatea și multidimensionalitatea corespondențelor simultane rezonante între stările de ființă, la nivelul *subiectivității* (desăvârșirea prin interiorizarea virtuților), între individualități diferite la nivelul *intersubiectivității* (comunitatea și familia de spirite) și conectarea lor la sacru, zona *transubiectivă* care le integrează tainic și le transgresează nevăzut: „Cel ce s-a învrednicit a urca treapta a șaptea, să-mi ajute și mie a o urca; căci el însuși a urcat treapta a șaptea prin ajutorul altuia, spălându-se de întinăciunile veacului acestuia.”²²³

²²² Stăniloae, 2002, p. 160.

²²³ Scărarul, 2008, p. 189.

Întemeierea reciprocă a celor două domenii articulate în deschiderea și alimentarea nivelurilor de Realitate la Realul-Sursă, conferă inteligibilitate axiomei ontologice ce confirmă că trebuie *să știi* pentru *a crede* și *să crezi* pentru *a ști*²²⁴. Concilierea falsei contradicții dintre *cunoaștere* și *credință*, este de fapt o *mediere înfraternară* care nu se realizează prin trecerea pe un alt nivel de Realitate, ci prin *deschiderea* spre un alt nivel de conștiință din zona Terțului Ascuns, unde accentul se pune pe transgresarea nevoii noastre de *a cunoaște* și *a ști* spre aceea de *a fi cunoscuți* și *știuți*. Putem să-l evocăm pe Paracelsus în acest context al reflecției legate de un tip de gnoză constitutivă oricărei spiritualități sau religii, pentru care credința reprezintă actul prin care subiectul care crede se deschide pentru a primi, deci pentru o co-participare activă la o *metafizică a darului*. Omul își creează *un ochi în ochi*, receptacol și receptivitate ternară a grației transcendente. Platon accentuează faptul că ochiul spiritual nu își activează menirea vizionară originală, decât descoperindu-se într-un alt ochi spiritual, cunoștințele omului fiind revelate în măsura în care el *se știe știut*. Acest eveniment perspectival al ființei este posibil prin accesul privilegiat la un nivel de conștiință, care se revelează ei înseși printr-o transparență menită a dis-loca opacitatea lumii. Cunoaștere în căutarea unei credințe sau credință în căutarea unui tip de cunoaștere corespunzătoare, acest tip de mișcare orientată coerent de impulsul concilierii dintre rațional și transrațional, a urmat de-a lungul istoriei gnozei un traseu simbolizat cel mai adesea de *scară*, punte hermeneutică

²²⁴ „*Scimus quia facimus*”(Vico) ; „*Scimus quae facimus, nescimus quae non facimus*” (Baader).

construind un Sens comun al omului și Cosmosului: „Treapta a treia este drumul care are simbolul Treimii. Dacă ai urcat-o, nu te mai uita nici la dreapta nici la stânga.”²²⁵

Conexiunea multiplă a simbolului la diferite niveluri de cunoaștere, relevă flexibilitatea sa transreferențială, menită a construi punți și corespondențe între diferite fațete ale Realității. Ieșind de sub ordalia istoriei, conținutul de trans-semnificații ale simbolului are vârsta cosmosului, încapsulând deopotrivă în act și în potenția trecutului, prezentul și viitorul lumii și a omului care-și caută locul în lume. Din perspectivă transdisciplinară, o informație simbolică articulată spațio-temporal într-o expresie sau formă configurată după legile unui anumit nivel de Realitate, poate constitui o sursă inepuizabilă de energie conciliantă și mediatore a contradicțiilor care generează seismele gândirii ternare: „Considerată dintr-o perspectivă teozofică, reconcilierea credinței și a cunoașterii ar trece mai degrabă printr-o revenire la simbol și la mit. O cunoaștere de tip simbolic are tendința să evite degradarea, entropia care amenință orice informație și să orienteze, să canalizeze credința într-o direcție mereu deschisă și mereu de redescoperit.”²²⁶ *Ce anume conferă statornicie dinamică, transfigurare imaubilă sau odihnă în mișcare rețelelor informaționale de interacțiune și schimb de conținut simbolic? Cum putem asocia informația simbolică cu mutația ternară a gândirii, fără a o reduce la o cunoaștere de tip mitic, arhetipal? Care este actualitatea și dinamismul creator al simbolului în perspectiva transparenței sale subiective, intersubiective și trans-subiective? Care este sursa la care energia simbolică de alimentează pentru a se păstra vie, nealterată de reducionismul binar?*

Uimind prin virtualitățile infinite ale unui tip de cunoaștere incompletă și veghind la prețuirea elementului insolit, simbolul ne mai poate îmbogăți existența scindată între dorința de simplificare și intuiția simplității. Scara ca simbol al cunoașterii sinelui este inseparabilă de scara ca simbol al cunoașterii lumii, deci ea reprezintă exponențializat legătura sau liantul între nivelurile de Realitate. Particularitate sa ontologică și de complexitate se distinge prin faptul că ea constituie deopotrivă un ansamblu de legi care aparțin unor niveluri de Realitate diferite, fără să le fuzioneze sau să permită o confuzie a lor de tip relativist sau holistic.

La nivelul unei hermeneutici spirituale, *simbolul scăării* poate fi asociat și explorat fertil prin conceptul-metaforic transpoetic al edificării unei *biserici interioare*, consecință a

²²⁵ Scărarul, 2008, p. 125.

²²⁶ Faivre, 2007, p. 166.

unui efort individual alimentat dintr-o Tradiție asemănătoare dar nu identică cu *ta'wîl*, caracterizată cu precădere de o încercare ecumenică de tipul unei deschideri a Subiectului către captarea intuitivă a universalității din perspectiva unei conștiințe constitutive și institutive a sacralului: „Biserica interioară nu este pietism vag, întrucât presupune un demers conexat cu reflecția speculativă, *imaginatio vera* și intimă, ceea ce o face inseparabilă de meditația teozofică. E vorba de a construi în Sinele propriu un Templu, de a deveni nu doar purtătorul de cuvânt, ci și arhitectul Bisericii universale care aspiră să-și găsească *Leiblichkeit*, „corporeitatea” sa, cum spune teozoful german Etinger.”²²⁷ A configura urcușul unei fortărețe lăuntrice în registrul unei metafizici a dez-alienării subiective, echivalează cu impulsul trans-personal de co-ordonare și co-creare a unui univers durabil, care își caută ritmul reintegrării în imanența transcendentă a absolutului. În evoluția spirituală a omului, putem distinge treptele care marchează zonele de convergență și articulare osmotică între *rezistența Realității interioare* la imboldul primordial și de temei al restaurării și transfigurării lumii și *non-rezistența regenerării spirituale*. Traversarea disontinuității dintre rezistența și non-rezistența duhovnicească, dintre trepte și hăul-vid dintre ele, se realizează prin captarea conținutului de informație spirituală capabilă să reînnoiască sufletul întru reaprinderea acelei scânteii sensibile, păticească din divinitatea însăși, care ne transformă într-un foc viu, altoit luminii cunoașterii și credinței. De asemenea, putem conferi urcușului pe scara bisericii interioare semnificațiile trans-religioase ale unei înălțări asemănătoare celei cristice care „prin înălțarea sa, și-a transformat prezența limitată, terestră, într-o prezență cosmică, deși învăluită.”²²⁸ Reprezentarea imagistică a scării duhovnicești este convergentă simbolic cu un mod-de-raționalizare posibil al procesului de trans-mutație ontologică *a interiorului ca exterior* și *a exteriorului ca interior*, deci a unificării Subiectului cu Obiectul cunoașterii și astfel, a regăsirii și reconstrucției unității lumii și ființei: „Într-adevăr, Baader ne îndeamnă să nu-i imităm pe unii mistici protestanți care privilegiază în mod exclusiv interiorul, considerându-l drept singurul esențial, deoarece conceptul însuși de *real* sau de *viu*, coincide cu cel al identității exteriorului și interiorului, iar neidentitatea celor două nu este decât semn de moarte.”²²⁹

²²⁷ Faivre, 2007, p. 169.

²²⁸ Faivre, 2007, p. 174.

²²⁹ *Idem*, p. 175.

În viziunea lui Franz von Baader și a teozofiei creștine, fundamentele unei antropologii cosmice sunt configurate în jurul conceptului de *regenerare* a omului și a naturii, *printr-o dublă mișcare de jos în sus și de sus în jos*, într-un circuit al luminii care traversează simultan nivelul terestru și nivelul cosmic al existenței. Creșterea interioară și înălțarea de tipul ascezei din domeniul spiritual are o posibilă articulare simbolico-analogică în misterioasa co-participare a sevei pământului și a luminii solare întru ființare, ipostază a unității coincidente, dar fără confuzie, între planuri ontologice diferite: „Așa cum în orice plantă, două lucruri, pământul și soarele, devin un singur lucru fără a se confunda, corpul unei plante formându-se doar dacă soarele devine pământ și pământul devine soare, tot așa omul și Dumnezeu se reunesc datorită lui Cristos.”²³⁰ Conceptul-metaforă de *om clorofil* a fost utilizat de către Simone Weil în contextul evidențierii raportului dintre *o metafizică a darului* din perspectiva *grației* și ideea *autotranscendenței* umane ca sursă a medierii Terțului Ascuns prin circuitul informației spirituale care alimentează nivelurile de Realitate și nivelurile de Ființă: „La grande douleur de l’homme, qui commence dès l’enfance et se poursuit jusqu’à la mort, c’est que regarder et manger sont deux opérations différentes. La béatitude éternelle est un état où regarder c’est manger. (...) Un seul remède à cela: une chlorophylle permettant de se nourrir de lumière.”²³¹ Existența reactualizază astfel potențialitatea sa contemplativă, omul creând *un ochi în ochi* care poate transfigura opacitatea corporală în transparența corpului intermediar spiritual al *omului de lumină*, chip fără chip aparținând zonei imaginale a cunoașterii. În consecință, nu există o mișcare de coborâre a grației fără o mișcare de înălțare a omului, care-i urcă în întâmpinare, fără ca din acest motiv vreunele dintre ele să se confunde: „Făptura nu trebuie doar să se arunce spre ceea ce se află deasupra ei pentru ca acel plan superior să o înalțe la el coborând în ea, ci trebuie în același timp să înalțe spre sine planul inferior din ea, pentru ca pământul și cerul să se întâlnească din nou înăuntrul ei, pentru ca ea să devină locul în care ea își celebrează cununia și ceea ce este sus să devină asemenea cu ceea ce este jos.”²³² Așadar, unificare nivelurilor de ființă – corp, inimă, spirit se articulează osmotice cu unificarea dintre Subiectul și Obiectul cunoașterii, deci dintre scara care centrează

²³⁰ *Tabula Smaragdina*, scrisoarea lui Baader către Christian von Meyer, 1816.

²³¹ „Marea durere a omului, care începe încă din copilărie și până la moarte, este faptul că a privi și a mânca sunt două operațiuni diferite. Beatitudinea eternă este o stare în care a privi înseamnă a mânca. (...) Există un singur remediu pentru acest tip de unificare : o clorofilă care să permită o hrană cu lumină.”, Weil, 1962, p. 13.

²³² Faivre, 2007, p.178-179

omul în inima sa și treptele lumii care orientează tăcut pașii pelerinului în căutarea Sursei din locul fără loc al Terțului Ascuns.

Om de lumină și transparență absolută

„A vedea înseamnă ternarul luminii Rațiunii: lumina fizică, lumina sufletului și lumina neagră a fără-străfundului. Una fără cealaltă este oarbă.” (Basarab Nicolescu, *Teoreme poetice*)

Cei care sunt *meșteri în arta duhovniciei* au ca semn caracteristic, dimensiunea contemplativă a vieții lor, asceză neîntreruptă a trupului-spiritual, devenit *luminos* prin transparența sa absolută: „ochiul minții tale este în așa măsură purificat de orice pată pământească și într-atât eliberat de orice întunecime, încât nimic nu-l împiedică de a privi strălucirea dumnezeiască și a fi luminat de ea.”²³³ Unificarea inimii și a gândirii de tip rațional este posibilă numai printr-un proces de transformare, care implică dobândirea unui echilibru ființial al simplității stăruitoare în „iubirea de curățenie și de cercetare”, nu înafară, ci prin orientarea către „coborârea în adâncul smereniei”²³⁴. Isaac Sirul folosește metafora transgresivă *bathos tapeinoseos* – „o prăpastie de smerenie”, cu aceeași intenție de a capta mișcarea de coborâre în sine ca o cale de înălțare transpersonală, atunci când se întreabă „Ce este desăvârșirea?”²³⁵. Arderea tuturor legăturilor care încătușează ființa, reducându-i mireasma Viului la unul dintre nivelurile sale, are ca finalitate pe plan ontologic, crearea în profunzimi a „focului cel nematerialnic”²³⁶, care crește în extensiune pe măsură ce, cel angajat pe drumul smereniei, progresează în pietate. Cel care ajunge pe ultima treaptă a „scării Raiului” este un *i-luminat*, în sensul capacității sale vizionar-imaginale de a interioriza „lumina neagră a fără-străfundului”, a transparenței absolute a Terțului Ascuns, articulând și transformând lumina fizică, în energie luminoasă inepuizabilă și nedegradabilă a sufletului, ochi în ochiul luminii Rațiunii.

„Durerea profundă pentru păcatele săvârșite a văzut *mângâiere*; *curăția* inimii a primit *iluminarea* cerului. Această *iluminare* este o *lucrare negrăită*,

²³³ Ibid, p.101.

²³⁴ Ibid, 109.

²³⁵ Isaac Sirul, *Omilia LXXVII* apud N. Arseniev, 1929, p. 71.

²³⁶ Scărarul, 2008, p.110.

ceva ce rațiunea percepe dar nu înțelege, ceva ce se vede de către ochiul sufletului nu însă și de către cel al trupului. Mângâierea este înviore a sufletului îndurerat, care ca și un prunc plânge și în același timp zâmbește vesel. Sprijinul este reînnoirea sufletului, suportarea tristeții, transformarea minunată a lacrimilor durerii în lacrimi lipsite de durere.”²³⁷

Marsilio Ficino în al său *Tratat despre lumină*: „Dumnezeu este o lumină infinită ce există în sine și prin sine și în toate lucrurile și peste toate lucrurile traversând infinitul. Este sursa vieții în lumina care, cum spune David, vedem lumină”. Trans-discursivă și trans-rațională, *i-luminarea* transformă omul, generând o mutație ontologică la toate nivelurile de ființă, forța eliberatoare a misterului scoțându-l din istorie și fixându-i eternitatea în orizontul transuman și transmundan:

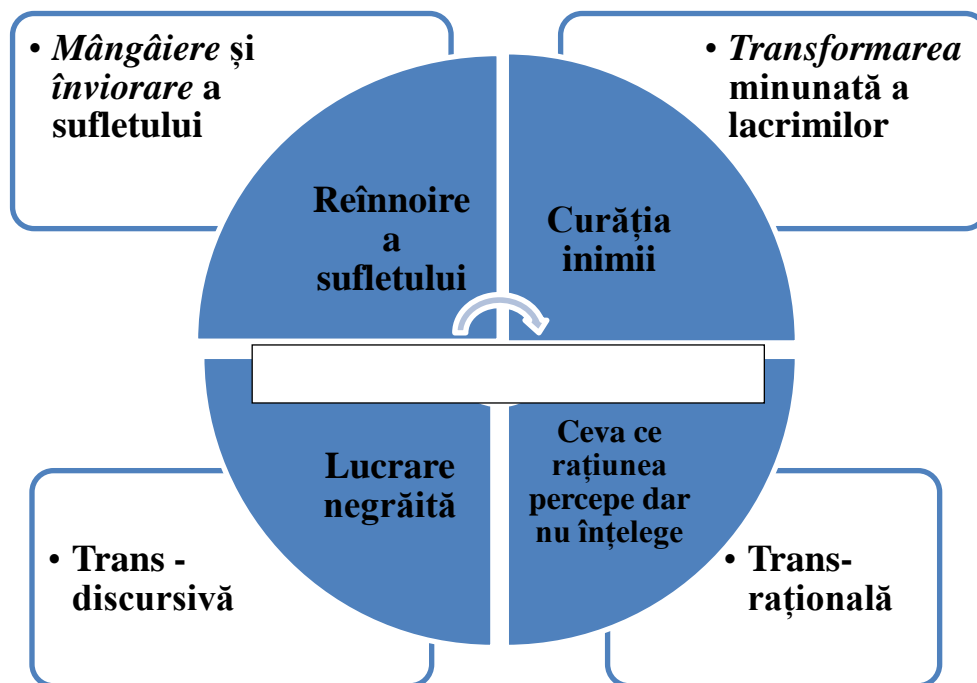
„Cel care s-a învrednicit de o astfel de stare, fiind încă în trup, adăpostește pururea în sine pe Dumnezeu care-l ocârmuiește în toate cuvintele, faptele și gândurile și care, prin *lumina interioară ce-i luminează sufletul*, îl face să audă oarecum glasul voci Sale dumnezeiești și, ridicându-l deasupra întregii cunoștințe omenești, îl face să zică: *Când voi merge să mă arăt înaintea feței lui Dumnezeu?* (Psalmul 41, 2)”²³⁸

Treapta 29 și 30 din Scara Raiului a lui Ioan Scărarul descrie procesul *desăvârșirii* ca fiind consecința spirituală a trans-legării virtuților esențiale – *credința, nădejdea și dragostea*, prim medierea purificatoare a *apathiei* și *greutatea eliberatoare a harului*. Sinergia ternară a acestor trei valori trans-umaniste fundamentale edificării sufletești, este deschisă infinit, dincolo de materialitate, prin jocul metafizic dintre *actualizarea-potențializarea* tuturor conexiunilor nivelurilor de conștiință, în dinamismul extatic al ne-mișcarea gândirii prin actul contemplării : „Așadar, această *desăvârșire* a celor *desăvârșiți* – dar care se socotește mereu nedesăvârșită foarte – este aceea care sfințește în așa fel sufletul – precum mi-a povestit cineva care a gustat dintr-însa și așa îl răpește din materie încât, după ce îl așază într-un port ceresc, îl ridică încă din această viață – printr-un fel de *extaz* – până în cer, spre a *contempla* pe Dumnezeu.”²³⁹

²³⁷ Scărarul, 2008, p.187.

²³⁸ Scărarul, 2008, p.377.

²³⁹ Scărarul, 2008, p.375-376.

Omul de lumină, ajungând pe ultima treaptă, are viziunea comunicării cuminecate dintre Real și Realitate, dintre Subiect și Obiect, dintre interioritate și exterioritate, împărtășindu-se cu pâinea și sângele Cuvântului Viu, hrana spirituală a celui care este traversat de fulgerul informației spirituale:

„A cumineca și a comunica au aceeași rădăcină: comunicare = a fi în contact cu...Dicționarele nu ne spun nici cu ce, nici cu cine trebuie stabilit acest contact. A cumineca (a împărtăși): să vezi fără să vezi, să privești fără să privești, să înțelegi fără a încerca să înțelegi. Pur și simplu, să recunoști legile.”²⁴⁰

Ioan Petru Culianu explică în *Experiențe ale extazului* legătura etimologică dintre existență și extaz, temeiul lor trans-semnificativ ca *punere în afară*: Verbul grec *ex-istano* (*existao, existemi*) din care provine substantivul *ek-stasis* indică mai întâi acțiunea de a

²⁴⁰ Nicolescu, 2007a, p. 36.

deplasa, a duce în afară, a schimba ceva sau o stare de lucruri, apoi pe aceea de a ieși, a părăsi, a se îndepărta, a abandona (și de asemenea: a lăsa, a ceda, a renunța, a evita etc.)”²⁴¹

Transparența absolută a *omului de lumină* este mediată de logica trinitară a proximității absolute a Persoanelor divine în maximum de distanță, arhetip al originării Iubirii umane în paradoxul complementarității contradictorii a nivelurilor ontologice distincte, semn al uniunii trans-simbolice între materie și spirit, între celest și pământesc: „Dacă persoanele umane sunt mânaate lăuntric spre deschiderea prin lumină, înseamnă ca ele au, ca fundament care le-a creat și le susține cu această tendință, comuniunea treimică de Persoane, ca veșnică și supremă deschidere reciprocă, în lumina iubirii”.²⁴² *Privegherea* deschide inima omului, realizând o trans-mutație a corpului care se spiritualizează, iubirea oglindind *coeternitatea om-divinitate*, pe pragul dintre interioritate și exterioritate: „Bucurându-se inima, înflorește și fața. Când apoi omul se va amesteca oarecum cu dragostea lui Dumnezeu, atunci strălucirea se va arăta și în afară de trup, ca într-o oglindă oarecare, precum i s-a întâmplat lui Moise

²⁴¹ Culianu, 1998, p. 76.

²⁴² Stăniloae, p.76.

când a fost învrednicit să-l vadă pe Dumnezeu.”²⁴³ Întâlnirea solitudinii subiective cu singurătatea lumii, naște lumină și potențează tainele creației, întru-chipări de necuvinte ale infinitelor fațete ale Terțului Tainic: „Uniți cu El, ne vom umple toți de lumină și tot universul va fi în Împărăția cerurilor o Împărăție a luminii, o Împărăție a luminii răspândite între Persoanele Sfintei Treimi și din Ea între persoanele umane, unite cu Hristos.”²⁴⁴ Trans-comunicarea om-divinitate este grai din negrăirea lumii, Logosul devenind consubstanțial cu neprihănită limbă a Terțului Iubitor: „Cel care s-a unit cu Dumnezeu prin toată puterea simțirii sale este împărtășit de Dânsul într-un chip tainic, de cunoașterea tainelor Sale negrăite.”²⁴⁵

²⁴³ Scărarul, 2008, p. 382.

²⁴⁴ Stăniloae, 2002, p. 55.

²⁴⁵ Scărarul, 2008, p. 382.

Contribuții personale

- ❖ Replierea spre interioritate se realizează traversând *ieșirea din lume* în deschiderea nivelului afectiv și mental către centrul ființei, situat în domeniul conștiinței, locul fără loc al dezlegărilor firii de condiționările legilor rezistenței spirituale;
- ❖ Conceptul transdisciplinar inovator de *virtute contradictorie* poate revoluționa scara valorilor durabile ale omului spiritual în lumea în care trăim, distingând la nivel metodologic *contrariile* de *contradictorii*, primele fiind raționalizabile într-un discurs, imagine sau reprezentare, corespunzând unui singur nivel de Realitate, în timp ce *contradictoriile* sunt legate de Real, în zona non-rezistenței absolute, configurând conștiința spirituală;
- ❖ *Detașarea* este virtutea contradictorie care integrează fără să anihileze diferențele, atât bucuria, cât și tristețea, atât batjocura, cât și suportarea insultelor, atât mânia cât și nemâniera, însă pentru acest tip de experiență e necesară trecerea pe un alt nivel al conștiinței spirituale;
- ❖ Renunțarea la controlul minții care se interpune între Real și Realitate, între voalul inaccesibil al domeniului Terțului Ascuns și accesarea tuturor dimensiunilor inefabile ale propriei ființe, se poate realiza urcând pe *scara virtuților* descrisă de Sfântul Ioan Scărarul, simbol complex care revelează oricărui om interesat de domeniul spiritualității, un adevăr universal, deschizând cheile unei *Împărății*, aici și acum - *in vivo*;
- ❖ *Ne-voirea sau înstrăinarea față de voința proprie* implică asumarea, exersarea și interiorizarea *acceptării* și *răbdării* ca virtuți spirituale contradictorii necesare toleranței și deschiderii spre celălalt în vederea *ascultării*, treaptă articulată transgresiv experienței contemplative a *umilinței*, corolar al *simplității* lăuntrice;

- ❖ *Privegherea inimii* activează acel nivel de conștiință spirituală prin medierea căreia, fără a cerceta *nimic*, se cercetează *Totul*, captând intuitiv într-o străfulgerare a tuturor nivelurilor de Ființă, *unitatea deschisă a tuturor formelor de cunoaștere unificate*;
- ❖ Traversarea *nivelurilor de înstrăinare* implică experiența discontinuității care le leagă, simbolizată de asumarea edificării interioare prin mijlocirea paradoxală a vidului plin, ca rânduială a virtuților duhovnicești contradictorii, joc sacru între rezistența și non-rezistența spirituală;
- ❖ *Smerenia și umilința* ca expresii sufletești profunde ale unității unor trăiri mutual exclusive din perspectiva gândirii binare – *mâhnire – bucurie / întristare – fericire*, sunt conciliate ternar prin interacțiunea nivelului inimii asupra nivelului gândirii, mediată de o metafizică a darului, mister transgresiv alimentat de conștiința inepuizabil donatoare a Terțului Ascuns;
- ❖ *Privegherea* este legată de *cunoașterea ochiului din ochi*, în sensul simultaneității cunoașterii perceptiv-senzoriale, cunoașterii afective și cunoașterii intelective, o privire subtilă aruncată asupra lumii, capabilă să surprindă deopotrivă văzutul și nevăzutul, vizibilul și invizibilul, manifestatul și nemanifestatul, având darul dezînvârtoșării și purificării sufletului;
- ❖ Ternarul *moartea de sine – nașterea la viața spirituală – a treia naștere*, nuanțează problematica relianței subiectivității la dimensiunea trans-subiectivă a existenței noastre pecetluită de orizontul sacralității, prin traversarea discontinuității dintre aceste niveluri ontologice diferite, ca o moartea simbolică, echivalentă cu reînnoirea spirituală, alimentată paradoxal de *noaptea simțurilor*, popas al nevoințelor sufletești în zona non-rezistenței spirituale;
- ❖ *Dorul dumnezeiesc* conciliază ternar opoziția *prezență-absență*, prin trecerea pe un alt nivel de Ființă, care implică și *prezența* și *absența*, dar nici una nici cealaltă, acest concept contradictoriu captând acea deschidere a Subiectului spre inefabila zonă a Realului, inaccesibilă și voalată prin mijloacele raționale specifice gândirii, intrând în domeniul unei intuiții la nivelul conștiinței;

- ❖ Paradoxul imediat și experiențabil al *sfintei nebunii a dragostei* este faptul că sursa sa este inepuizabilă și alogică, ca semn al *pre-faceii* iubirii în sensul trecerii pe un alt nivel trans-afectiv;
- ❖ Condiționată de corporalitate, miracolul dragostei ca lege spirituală constă paradoxal în dez-mărginirea de trup, în descoperirea unui mod unic de a crea și co-participa la schimbul de energie afectivă în deschiderea și flexibilitatea inter-subiectivă, filtrare a cugetului prin combustia purificatoare la nivelul inimii;
- ❖ *Dragostea* are putința transgresivă a conexiunilor complexe între virtuțile duhovnicești pe care Terțul Ascuns le construiește alogic în domeniul conștiinței spirituale, calea eliberării de patimi prin ardere interioară unificată cu combustia energiei divine nedegradabile;
- ❖ Paradoxul unificant al scării rezidă tocmai în capacitatea sa trans-semnificativă de a configura într-o instantaneitate simbolică, multireferențialitatea și multidimensionalitatea corespondențelor simultane, rezonante între stările de ființă, la nivelul *subiectivității* (desăvârșirea prin interiorizarea virtuților), între individualități diferite la nivelul *intersubiectivității* (comunitatea și familia de spirite) și conectarea lor la sacru, zona *transubiectivă* care le integrează tainic și le transgresează nevăzut;
- ❖ *Omul de lumină*, ajungând pe ultima treaptă, are viziunea comunicării cuminecate dintre Real și Realitate, dintre Subiect și Obiect, dintre interioritate și exterioritate, împărtășindu-se cu pâinea și sângele Cuvântului Viu, hrana spirituală a celui care este traversat de fulgerul informației spirituale, articulând și transformând lumina fizică, în energie luminoasă inepuizabilă și nedegradabilă a sufletului, ochi în ochiul luminii Rațiunii;

Capitolul IV

***Trăirea-scară* ca suport al întâlnirii dintre spiritualități, culturi și religii diferite**

- ❖ **Semnificații transdisciplinare ale *scării* în perspectiva dialogului transreligios și transcultural**
- ❖ **Revalorizarea umanistă a *trăirii-scară* în deschiderea *Terțului iubitor***
- ❖ **Contribuții personale**

Semnificații transdisciplinare ale *scarii* în perspectiva dialogului transreligios și transcultural

„Forma umană este suprema mărturie prin care Dumnezeu își dovedește Creația. Ea este *Cartea* pe care el a scris-o cu mâna sa. Ea este *Templul* pe care l-a construit prin înțelepciunea sa. Ea este ansamblul Formelor din toate universurile. Ea este rezumatul cunoștințelor izvorâte din *Tabula Secreta* (*Lawh mahfûz*). Ea este martorul vizibil ce dă socoteală pentru întreg invizibilul (*ghayb*). Ea este garanta, dovada împotriva oricărui tăgăduitor. Ea este Calea dreaptă aruncată între paradis și infern.” (Învățătură a Imâmului Ja’far)

Misiunea transdisciplinarității este să genereze legături și să dobândească o coerență în interiorul conexiunilor posibile între diverse niveluri de cunoaștere. O dublă în-temeiere a *transdisciplinarității* ar putea fi posibilă prin radiografierea unor astfel de cupluri de compatibilități conceptuale: *viziune transdisciplinară, apropiere transdisciplinară, deschidere transdisciplinară, atitudine transdisciplinară*. Asumarea transdisciplinarității consistă și în elaborarea unui nou limbaj, a unei noi logici, a unor noi concepte care să permită emergența unui veritabil dialog între diferite domenii ale cunoașterii. O corectă receptare a transdisciplinarității poate coagula și orienta toate aceste inovații de ordinul cunoașterii, și de bună seamă toate consecințele majore pe care le implică în inima vieții noastre de fiecare zi.

Explorarea și revalorificarea noțiunii de *scară* ca experiență spirituală transgresivă, legată de zona de non-rezistență și fundamentală în stabilirea punților și crearea unui nucleu interior, ar putea fi valorizată din noi perspective epistemologice. Viziunea ternară a domeniului spiritual, incluzând deschiderea transreligiosului, are astfel, misiunea dificilă în contextul globalizării binare contemporane, de a stabili un dialog fecund transcultural, întemeiat pe toleranță și respect, axiome fundamentale ale unei atitudini transdisciplinare veritabile. Focalizând demersul nostru pe dimensiunea metafizic-experimentală a înțelegerii conceptului de *scară* a urcușului duhovnicesc, caracteristic imaginarului din tradiția creștină, am accentuat în egală măsură necesitatea re-considerării și re-definirii conceptului de Tradiție, din perspectiva nașterii și re-înnoirii permanente a omului, mediată de efortul

autotrandcendenței și rânduită tainic de orientarea informației spirituale în deschiderea unitară a nivelurilor conștiinței spirituale:

„Metafizica nu este deloc condiționată de mutațiile sociale, ci de însuși obiectul pe care ea îl atinge, adică universurile spirituale pe care, prin vocația ei, trebuie să le descopere și să le cerceteze. Lecția metafizicienilor din Islam este aceea că ai au considerat întotdeauna că esoterismul lor, adică interioritatea lor, nu este posibil fără o nouă naștere interioară. O tradiție nu este vie și nu se transmite celui în viață decât cu condiția de a fi perpetuă renaștere.”²⁴⁶

²⁴⁶ Corbin, 2007, p. 278.

Revalorizarea umanistă a *trăirii-scară* în deschiderea *Terțului iubitor*

„După cum dacă dispare întunericul de-ndată apare lumina, tot astfel, ivindu-se, parfumul *smereniei* înlătură miasma amărăciunii și furiei”. (Ioan Scărarul)

Petre Țuțea făcea distincția antropologică între două niveluri diferite de umanitate reprezentate de:

- *Omul autonom*, întrebător și căutător care „este stăpânit de facultățile lui spirituale: imaginația, intuiția, intelectul și de lumea fenomenelor, jocul întâmplării și al necesității fiind, la scara lui, iluzoriu.”²⁴⁷ El simbolizează registrul raționalității prin capacitatea gândirii sale de „dialog, teză, demonstrație, categorie, concept, definiție, sistem, doctrină, punct de vedere, gândire în mozaic, ca în enciclopedii și dicționare lingvistice, inexplicative.”²⁴⁸
- *Omul real*, conectat vertical la Sursa Adevărului Absolut, Unic, „care nu poate fi căutat și gândit – nu se poate autocunoaște și autostăpâni gnoseologic – ci poate fi primit prin har.”²⁴⁹

Trăirea-scară transgresează ternar opoziția *om autonom* – *om real*, pe un alt nivel de umanitate, zămisbind *omul cosmodern*, reîntors la izvoare, trans-istoric, trans-religios și trans-cultural, având vocația medierii și fiind un *pontif*, constructor de punți între niveluri de cunoaștere diferite și între multiple niveluri de Realitate. Din perspectiva re-considerării fundamentelor drepturilor omului în era în care trăim, Ioan Scărarul este mai actual ca oricând, inspirând valorile spirituale contradictorii – *iubirea*, *libertatea*, *smerenia*, *umilința*, *blândețea*, ca achiziții interioare necesare reînnoirii ființei:

²⁴⁷ Țuțea, 1993, p. 128.

²⁴⁸ Țuțea, 1993, p. 128.

²⁴⁹ Țuțea, 1993, p. 128.

„*Blândețea* este starea nemișcată a sufletului față de cinstiri, cât și față de laude. Începutul blândeții este tăcerea buzelor întru tulburarea inimii, mijlocul este tăcerea gândurilor întru singura tulburare a sufletului, iar sfârșitul, liniștea întru care este înfapt sufletul și care se păstrează chiar atunci când e bântuit de vânturile păcatelor.”²⁵⁰

Într-o lume în care *blândețea* este înlocuită cu lupta pentru putere, raportul de forțe și distrugerea celuilalt pentru a obține beneficii, *smerenia* aproape că a dispărut complet, atât ca semnificație lingvistică, cât și ca valoare umană autentică, rar reperabilă în comunitățile monahice sau grupuri spirituale, nu ne rămâne decât să sondăm adânc profunzimile Firii și prospețimea eternă a Viului, pentru a scoate la iveală, acele însușiri omenești de lumină, care ne mai pot salva de la înecul definitiv în nebuloasa haotică creată de ură, invidie, răutate, amărăciune, furie și violență.

„Real-liber și mântuit prin adevărul unic al iubirii, credinței și speranței, omul religios etern depășește mistic miticul, magicul și raționalul ficțiunilor utile, al perechilor alcătuite din contrarii, al absolutizării, relativizării, negației, al unităților formale – întregurilor logice sumative – al mărginirii, incompletitudinii și al neliniștilor biologiei vârstelor, al bolii, neîmplinirii, suferinței și morții.”²⁵¹

Revalorizarea umanistă a *trăirii-scară* în deschiderea *Terțului iubitor* are în vedere următoarele registre interrogative:

- *Individualism / prejudecăți și atitudine transdisciplinară* prin responsabilizarea și responsabilitatea fiecăruia - de a construi un viitor sustenabil, să devină co-participare activă la re-edificarea omului din perspectiva unor valori durabile: rigoare, deschidere, toleranță, dialog
- *Reducționismul disciplinar/ logica binară și flexibilitatea creatoare a gândirii ternare* prin familiarizarea cu un nivel de flexibilitate al *gândirii ternare* care să le permită abordarea unei problematice științifice prin filonul unei reflecții transdisciplinare, capabile să concilieze creator elementele antagoniste ale unei gândiri binare și

²⁵⁰ Scărarul, 2008, p. 191.

²⁵¹ Țuțea, 1993, p. 125.

depășirea lor într-o unitate deschisă, prin descoperirea coexistenței multiplelor niveluri de Realitate.

Contribuții personale

- ❖ Asumarea *scării duhovnicești* ca *scară a cunoașterii de sine* care prin actualizarea valențelor sale transdisciplinare poate asigura unitatea lumii și a ființei în societatea contemporană;
- ❖ Aprofundarea complexității semnificațiilor axiologice ale *scării virtuților ca atitudine transdisciplinară* necesară resurecției Subiectului angajat în Marele Lanț al Ființei pe un drum spiritual fundamental unei societăți bazate pe unitatea cunoașterii și durabilitatea valorilor umane;
- ❖ Receptarea și trăirea autentică ca mucenie a omului de azi, unicitatea și originalitatea deschizând zărilor unui *altfel* de mod-de-a-fi-contemplativ-al-legănării Firii, axat pe experiența paradoxală a unității deschise și a incompletitudinii cunoașterii în diversitatea contradictorie a expresiilor sale artistice;
- ❖ Actualizarea acelor potențialități simbolice ale *scării* ca motor al reînnoirii Tradiției, prin realizarea corespondențelor de rezonanță transistorică între om, societate și cosmos, captând prin intuiția universalității dimensiunea ternară a Realității transdisciplinare;
- ❖ Evidențierea complementarității fertile a diverselor niveluri de înțelegere a scării în contextul unor spiritualități și culturi diferite și depășirea unor inevitabile și creatoare cupluri de contradictorii care structurează conținutul semnificant și referențial al *scării*, prin integrarea armonioasă a multiplelor niveluri de cunoaștere *legate între ele într-un Tot deschis, ce include și Subiectul transdisciplinar și Obiectul transdisciplinar*;
- ❖ Articularea transdisciplinară a nivelurilor de înțelegere ale simbolului scării din domeniul spiritualității creștine cu semnificațiile sale esoterice din alchimie, deschide perspectiva reconectării diferitelor instrumente și metode de investigație la Sursa lor comună, domeniul conștiinței spirituale;

- ❖ *Scara* ca punte de acces la *poarta magică* configurată de ternarul epistemologic *teozofie – imaginație – tradiție*, poate fi înțeleasă ca mod-de-cunoaștere experiențială, mitică și simbolică, postulând astfel existența unui Real ascuns, însă de-voalat incomplet prin evoluția treptată la nivelul conștiinței alimentată de o informație spirituală care transcende orice religie sau spiritualitate particulară;
- ❖ *Trăirea-scară* transgresează ternar opoziția *om autonom – om real*, pe un alt nivel de umanitate, zămisbind *omul cosmodern*, reîntors la izvoare, trans-istoric, trans-religios și trans-cultural, având vocația medierii și fiind un *pontif*, constructor de punți între niveluri de cunoaștere diferite și între multiple niveluri de Realitate;
- ❖ Din perspectiva re-considerării fundamentelor drepturilor omului în era în care trăim, Ioan Scărarul este mai actual ca oricând, inspirând valorile spirituale contradictorii – *iubirea, libertatea, smerenia, umilința, blândețea*, ca achiziții interioare necesare reînnoirii ființei;
- ❖ Ternarul moarte de sinenuanțează problematica relianței subiectivității la dimensiunea trans-subiectivă a existenței noastre pecetluită de orizontul sacralității, prin traversarea discontinuității dintre aceste niveluri ontologice diferite, ca o moarte simbolică, echivalentă cu reînnoirea spirituală, alimentată paradoxal de *noaptea simțurilor*, popas al nevoițelor sufletești în zona non-rezistenței spirituale:

CONCLUZII

Concluzii

Cercetarea noastră a consacrat o bună parte din tensiunea interogatorie a problematicii abordate unei ontologii a intermediarului, un mediu-interval dintre efortul interior al desprinderii de *ceea ce avem* pentru a dobândi *ceea ce suntem*. Această metanoia – *epistrophe* reprezintă o întoarcere a omului la sine, printr-un elan în chip de *scară* a ipostazei lui *homo viator*, care parcurge din treaptă în treaptă distanța incomensurabilă dintre *ceea ce sunt* – *chronos* și *sunt ceea ce sunt* – *kairos*.

„Căruia ordin al ființei îi aparține, cu alte cuvinte, *mediul*, *intervalul*, această natură proprie *termenului de mijloc* sau *intermediarului* care leagă și, în același timp, separă, revelând astfel două nivele ontologice distincte sau două forme ale existentului care par să se opună alăturându-și prezența?”²⁵²

Nevoințele urcușului lăuntric contribuie la dobândirea *transparenței* lăuntrice, în măsura în care înțelegem conversia dinspre exterioritatea spre interioritate și invers, ca o deschidere maximală a unității ființei către Realitatea ireductibilă a sacralului, deci a adevărului. Astfel, conștientizăm fără doar și poate un adevăr universal al manifestării adevărului și al multiplelor sale fațete și anume, incompletitudinea cunoașterii sale totale, ci doar a ceea ce stă în calea lui: „Adevărul este o țară fără drum, la care nu putem ajunge, indiferent de ce rută am aborda, orice religie.” (Krishnamurti). Ca noțiune de frontieră, între imanent și transcendent, *scara* constituie un spațiu fără loc al inter-medierii dintre ignoranță și înțelepciune, dintre materialitate și spiritualitate, un privilegiu ambiguu, indeterminat al acestei poziții mediane a destinului-interval orientat către desăvârșire. *Scara* semnifică în această lucrare un posibil termen de mijloc între omul pieritor legat finitudinii și nemurirea divină, dez-legare și dez-mărginire de orice condiționare a legilor unui singur nivel de Realitate și de ființă. Ieșirea din contradicțiile ontologice *umanitate-divinitate*, *profan-sacru* a putut fi realizată numai prin aplicabilitățile metodologice ale logicii ternare, contextualizate în domeniul spiritualității, prin înțelegerea complexității experienței duhovnicești a lui Ioan Scărarul, pasionat călător pe Scara care duce către Rai, punct-terminus niciodată finalizat deschis infinitului niciodată pe de-a-ntregul revelat gândului limitat și încătușat de frontierele cunoașterii.

²⁵² Vasiliu, 2010, p. 15.

Explorarea dificilă a discontinuității dintre legi spirituale corespunzând unor niveluri diferite de conștiință, din ce în ce mai profunde și mai rafinate, a constituit un prilej de a focaliza demersul nostru pe modul în care sensul circuitului de informație spirituală poate restaura coerența continuității în discontinuitate și a echilibrului în dezechilibru. Potrivit lui Emmanuel Lévinas, „întregul efort al filosofie antice a fost, poate, acela de a umple prin mediație abisul ce desparte domeniul aparenței de domeniul ființei, abis care, în univers, n-ar fi de netrecut: sufletul nu trebuie să iasă din sine pentru a regăsi acel Unu din care se trage.”²⁵³ Reprezentând simbolic termenul de mijloc, *scara* are ca atribut epistemologic în domeniul cunoașterii transgresive, un *efect de interval* caracterizat prin putința de a concilia la nivelul gândirii de tip logic, opozițiile *sus-jos*, *exterior-interior*, *terestru-celest*, *limitat-nelimitat*, *finit-infinit*. Se realizează astfel, saltul ontologic pe un nivel de Realitate diferit, cel al umano-divinizării în trepte, traversând toate discontinuitățile ivite la trecerea de pe un nivel de ființă pe altul, superior, de o complexitate mai extinsă și subtilă din punct de vedere spiritual.

„Efectul de interval pe care-l pune în evidență termenul de mijloc ar avea, prin urmare, o dublă utilizare: pe de o parte, anulează opoziția dintre termenii contrari și contradicția binară dintre ființele pieritoare și cele nemuritoare, introducând un al treilea gen; pe de altă parte, prin dezechilibrul care rupe identitatea redundantă a simetriei, arată *ceva* din această parte transcendentă (în raport cu ecuația intervalului), chiar dacă acest *ceva* nu dezvăluie decât în mod discontinuu, părtinitor și neasemănător, fața transcendentă a *celuilalt* termen.”²⁵⁴

Dacă intuițiile platoniciene din Antichitatea greacă constituiau premisele inerente și implicite unei metaxologii care își va găsi articularea profundă în logica Trinității din gândirea creștină, fenomenologia medierii din imaginarul medieval va fundamenta pe deplin și va accentua o *metafizică a relației*, a dinamismului fertil și creator între actualizare și potențializare, a simultaneității tensiunii necontradictorii dintre mișcare și odihnă, a non-separabilității dintre rezistența și non-rezistența spirituală.

„Pornind de la această punere în evidență, în care se naște daimonul vizibil și invizibil totodată al intermediarului, filosofia antică va propune (și, de altfel, va construi) o *ontologie a intervalului*, tradusă ca o circumscriere, o formă periferică a metafizicii, și va determina în același timp funcționarea

²⁵³ Lévinas apud Vasiliu, 2010, p. 16.

²⁵⁴ Vasiliu, 2010, p. 17.

intermediarului, analizându-l sub specia unei *fenomenologii a medierii*, ca un recurs la relație, pentru a ilumina prin *modul* lui de a fi (de a se oferi sau de a apărea) esența invizibilă a termenilor transcendenți, nedefinibili altfel, termeni spre al căror orizont mișcarea proprie medierii își îndreaptă *dorința* de transgresiune.”²⁵⁵

Pe ultima treaptă a desăvârșirii, corpul dobândește o trans-luciditate de ordinul *diafanului*, activând la limita dintre vizibil și invizibil, dintre materie și spirit, o lumină-luminozitate de foc, împrumutând attributele unui *corp ceresc* (formulă împrumutată de la Aristotel):

„Posedând în el nu numai *natura* comună oricărui corp vizibil, ci și cauza însăși care pune în act vizibilitatea, *corpul ceresc* ar trebui astfel să se facă vizibil prin el însuși, fără nici un alt intermediar *revelator* – căci *corpul ceresc* este în același timp *diafan* și *luminos*, iar prin aceste două calități el deține însăși condiția vizibilității. Ar trebui deci să fie mai *vizibil* decât orice alt corp, să întruchipeze cazul extrem al vizibilității, până la pragul orbitor al luminii sau al albului pur.”²⁵⁶

Trans-perceptibil prin articularea dintre luminos și diafan, corpul spiritualizat se instituie ca *parusie* a focului celest, etern, emanând radial, consonant cu „corola de minuni a lumii” (metafora revelatorie a lui Lucian Blaga) o energie luminoasă, neafectată și incoruptibilă, asemănătoare ca informație spirituală constitutivă, energiei nedegradabile a conștiinței: „Nu este decât un *corp* fără corporalitate proprie, un incorporeal – fiind cel mai capabil, poate, să desemneze această *materie imaterială* pe care o constituie diafanul -, fără a îndeplini totuși integral (probabil din cauza statutului și a locului său *în afara lumii* sau, mai degrabă, *la marginea lumii*) condițiile impuse oricărui corp de natură propriu-zis diafană.”²⁵⁷ Reconsiderând și reintegrând creator și fertil conceptul de *materie* în demersul nostru, extins prin luarea în considerare a componentelor sale – *substanță, informație, energie, spațiu-timp*, am recurs la un tip de analiză paradoxală a unui corp a cărui materialitate a fost transgresată prin conversia sa meta-noetică în receptacul a unei lumini care sporește prin intensitatea naturii sale diafanice, contradicția sa constitutivă: „De aceea, *corpul ceresc* ar trebui să ne

²⁵⁵ Vasiliu, 2010, p. 17.

²⁵⁶ Ibid, p.88.

²⁵⁷ Idem.

apară mai vizibil, când de fapt el este dincolo de raza oricărei priviri, invizibil tocmai prin exces de luminozitate, prin *îmflăcărarea* sau *fulgurația* lui orbitoare, epifanică.”²⁵⁸

Considerat a fi exprimarea deplină a unificării nivelurilor de ființă – trup, inimă, cuget, *omul de lumină* desăvârșește și deschide unitatea fractală dintre actul cunoașterii și edificarea interioară, prin medierea Terțului Ascuns, liant tainic al tuturor nivelurilor de Realitate ale Subiectului și Obiectului. Neconstituind propriu-zis un interval, ultima treaptă a scării duhovnicești, nu poate fi analizată și gândită în termeni logici, raționalizabili de distanță, căci numai separă nimic, proximitatea Evidenței Absolute, inducând acestui ultim raport aspațial o ieșire de sub auspiciile măsurabile ale legilor rezistenței firii lumești și regăsirea virtualităților conferite de locuirea în zona non-rezistenței absolute. Intuiția noastră inspiratoare a fost aceea de a angaja dezbateră despre ființă și manifestarea intermediarului reprezentat trans-toponimic de simbolul scării duhovnicești, pe terenul filosofic circumscris de o problematică a concilierii, care anulează o ordine dualistă pre-stabilită a lumii, consecință a gândirii binare, reducăționistă, scindare incoerentă între *terestru – celest, corp – spirit*. Parafrăzând-o pe Anca Vasiliu, putem concuziona, realizând o paralelă la nivelul viziunii de tip ternar a lumii și a cunoașterii, că *scara trasează o oblicitate, acea traiectorie de arc butant, care leagă și sprijină lumea, divinitatea și omul care o cunoaște și o înțelege: una prin celălalt sau una pentru celălalt*, Terț Ascuns cuminecându-se cu Terțul inclus, după cum se poate traduce intuiția ființialității fenomenologice a luminii în limbaj transdisciplinar.

Urcând până la ultima treaptă a scării duhovnicești, nevoielnica priveghere a inimii descoperă cauza dorului dumnezeiesc ca fiind determinată de o cunoaștere de tip luminos, revelatorie, abisală și fractală, care dez-văluie și ascunde totodată miezul transparenței Absolute a proximității ființiale în zona alogică a Terțului Ascuns. Ca mediere oblică, între contingentul imediat al vizibilului și transcendența subzistentă Realității ca Real, *scara* poate fi înțeleasă ca o intervalitate luminoasă și mediatore, valorificată în gândirea creștină prin relația pe care o întemeiază între simțurile spiritualizate și transparența corpului desăvârșit prin iubire, nădejde și credință. La nivelul ternarului transdisciplinar *imaginație – imaginar-imaginal*, *scara* își activează flexibilitatea sa simbolică în liantul multidimensional pe care-l construiește între opacitatea materiei și inteligibilul ternar al unificării tuturor nivelurilor de raționalitate deschise trans-raționalului. Semn al transgresiunii opoziției *apropiere –*

²⁵⁸ Vasiliu, 2010, p.89.

(în)depărtare a omului de divinitate, *scara* Raiului ne re-amintește prin timp și dincolo de timp, de ireductibila Realitate a sacrului ca intuiție a conștiinței noastre spirituale.

BIBLIOGRAFIE

- 1. Deschideri bibliografice transdisciplinare**
- 2. Filosofie și spiritualitate**

Bibliografie principală

1. Deschideri transdisciplinare

- Abellio, Raymond, *La Structure absolue*, coll. "Bibliothèque des Idées", Éd. Gallimard, Paris, 1965
- Abellio, Raymond, *Les Yeux d'Ézéchiél sont ouverts*, Éd. Gallimard, Paris, 1950
- Abellio, Raymond, *Introduction à une théorie des nombres bibliques*, en collaboration avec Charles Hirsch, Éd. Gallimard, Paris, 1984
- Abellio, Raymond, *Manifeste de la nouvelle gnose*, Éd. Gallimard, Paris, 1989
- Aragao, Gilbraz S., „Teologie, transdisciplinaritate și fizică. O nouă logică pentru dialogul interreligios”, în volumul *Transdisciplinarity in science and religion*, Editura Curtea Veche Publishing, București, 1/2007
- Attar, Farid Uddin, *Graiul păsărilor*, Editura Rosmarin, București, 1999
- Bădescu, Horia, *Memoria Ființei*, Editura Junimea, Iași, 2008
- Braga, Corin, *De la arhetip la anarhetip*, Editura Polirom, Iași, 2006
- Camus, Michel, *Transpoétique. La main cachée entre poésie et science*, Trait d'union, Collection *Spirale*, Les Éditions Lettres vives, Quebec, 2002.
- Costache, Doru & Nicolescu, Basarab, „Repere tradiționale pentru un context comprehensiv necesar dialogului dintre știință și teologie: dogma de la Chalcedon”, *Noua reprezentare a lumii – studii inter și transdisciplinare*, nr. 4, XXI: Eonul dogmatic, București, 2005
- Crăciunescu, Pompiliu, *Eminescu - Paradisul infernal și transcosmologia*, prefată de Basarab Nicolescu, Editura Junimea, Iași, 2000.
- Crăciunescu, Pompiliu, *Strategiile fractale*, Editura Junimea, Iași, 2003
- Crăciunescu, Pompiliu, *Vintilă Horia: translittérature et réalité*, Éditions l'Homme indivis, 2008
- Ilie, Emanuela, *Basarab Nicolescu*, eseu monografic, Editura Timpul, Iași, 2008
- Ioan Scărarul, *Scara raiului*, Editura Învierea, Timișoara, 2008
- Juarroz, Roberto, *Poésie et Réalité*, traduit par l'espagnol par Jean-Claude Masson, Collection Terre de Poésie, Éditions Lettres Vives, 1987
- Lupasco, Stephane, *Logica dinamică a contradictoriului*, Editura Politică, București, 1982

- Lupasco, Stephane, *Universul psihic*, Editura Institutul European, Iași, 2000
- Juarroz, Roberto, *Poésie et Réalité*, Éditions Lettres Vives, Castellare-di-Casinca, 1987
- Magnin, Thierry, *Întâlnire cu Infiniturile*, Editura Curtea Veche, București, 2009
- Memelis, Gabriel; Iosif, Adrian; Răileanu, Dan, *Realitatea transdisciplinară*, O fuziune de orizonturi ale teologiei, științei și filosofiei, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2010
- Michaud, Jean-Paul, *À la recherche des «traces» de Jésus*, Université Catholique du Lyon, Centre Jacques Cartier
- Mureșan, Mirela (coordonator), *Transdisciplinaritatea – De la un experiment spre un model didactic*, prefață de Basarab Nicolescu, Editura Junimea, Iași, 2010
- Militaru, Petrișor, Mitu, Luiza, *Basarab Nicolescu sub semnul septenarului*, Editura Aius, Craiova, 2012
- Nicolescu, Basarab (editor), *Le Sacré aujourd'hui, précédé de Hommage à Michel Camus*, volum colectiv, Collection Transdisciplinarité, Éditions du Rocher, Monaco, 2003
- Nicolescu, Basarab (editor), *Moartea astăzi*, Editura Curtea veche, București, 2008
- Nicolescu, Basarab, „Originea creștină a științei moderne”, *Noua Reprezentare a Lumii: Studii interdisciplinare*, XXI Eonul Dogmatic, nr. 3, București, 2004
- Nicolescu, Basarab, „Imaginație, imaginar, imaginal”, *Steaua*, Nr. 6/2006
- Nicolescu, Basarab, „Cel mai greu în viață este să-ți găsești locul”, *Observator cultural*, Nr. 517, 19 martie 2010
- Nicolescu, Basarab, „La vallée de l'étonnement. Le monde quantique”, interview de Michel Camus, *France-culture*
- Nicolescu, Basarab; Deschamps, Marc-Alain; Alfilie, Lucien, *Qu'est-ce-que le Transpersonnel?*, Editions Trismegiste, Paris, 1987
- Nicolescu, Basarab, *Noi, particula și lumea*, Editura Polirom, Iași, 2002
- Nicolescu, Basarab; Camus, Michel, *Rădăcinile libertății*, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2004
- Nicolescu, Basarab, *Transdisciplinaritatea*, manifest, ediția a 2-a, traducere din limba franceză de Horia Mihail Vasilescu, Editura Junimea, Colecția Ananta – Studii transdisciplinare, Iași, 2007a
- Nicolescu, Basarab, *Teoreme poetice*, ediția a 2-a, traducere din limba franceză de L. M. Arcade, Editura Junimea, Colecția Ananta – Studii transdisciplinare, Iași, 2007b
- Nicolescu, Basarab, *Știința, sensul și evoluția – Eseu asupra lui Jakob Böhme*, Editura Cartea Românească, București, 2007c

- Nicolescu, Basarab, *Ce este realitatea? – Reflecții în jurul operei lui Stéphane Lupasco*, traducere din limba franceză de Simona Modreanu, Editura Junimea, Iași, 2009a
- Nicolescu, Basarab, *În oglinda destinului, Eseuri autobiografice*, Editura Ideea Europeană, București, 2009b
- Nicolescu, Basarab, *De la Isarlîk la Valea Uimirii*, Editura Curtea Veche, București, 2011
-, *Elements de mythologie sacrée aux XII et XIII siècles*, collection „Les Veilleurs”, Editions de La Hutte, Valence, France, 2011.
-, *Symboles étranges des cathédrales. Basiliques et églises de la France médiévale*, collection „Les Veilleurs”, Editions de La Hutte, Valence, France, 2012
- *** *Perspective românești asupra științei și teologiei*, Magda Stavinschi (editor), Editura Curtea Veche, București, 2006.
- *** *Transdisciplinarity in science and religion*, Nr. 1, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2007
- *** *Transdisciplinarity in science and religion*, Nr.3, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2008
- *** *Transdisciplinarity in science and religion*, Nr.4, Eric Weislogel (guest editor), Editura Curtea Veche Publishing, București, 2008
- *** *Transdisciplinary Studies*, Nr.3, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2012

2. Filosofie și spiritualitate

- Abélard, Pierre, *Dialog între un filosof iudeu și un creștin*, Editura Polirom, Iași, 2008
- Areopagitul, Dionisie, *Despre numele divine. Teologia Mistica*, trad. Cicerone Iordachescu și Theofil Simenschy, Institutul European, Iasi, 1993
- Aquino, Toma, *Despre fiind și esența*, Editura Polirom, Iași, 2008
- Arseniev, N., *Biserica răsăriteană*, București, 1929
- Baumgarten, Alexander, *Școala răgazului*, Ed.Galaxia Târgu Lăpuș, Gutemberg, 2006
- Baconsky, Teodor, *Iacob și ingerul - 45 de ipostaze ale faptului religios*, Editura Anastasia București, 1996
- Bréhier, Emile, *Filozofia lui Plotin*, Editura Amarcord, Timișoara, 2000
- Bonardel, Françoise, *Philosophie de l'alchimie. Grand Œuvre et Modernité*, Presses universitaires de France, Paris, 1993
- Bonaventura, *Itinerariul minții în Dumnezeu*, Editura Științifică București, 1994
- Boethius, *Tratate teologice*, Editura Polirom, Iași, 2003
- Kierkegaard, Soren, *Școala creștinismului*, Editura Adonai, București, 1995
- Kierkegaard, Soren, *Conceptul de anxietate*, Editura Amarcord, Timișoara, 1998
- Kierkegaard, Soren, *Boala de moarte*, Editura Humanitas, București, 1996
- Chévalier, Jean, *Sufismul, Doctrină, ordine, maeștri*, Editura Herald, București, 2002
- Chirilă, Ioan, *Fragmentarium exegetic*, Editura Limes, Cluj, 2001
- Chirilă, Ioan, *Cartea profetului Osea Breviarum pentru o gnoseologie a Vechiului Testament*, Editura Limes, Cluj Napoca, 1999
- Chirilă, Ioan, *Homo – deus*, Editura Dacia, Cluj - Napoca, 1997
- Chirilă, Ioan, *Sfânta Scriptură – Cuvântul cuvintelor*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2010
- Chirilă, Ioan, *Elemente de antropologie biblică: persoană/subiect, sine și suflet*, Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”- Theologia Orthodoxa, nr.1 / 2009, pp.49-64
- Chirilă, Ioan, *Despre Logos, creație și recreație*, Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”- Theologia Orthodoxa, nr.2/2008, pp.95-106

- Chirilă, Ioan, *În-singurarea – telos-ul unei lumi fără de sens*, Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”- Biothica, nr.1/2008, pp. 3-7
- Clement, Alexandrinul, *Gnoza și gnosticii*, Editura Paideia, București, 1999
- Corbin, Henry, *Omul și îngerul său*, Editura Universul enciclopedic, București, 2002
- Corbin, Henry, *Le paradoxe du monothéisme*, l'Herne, 1981
- Corbin, Henry, *L'homme et son ange. Initiation et chevalerie spirituelle*, rééd. Fayard, 2003
- Temple et contemplation*, Flammarion, 1981
- Corbin, Henry, *Istoria filosofiei islamice*, Editura Herald, București, 2007
- Culianu, Petru, *Experiențe ale extazului*, trad Dan Petrescu, Editura Nemira, Bucuresti, 1998
- Cusanus, Nicolaus, vol I – II, *Coincidentia oppositorum*, Editura Polirom, Iași, 2008
- Cusanus, Nicolaus, *De docta ignorantia*, Editura Polirom, Iași, 2008
- Didim din Alexandria, *Despre duhul sfânt*, Editura Sophia, București, 2000
- Durand, Gilbert, *Science de l'homme et tradition. Le Nouvel Esprit anthropologique*, Berg International, Paris, 1980
- Dodds, E .R, *Grecii și iraționalul*, Polirom, Iasi, 1988
- Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994
- Filocalia - Sfintelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol I-IX, Editura Humanitas, București, 1999
- Gillibert, Emile, *Jésus et la gnose*, Editions Dervy, 2007
- Gouillard, Jean, *Petite philocalie de prière du coeur*, Paris, 1968
- Grigore cel Mare, *Dialoguri despre moarte*, Editura Amarcord, Timișoara, 1998
- Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise*, Editura Sfântul Gheorghe-Vechi, București, 1995
- Lacoste, Jean-Yves, *Experință și Absolut. Pentru o fenomenologie liturgică a umanității omului*, Editura Deisis, Sibiu, 2001
- Leloup, Jean-Yves, *Écrits sur l'hésychasme*, Éditions Albin Michel, Paris, 1990
- Leloup, Jean-Yves, *L'absurde et la grâce*, Éditions Albin Michel, Paris, 1991
- Leloup, Jean-Yves, *L'Enracinement et l'ouverture*, Conférences de la Sainte-Baume, Éditions Albin Michel, Paris, 1995.
- Leloup, Jean-Yves, *Manque et plénitude*, Eléments pour une mémoire de l'essentiel, Éditions Albin Michel, Paris, 1994

Leloup, Jean-Yves, *Prendre soin de l'être*. Philon et les Thérapeutes d'Alexandrie, Éditions Albin Michel, Paris, 1993

Leloup, Jean-Yves, *Profunzimile uitate ale creștinismului*, Convorbiri cu Karin Andréa de Guise, din colecția *Știință și religie*, colecție coordonată de Basarab Nicolescu și Magda Stavinschi, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2008

Lévinas, Emmanuel, *Atfel decât a fi sau dincolo de esență*, Editura Humanitas, București, 2006

Lévinas, Emmanuel, *Totalitate și infinit - eseu despre exterioritate*, Editura Polirom, Iași, 1999

Lévinas, Emmanuel, *Când Dumnezeu devine idee*, Editura Pandora Târgoviște, 2001

Lossky, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Rasarit*, trad. Pr. Vasile Raduca, Editura Anastasia, București, 1990, pp.51-73.

Lossky, Vladimir, *Vederea lui Dumnezeu*, trad. Maria Cornelia Oros, Editura Deisis, Sibiu, 1995

Louth, Andrew, *Originile tradiției mistice creștine. De la Platon la Dionisie Areopagitul*, trad. Voichita Sita, Editura Deisis, Sibiu, 2002

Louth, Andrew, *Dionisie Areopagitul-o introducere*, trad. Sebastian Moldovan, Editura Deisis, Sibiu, 1997

Jankélévich, Vladimir, *Pur și impur*, trad. Elena-Brandusa Steiciuc, Editura Nemira, București, 2001

Iankélévitch, Vladimir, *Ireversibilul și nostalgia*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998

Marcel, Gabriel, *A fi și a avea*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj Napoca, 1997

Meyendorff, John, *Sfântul Grigorie Palamas și mistică Ortodoxă*, trad. Angela Pagu, cuvânt înainte Teodor Baconsky Editura Humanitas, București, 2007

Michel, Henry, *Intrupare - o filozofie a trupului*, Editura Deisis, Sibiu, 2003

Montésinos, Christian, *Dictionnaire raisonné de l'alchimie et des alchimistes*, Editions de La Hutte, Valence, France, 2010

Okham, William, *Despre universalii*, Editura Polirom, Iași, 2004

Paton, *Legile*, Editura, IRI Bucuresti, 1985

Plotin, *Opere* vol-II, I, Editura Humanitas, București, 2003

Profir, *Isagoga*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002

Puente, Mauricio Beuchot, *Hermeneutică analogică – Spre un nou model de interpretare*, Colecția de studii și eseuri, Editura Paideia, București, 2007

Țuțea, Petre, *Între Dumnezeu și neamul meu*, Editura Arta Grafică, București, 1993

Rumi, *Mathnawî* (versete spirituale), Editura Herald, București, 2004

Schuhl, Pierre-Maxime, *Eseu asupra formării gândirii grecești*, Editura Teora, București 2000

Sfântul Ioan Casian, *Rânduiala vieții de obște*, Editura Anastasia, București, 2001

Sfântul Ioan Gură de Aur, *Întru lauda sfinților mucenici*, Editura Ars Longa, Iași, 2007

Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre necunoașterea lui Dumnezeu*, Editura Herald, București 2007

Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre suflet și înviere*, Editura Herald, București, 2003

Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, Editura Institutului Biblic BOR, București, 2006

Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Pahomie cel Mare, Sfântul Ioan Casian, Sfântul Benedict, *Rânduilele vieții monahale* - culegere alcătuită de Sfântul Teofan Zăvorâtul, Editura Sophia, București, 2002

Sfântul Ieronim, *Dialog împotriva luciferienilor*, Editura Paideia, București, 1999

Sirul, Isaac, *Cuv.XXX : despre mulțumirea lui Dumnezeu*, ed. Nichifor Theotokos, Leipzig, 1770

Stăniloae, Dumitru, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002

Stăniloae, Dumitru, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia Ortodoxă*, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2008

Stăniloae, Dumitru, *Filocalia sfintelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. 1-6, Editura Humanitas, București, 2009

Stăniloae, Dumitru, *Sfânta Treime sau La început a fost Iubirea*, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2012

Stăniloae, Dumitru, *Poziția Domnului Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie*, Editura Paideia, București, 1997

Teodor, Studitul, *Iisus Hristos - prototip al icoanei sale*, Editura Deisis, Alba Iulia, 1994

Șestov, Lev, *Extazele lui Plotin*, Editura Fides, Iași, 1996

Weil, Simone, *La pesanteur et la grâce*, Union Générale d'Édition, Paris, 1962

Vasiliu, Anca, *Despre diafan*, Editura Polirom, Iași, 2010

Vitray-Meyerovitch, Eva de, *Rumi și sufismul*, Editura Humanitas, București, 2003

Weil, Simone, *Oeuvres*, Quatro Gallimard, Paris, 1999

Wunenburger, Jean-Jacques, *La Raison contradictoire*, Albin Michel, Paris, 1990

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, Editura Artemis, 1994

Bibliografie secundară

- Borcilă, Mircea, „Între Blaga și Coșeriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii”, în *Revista de Filosofie*, nr.1-2, XLIV, București, 1997
- Cifor, Lucia, „Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice”, în *CL*, XXXVII, 1992
- Cifor, Lucia, *Poezie și gnoză*, Editura Augusta, Timișoara, 2000
- Cifor, Lucia, *Principii de hermeneutică literară*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2006
- Ciomoș, Virgil, „În memoria părintelui Ghelasie”, în volumul *Părintele Ghelasie de la Frăsinei, Iconarul Iubirii Dumnezeiești*, Editura Platytera, București, 2004
- Ciomoș, Virgil, *De la experiența sublimului la starea de excepție*, Colecția de studii și eseuri filosofice, serie nouă, Nr. 36, Editura Paideia, București, 2006
- Ciomoș, Virgil, *Etre(s) de passage*, Editura Zeta Books, Bucharest, 2008.
- Codoban, Aurel, *Semn și interpretare. O introducere postmodernă în semiologie și hermeneutică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001
- Coșeriu, Eugeniu, „Limbaș și poezie”, în *Euphorion*, an XI, Nr. 3-4, Sibiu, 2000
- Coșeriu, Eugeniu, „Proluzione. Orationis fundamenta: Rugăciunea ca text”, în vol. *Lenguaje y discurso (Limbaș și discurs)*, Editura Eunsa, Pamplona, Spania, 2006
- Coșeriu, Eugeniu, *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*. Antologie, argument și note de Dorel Fînar, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2009
- Coșeriu, Eugeniu, *Prelegeri și conferințe*, supliment al publicației *Anuar de lingvistică și isorie literară*, XXXIII, 1992-1993, Seria a Lingvistică, Iași, 1994
- Cristea, Simion Doru, *Funcția simbolic-mitică în textul religios*, Editura Gedo, Cluj-Napoca, 2005
- Culianu, Ioan Petru, *Gnosticism și gândire modernă: Hans Jonas*, Editura Polirom, Iași, 2006
- Culianu, Ioan Petru, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Nemira, București, 1995
- Dante, Alighieri, *Infernul*, XXVI, 46, 52-57, traducerea lui George Coșbuc, reeditată și însoțită de comentarii de Al. Balaci, apărută la Editura de Stat pentru Literatură și Artă în anii 1954, 1956, 1957.

- Denis, Henri, *Semences*, Éditions Albin Michel, Paris, 2000
- Dumézil, Georges, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981
- Dumézil, Georges, *Încercarea labirintului*. Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet, traducere și note de Doina Cornea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990
- Dumézil, Georges, *Tratat de istorie a religiilor*, cu o prefață de Georges Dumézil și un cuvânt înainte al autorului, traducere de Mariana Noica, Editura Humanitas, București, 1995
- Eliade, Mircea, *Eseuri. Mitul eternei reîntoarceri. Mituri, vise și mistere*, traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Editura Științifică, București, 1991
- Eliade, Mircea, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*, prefață de Dumézil, Georges, traducere de Alexandra Beldescu, Editura Humanitas, București, 1994
- Eliade, Mircea, *Sacru și profanul*, Editura Humanitas, București, 1995
- Faivre, Antoine, *Căi de acces la esoterismul occidental*, volumul I-II, traducere din limba franceză de Ion Doru Brana, Editura Nemira, București, 2007
- Gadamer, Hans-Georg, *Adevăr și Metodă*, traducere de Gabriel Cercel și Larisa Dumitru, Gabriel Kohn și Călin Petcana, Editura Teora, București, 2001
- Hillesum, Etty, *Une vie bouleversée : Journal (1941-1943)*, Éditions Seuil, Paris, 1985
- Isac, Ionuț, „Aspecte ale dialogului transdisciplinar între știință, cultură și religie”, în *Noema*, vol. IV, nr. 1, 2005
- Manolescu, Anca, *Europa și întâlnirea religiilor*, Editura Polirom, Iași, 2005
- Peters, Francis E., *Termenii filozofiei grecești*, Editura Humanitas, București, 1993
- Pleșu, Andrei, *Despre îngeri*, Editura Humanitas, București, 2003
- Scrima, André, *Timpul rugului aprins*, Editura Humanitas, București, 1996
- Scrima, André, *Antropologia apofatică*, Editura Humanitas, București, 2005
- Scrima, André, *Experiența spirituală și limbajele ei*, Editura Humanitas, București, 2008
- Scrima, André, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, Editura Humanitas, București, 2003
- Scrima, André, *Despre isihasm*, Editura Humanitas, București, 2003
- Bădiliță, Cristian, *Văzutele și nevăzutele*, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2004
- Bergson, Henri, *Energia spirituală*, Editura Meridiane, București, 2002
- Biemel, Walter, *Fenomenologie și hermeneutică*, Editura Pelican, Giurgiu, 2004
- Blaga, Lucian, *Opere – Trilogia culturii. Geneza metaforei și sensul culturii*, vol. 3, Editura Humanitas, București, 1994

- Blaga, Lucian, *Opere – Trilogia culturii. Spațiul mioritic*, vol. 9, Editura Minerva, București, 1985
- Blaga, Lucian, *Opere – Trilogia cunoașterii*, vol. 8, ediție îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, Editura Minerva, București, 1983
- Boc, Oana, *Textualitatea literară și lingvistica integrală*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2007
- Cornelius, Lolita Zagaevschi, *Funcții metaforice în Luntrea lui Caron de Lucian Blaga*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2005
- Daniélou, Jean, *Les symboles chrétiens primitifs*, Éditions du Seuil, France, 1961
- Daniélou, Jean, *Scrierile de la Marea Moartă și originile creștinismului*, Editura Herald, București, 2009
- Davy, Marie-Madeleine, *L'homme intérieur et ses métamorphoses*, Éditions Albin Michel, Paris, 2005
- Davy, Marie-Madeleine, *Le Désert intérieur*, Éditions Albin Michel, Paris, 1985
- Davy, Marie-Madeleine, *Traversée en solitaire*, Éditions Albin Michel, Paris, 2004
- Decharneux, Baudouin; Nefontaine, Luc, *Le symbole*, Éditions Puf, 2006
- Durand, Gilbert, *Figuri mitice și chipuri ale operei. De la mitocritică la mitanaliză*, traducere din limba franceză de Irina Bădescu, Editura Nemira, 1998
- Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998
- Eco, Umberto, *Limitele interpretării*, Editura Pontica, Constanța, 1996
- Evdokimov, Paul, *Vârstele vieții spirituale*, Editura Humanitas, București, 2006
- Heidegger, Martin, *Originea operei de artă*, Editura Humanitas, București, 1995
- Heidegger, Martin, *Prolegomene la istoria conceptului de timp*, Editura Humanitas, București, 2005
- Heidegger, Martin, *Repere pe drumul gândirii*, Editura politică, București, 1988
- Henry, Michel, *Întrupare. O filozofie a trupului*, Editura Deisis, Sibiu, 2003.
- Ionescu, Nae, *Neliniștea metafizică*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993
- Jauss, Hans-Robert, *Experiență estetică și hermeneutică literară*, traducere de Andrei Corbea, Editura Univers, București, 1983
- Jung, C. G., *Aion. Contribuții la simbolistica sinelui*, Opere complete, vol. 9, traducere din limba germană de Daniela Ștefănescu, Editura Trei, București, 2005
- Jung, C. G., *Despre fenomenul spiritului în artă și știință*, Opere complete, vol. 15, traducere din limba germană de Gabriela Danțiș, Editura Trei, București, 2007

- LaCocque, André, Ricoeur, Paul, *Cum să înțelegem Biblia*, traducere de Maria Carpov, Editura Polirom, Iași, 2002
- Lebeau, Paul, *Etty Hillesum. Un itineraire spirituel, Amsterdam 1941 – Auschwitz 1943*, Éditions Albin Michel, Paris, 2001
- Magnin, Thierry, *Între știință și religie*, Editura Junimea, Iași, 2007
- Marcus, Solomon, *Timpul*, Editura Albatros, București, 1985
- Marion, Jean-Luc, *Vizibilul și revelatul – teologie, metafizică și fenomenologie*, Editura Deisis, Sibiu, 2007
- Merleau-Ponty, *Le visible et l'invisible*, Éditions Gallimard, Paris, 1979
- Merleau-Ponty, *Phénoménologie de la perception*, Éditions Gallimard, Paris, 1976
- Puente, Mauricio Beuchot, *Hermeneutică analogică – Spre un nou model de interpretare*, Colecția de studii și eseuri, Editura Paideia, București, 2007
- Ricoeur, Paul, „Langage religieux, mythe et symboles”, în „*Le Langage*”, vol. II, 1982
- Ricoeur, Paul, *Metafora vie*, Editura Univers, București, 1984
- Ricoeur, Paul, *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică*, traducere și postfață de Horia Lazăr, Editura Echinocțiu, Cluj-Napoca, 1999
- Schuon, Frithjof, *Despre unitatea transcendentă a religiilor*, Editura Humanitas, București, 1994
- Spiridon, Cassian Maria, *Aventurile terțului*, Editura Junimea, Iași, 2006
- Stănescu, Nichita, *Respirări*, Editura Sport-Turism, București, 1982
- Stănescu, Nichita, *Amintiri din prezent*, Editura Sport-Turism, București, 1985
- Stănescu, Nichita, *Fiziologia poeziei*, Editura Eminescu, București, 1990
- Țuțea, Petre, *Omul. Tratat de antropologie creștină*, Editura Timpul, Iași, 1992
- Vlad, Carmen, *Textul aisberg*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2000

Surse electronice

- ❖ <http://doinarusti.ro/Dictionar.htm> - Semnificațiile complexe ale *catabazei* în *Dicționarul de simboluri din opera lui Mircea Eliade*
- ❖ <http://www.sfatulbatranilor.ro/threads/8015-Scara-Raiului-in-iconografie> - Scara Raiului în iconografie
- ❖ <http://ratioetrevelatio.com/2012-02-11-10-48-36/item/132-scara-lui-iacob-ii> - Luigi Bambulea în dialog cu Basarab Nicolescu : Despre dialogul dintre știință și religie și despre cultura română actuală, Cluj-Napoca, 1 aprilie 2008
- ❖ <http://creatiasingurulsursaltragedieinoastre.blogspot.ro/2012/01/500x216-144kb.html> - Imagini catedrala Notre-Dame din Paris
- ❖ <http://www.sacred-destinations.com/france/paris-notre-dame-last-judgment-portal.htm> - Imagini catedrala Notre-Dame din Paris
- ❖ <http://www.esoterica.ro/2013/01/catedralele-enciclopedii-de-simboluri/> - cercetările lui Christian Montésinos despre elementele mitologiei sacre și simbolurile alchimice în arhitectură
- ❖ <http://phantasma.ro/wp/?p=3363> – Dezbateră 14 cu Basarab Nicolescu - *Cosmodernitatea* sau provocările unui concept transdisciplinar
- ❖ <http://www.caravancafe-des-arts.com/Basarab-Nicolescu-Le-Monde-quantique.htm>, Basarab Nicolescu, *La vallée de l'étonnement. Le monde Quantique*, Interview de Michel Camus, France-Culture
- ❖ http://www.caravancafe-des-arts.com/SaintMalo_2008.htm, *L'homme peut-il vivre heureux sans spiritualité?*, conférence-débat avec Jean-Michel Oughourlian
- ❖ <http://ciret-transdisciplinarity.org/bulletin/bulletin.php>, Revue *Rencontres transdisciplinaires*
- ❖ <http://ciret-transdisciplinarity.org/biblio/theses.php>, Thèses de doctorat transdisciplinaires
- ❖ <http://www.crestinortodox.ro/religie-filosofie/experienta-mistica-dionisie-areopagitul-124211.html>, *Experiența mistică la Dionisie Areopagitul*, Mihaela Simionescu
- ❖ <http://www.crestinortodox.ro/editoriale/ascetica-mistica-teologia-parintelui-staniloae-70076.html>, *Ascetica și mistica în teologia Părintelui Stăniloae*, Părintele Ștefan Iloaie

Rezultate obținute

1. Participări la conferințe, colocvii, simpozioane

- ❖ Participare la Simpozionul „Ziua învățătorului”, organizat de Inspectoratul Școlar al Județului Satu-Mare, 5 iunie 2012, cu lucrarea *Exerciții de contemplare stănesciană*, co-autor.
- ❖ Participare la *LUMEN International Conference* (Logos Universality Mentality Education Novelty) 2012 – Științe umaniste, Iași, România, 21 mai - 3 iunie cu lucrarea *Recitatio in vivo – un proiect educațional transdisciplinar*.
- ❖ Participare la cea de-a XI-a ediție a Simpozionului internațional - *Tradiție/ inovație – identitate / alteritate: paradigme în evoluția limbii și culturii române*, organizat la Iași, de Institutul de Filologie Română "A. Philippide" și de Asociația Culturală "A. Philippide", 18-19 septembrie 2012, cu lucrarea *Prolegomene pentru o re-definire transdisciplinară a conceptului de Tradiție*.
- ❖ Participare confirmată la *XII Congreso "Cultura Europea"* care va avea loc la Barcelona, 24 - 26 octombrie 2013, cu lucrarea *The transcultural innovative concept*, co-autor.

2. Studii publicate sau în curs de publicare

- Articolul *Recitatio in vivo – un proiect educațional transdisciplinar* publicat în volumele Conferinței LUMEN (Logos Universality Mentality Education Novelty), *Philosophical and humanistic postmodern views. Section:*

Philosophy and Humanistic Sciences, ISBN 978-973-166-336-4, Editura Lumen, Iasi, România, 2012.

- Articolul *Quelques réflexions autour du concept de contradiction chez Simone Weil*, *Analele Universității de Vest din Timișoara* 2012, co-autor, în curs de publicare.
- Articolul *Maria Tripon – răzbește prin lumină*, în volumul colectiv *Maria Tripon – mesager al Țării Oașului, promotorul țăpăriturilor oșenești*, Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2012, colecția Folclor, ISBN 978-606-93174-1-9, p. 125-127.

3. Consultant științific

- Consultant științific în *International Board Advisory* – Editura Lumen (din anul 2012).

REZUMAT

Lucrarea vizează o abordare transdisciplinară multidimensională și multireferențială a simbolului *scării* ca deschidere fertilă a infinitelor fațete ale Terțului Ascuns în diversele sale forme de discursivizare contextualizate în texte din domeniul spiritualității. Transdisciplinaritatea ca dialog trans-spiritual și trans-cultural în paradigma contemporană a complexității constituie miza cercetării noastre și configurează premisele unei altfel de *înțelegeri* a evoluției spirituale, necesare redescoperirii sacrului în lumea contemporană. O cunoaștere deschisă și complexă, prin rezonanța nivelurilor de conștiință și nivelurilor de înțelegere ale simbolului *scării*, oferă o cheie a reconstrucției lumii în care trăim: crearea unui nucleu flexibil interior prin echilibrul celor trei niveluri de ființă - *corp*, *spirit* și *inimă*. Problematica actuală privind necesitatea stringentă a resurecției Subiectului, în ipostaza sa privilegiată de *homo religiosus*, creează premisele formării unei atitudini transdisciplinare non-duale, bazată pe valorile umane fundamentale: deschidere, toleranță, dialog. Filonul tezei este coagulat în jurul noțiunii de *trans-spiritual* care desemnează deschiderea tuturor spiritualităților și religiilor către ceea ce le traversează și le depășește – Terțul Ascuns, între Subiect și Obiect.

Originalitatea temei abordate se articulează cu bogăția și unicitatea viziunii transdisciplinare, această coerență sau ordine cosmică care asigură unitatea deschisă a lumii având un sens, pe care omul îl orientează în rezonanță cu nivelurile ființei sale și cu propria dorință de unificare interioară. Contribuția esențială a tezei rezidă în propunerea unei analize riguroase a conceptului *conștiință spirituală* fundamentată pe metodologia transdisciplinară teoretică, fenomenologică și experimentală, capabilă de a conduce la o înțelegere fecundă a acestei noțiuni prin contextualizarea postulatului ontologic, logic și de complexitate. Teza este structurată pe două direcții complementare și fuzionale: prima are în vedere găsirea semnificațiilor transdisciplinare ale simbolului *scării* ca centrum mundi, arbore sacru și pelerinaj al sufletului, a doua fiind valorificată în capitolul central al lucrării, prin ancorarea ternarelor de contextualizare într-un text din domeniul spiritualității - *Scara Raiului*, de Ioan Scărarul. Reperele decantate în receptarea *scării* ca urcuș al desăvârșirii spirituale sunt analizate din perspectiva re-definirii transdisciplinare a conceptului de Tradiție și a lumii

infinitalui conștient delimitată transgresiv de nivelurile de conștiință și de informație spirituală care traversează Realitatea transdisciplinară.

Contribuțiile personale sunt reperabile în special în capitolul dedicat analizei textului *Scării Raiului* lui Ioan Scărarul, aprofundarea virtuților spirituale contradictorii demonstrând fecunditatea inepuizabilă a valențelor simbolice ale *scării*, din orizontul încă insuficient explorat al hermeneuticii transdisciplinare. Interogația întemeietoare a demersului nostru gravitează în jurul legilor din domeniul spiritual care guvernează și ordonează acest cosmos de frontieră, limită-punte și prag între interioritate și exterioritate. Locul-terț al conversiei interiorității în exterioritate și al exteriorității în interioritate, este transfigurarea simbolică a traversării omului prin el însuși, a periplului prin Sine, a pelerinajului interior către centrul ființei și al Lumii, al urcușului pe axa Ființei. Scara este un chip posibil al Terțului Ascuns. *Îndepărtarea de lume, neîntristarea, înstrăinarea, ascultarea, privegherea inimii, bucuria plânsului și scara-cruce* a credinței, nădejdei și dragostei reprezintă la nivel metodologic, soluții ternare configurate prin înțelegerea limbajului simbolic ca trans-legare a logicii terțului inclus de sursa secretă a simbolului, Terțul Ascuns.

În capitolul precedând concluziile și în concluzii, sunt accentuate indeterminatele posibilități ale simbolului *scării* pentru dialogul între culturi, religii și spiritualități. *Trăirea-scară* transgresează ternar opoziția *om autonom – om real*, pe un alt nivel de umanitate, zămislind *omul cosmodern*, reîntors la izvoare, transistoric, transreligios și trans-cultural, având vocația medierii și fiind un *pontif*, constructor de punți între niveluri de cunoaștere diferite și între multiple niveluri de Realitate. Din perspectiva reconsiderării fundamentelor drepturilor omului în era în care trăim, Ioan Scărarul este mai actual ca oricând, inspirând valorile spirituale contradictorii – *iubirea, libertatea, smerenia, umilința, blândețea*, ca achiziții interioare necesare reînnoirii ființei.

RÉSUMÉ

Ce papier porte sur une approche transdisciplinaire multidimensionnelle et multi référentielle du symbole de l'échelle, comme l'ouverture fertile des facettes infinies du Tiers Caché sous ses diverses formes de discours contextualisé dans des textes du domaine de la spiritualité. La transdisciplinarité comme dialogue trans-spirituel et transculturel dans le paradigme contemporain de la complexité constitue l'enjeu de notre recherche et configure les conditions préalables à une *compréhension* différente de l'évolution spirituelle nécessaire à la redécouverte du sacré dans le monde contemporain. La connaissance ouverte et complexe, par la résonance des niveaux de la conscience et les niveaux de compréhension du symbole de *l'échelle* fournit une clé pour la reconstruction de notre monde: la création d'un noyau interne flexible à travers l'équilibre des trois niveaux de l'être - *corps, l'esprit et le cœur*. Le problème actuel de la nécessité urgente de résurrection du Sujet dans sa description de privilégié *d'homo religiosus*, crée la formation potentielle d'une attitude non-double transdisciplinaire fondé sur les valeurs humaines fondamentales: l'ouverture, la tolérance, le dialogue. La veine de la thèse est cristallisée autour de la notion de *trans-spirituel* que signifie l'ouverture de tous les spiritualités et religions envers ce qu'il passe au-delà et les dépasse – le Tiers Caché, entre le Sujet et l'Objet.

L'originalité du thème, s'articule avec la richesse et la singularité de la vision transdisciplinaire, cette cohérence ou ordre cosmique qui assure d'unité ouverte du monde ayant du sens, que l'homme oriente en résonance avec les niveaux de son être et de son propre désir pour l'unification intérieur. La contribution essentielle de cette thèse est de proposer une analyse rigoureuse de la notion de conscience spirituelle basée sur la méthodologie transdisciplinaire théorique, phénoménologique et expérimentale, capable de mener à une compréhension fructueuse de cette notion en contextualisant le postulat ontologique, logique et de complexité. La thèse est structurée en deux directions complémentaires et fusionnelles: le premier a le but de trouver les significations transdisciplinaires du symbole de l'échelle comme *centrum mundi*, l'arbre sacré et le pèlerinage de l'âme, le second étant valorisé dans le chapitre central du papier, en ancrant les ternaires de contextualisation dans un texte dans le domaine de la spiritualité – *L'Echelle du Paradis* par Ioan Scararul. Les repères décanés dans la réception de l'échelle comme ascension de la perfection spirituelle sont analysées en

termes de redéfinition transdisciplinaire de la notion de Tradition et du monde de l'infini, consciemment délimité dans des niveaux transgressives de la conscience et de l'information spirituelle qui traverse la Réalité transdisciplinaire.

Les contributions personnelles sont repérables en particulier dans le chapitre dédié à l'analyse du texte *L'Echelle du Paradis*, par Ioan Scararul, l'approfondissement de vertus spirituelles contradictoires montrant la fécondité inépuisable des valences symboliques de *l'échelle*, de l'horizon de l'herméneutique transdisciplinaire encore insuffisamment exploré. L'interrogation fondatrice de notre démarche s'articule autour des lois spirituelles qui régissent ce cosmos de frontière, limite - pont et le seuil entre l'intérieur et l'extérieur. Lieux de la conversion de l'intérieur en l'extérieur et de l'extérieur en l'intérieur, la transfiguration symbolique du travers de l'homme par lui-même, le voyage en lui-même, le pèlerinage humain intérieur vers le centre de l'être et du Monde, la montée à l'axe de l'Être. L'échelle est un visage possible du Tiers Caché. Le retrait du monde, la manque de tristesse, l'aliénation, l'ouïe, la veillée de cœur, la joie du cri et l'échelle-croix de la foi, l'espérance et l'amour sont au niveau méthodologique des solutions ternaires configurées par la compréhension du langage symbolique comme trans-liaison de la logique du Tiers inclus dans la source secrète du symbole, le Tiers Caché. Dans le chapitre précédant les conclusions et dans les conclusions les possibilités indéterminées du symbole de *l'échelle* sont mises en évidence pour le dialogue entre les cultures, les religions et les spiritualités. La *vie-échelle* transgresse ternaire opposition de l'homme autonome – l'homme réel, à un autre niveau de l'humanité, concevant *l'homme cosmodern*, retourné aux sources, transhistorique, trans-religieux et transculturel, ayant la vocation de médiation et d'être un *pontife*, le bâtisseur de ponts entre les niveaux de connaissance différents et les multiples niveaux de Réalité. Du point de vue des fondements des droits de l'homme à reconsidérer dans l'ère où nous vivons, Ioan Scararul est toujours actuel, inspirant des valeurs spirituelles opposées - *l'amour, la liberté, l'humilité, la douceur, la gentillesse*, comme acquisitions intérieurs nécessaires pour la rénovation de l'être.

ABSTRACT

The paper concerns a trans-disciplinary, multidimensional and multi-referential approach of the symbol of the ladder as a fertile opening to the infinite facets of the Hidden Third in its various forms contextualized discourse in the texts in the field of spirituality. Trans-disciplinary as a trans-spiritual and cross-cultural dialogue in the contemporary paradigm of complexity constitutes our research and configures the prerequisites for a different *understanding* of spiritual evolution, required for the rediscovering the sacred in the contemporary world. An open and complex knowledge, through the resonance of the levels of consciousness and levels of understanding of the symbol of the *ladder*, provides a key to the reconstruction of the world in which we live: the creation of a flexible inner core through the balance of the three levels of being - *body*, *mind* and *heart*. The current problems concerning the urgent need for the resurrection of the Subject, in its privileged state of *homo religiosus*, creates the basis for the formation of a non-dual trans-disciplinary attitude based on fundamental human values: openness, tolerance, dialogue. The main vein of the thesis is coalesced around the notion of *trans-spiritual*, which depicts the opening of all spirituality and religions to what crosses them and passes beyond them – the Hidden Third, between the Subject and the Object.

The originality of the approached theme is articulated with the richness and uniqueness of transdisciplinary vision, this coherence or cosmic order which ensures the open unity of the world with a meaning, which men guide in resonance with the levels of their being and their own desire for inner unification. The essential contribution of this thesis lies in proposing a rigorous analysis of the concept of *spiritual consciousness* founded on theoretical, phenomenological and experimental transdisciplinary methodology, able to lead to a fruitful understanding of this notion by contextualizing the ontological logical and complex postulate. The thesis is structured in two complementary and merging directions: the first to find the trans-disciplinary meanings of the symbol of the ladder as *centrum mundi*, the sacred tree and the pilgrimage of the soul, the second being used in the central section of the paper, by anchoring the contextualization third in a text in the field of spirituality – the *Ladder to Heaven* by Ioan Scărarul. The landmarks decanted in the reception of the ladder as climbing

up to spiritual perfection are analyzed in terms of the trans-disciplinary re-defining of the concept of Tradition and the world of the infinite, consciously and transgressively limited by the levels of consciousness and spiritual information that crosses trans-disciplinary Reality.

The personal contributions are noticeable in particular in the chapter dealing with the text analysis of *The Ladder to Heaven* by Ioan Scărarul, deepening the contradictory spiritual virtues proving the inexhaustible fecundity of the symbolic valences of the *ladder*, from the yet insufficiently explored horizon of trans-disciplinary hermeneutics. The founding interrogation of our approach revolves around the spiritual laws that govern and order the border cosmos, the limit-bridge and threshold between the inside and the outside. The third place of interiority into exteriority and of the exteriority into interiority, it is the symbolic transfiguration of the human crossing through the self, the journey through the self, an interior pilgrimage towards the center of the being and of the World, the ascent on the axis of Being. The Ladder is a possible face of the Hidden Third. *Removal from the world, lack of sorrow, alienation, listening, the vigil of the heart, the joy of crying and the ladder-cross of faith*, of hope and of love represent at the methodological level ternary solutions configured by understanding the symbolic language as trans-binding of the logic of the third, included by the secret source of the symbol, the Hidden Third.

In the chapter preceding the conclusions and in the conclusions the indeterminate possibilities of the symbol of the *ladder* are emphasized for the dialogue among cultures, religions and spirituality. *Living-ladder* transgresses ternary the opposition *autonomous man - real man*, on another level of humanity, conceiving the *cosmodern man*, returned to the sources, trans-historical, trans-religious and trans-cultural, having the vocation of mediation and being a *pontiff*, a builder of bridges between different levels of knowledge and between multiple levels of Reality. From the perspective of reconsidering the basics of the human rights in the era we live in, Ioan Scărarul is ever present day, inspiring conflicting spiritual values – *love, freedom, humility, meekness, gentleness*, as inner acquisitions needed for the renovation of being.

ANEXA

Cele trei portaluri de la Notre-Dame de Paris

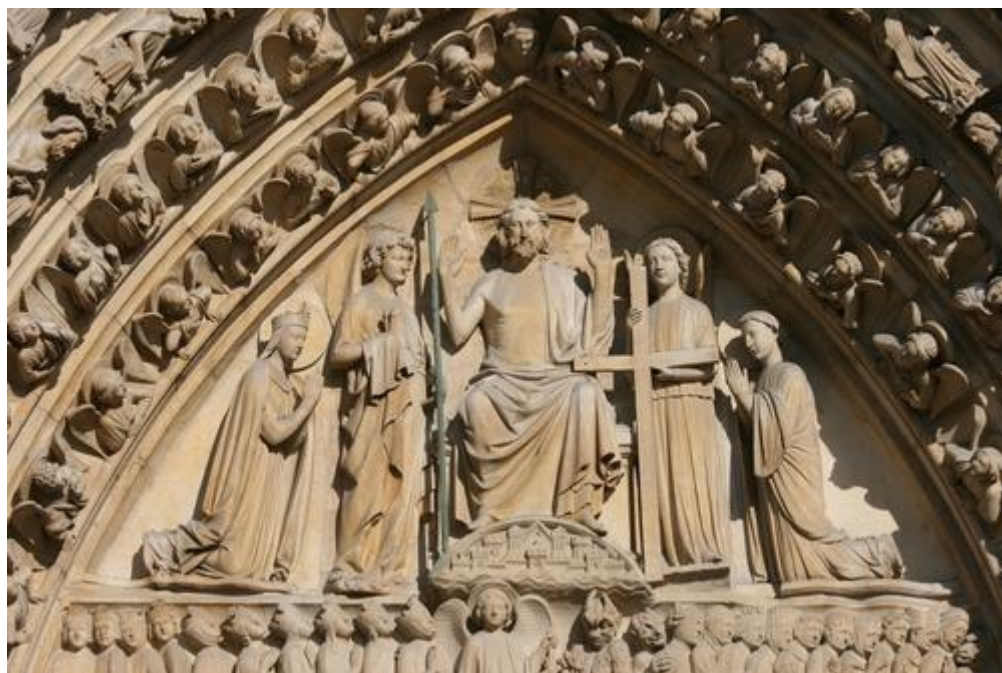
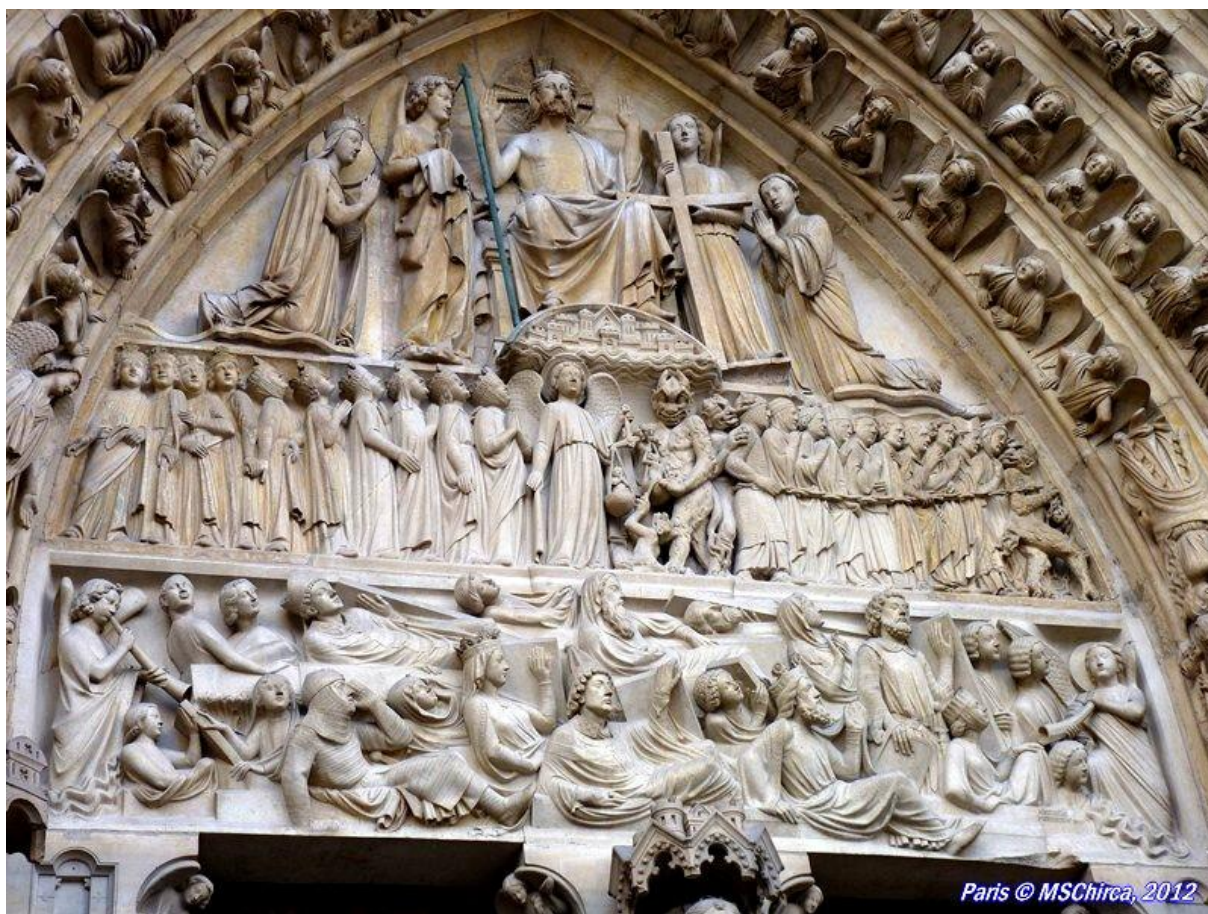
Portalul Sfânta Ana

Portalul Judecății de Apoi

Portalul Maicii Domnului

Marele Portal al Judecării de Apoi

Tympanum – reprezentându-l pe Hristos în Majestatea Sa, flancat de cei doi îngeri care țin în mână instrumentele crucificării sale, sulita și crucea, și de asemenea, de Sfânta Fecioară Maria și de Sfântul Ioan, martori la răstignirea sa

Învierea sufletelor celor dreپți care se îndreaptă către Paradis

Sfântul Arhanghel Mihail care-i orientează și-i protejează pe cei dreپți și figura diavolului care îi conduce pe cei păcătoși în Infern, fiecare cântărind sufletelor celor judecați

În-lănțuirea păcătoșilor care sunt conduși de către diavoli în Infern

**Scara Patriarhului Iacob (Facere 28, 10-22) - Frescă sec. XVI,
Catedrala Episcopală din Roman**

Judecata de Apoi – Mănăstirea Voroneț

Scara lui Iacob – Mănăstirea Sucevița

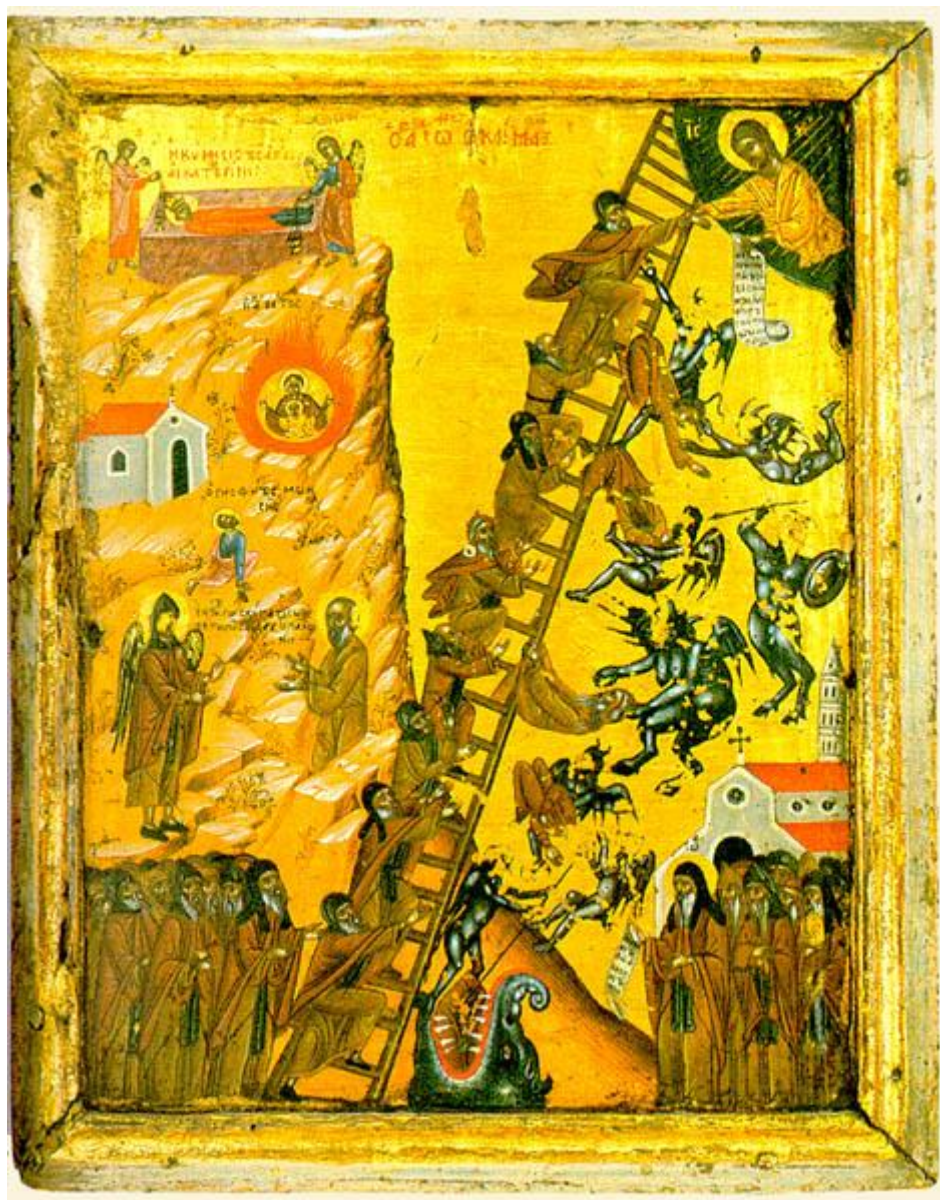
Sfântul Ioan Scărarul-Despre bucuria plânsului

Cea de-a șaptea treaptă a Scării Duhovnicești

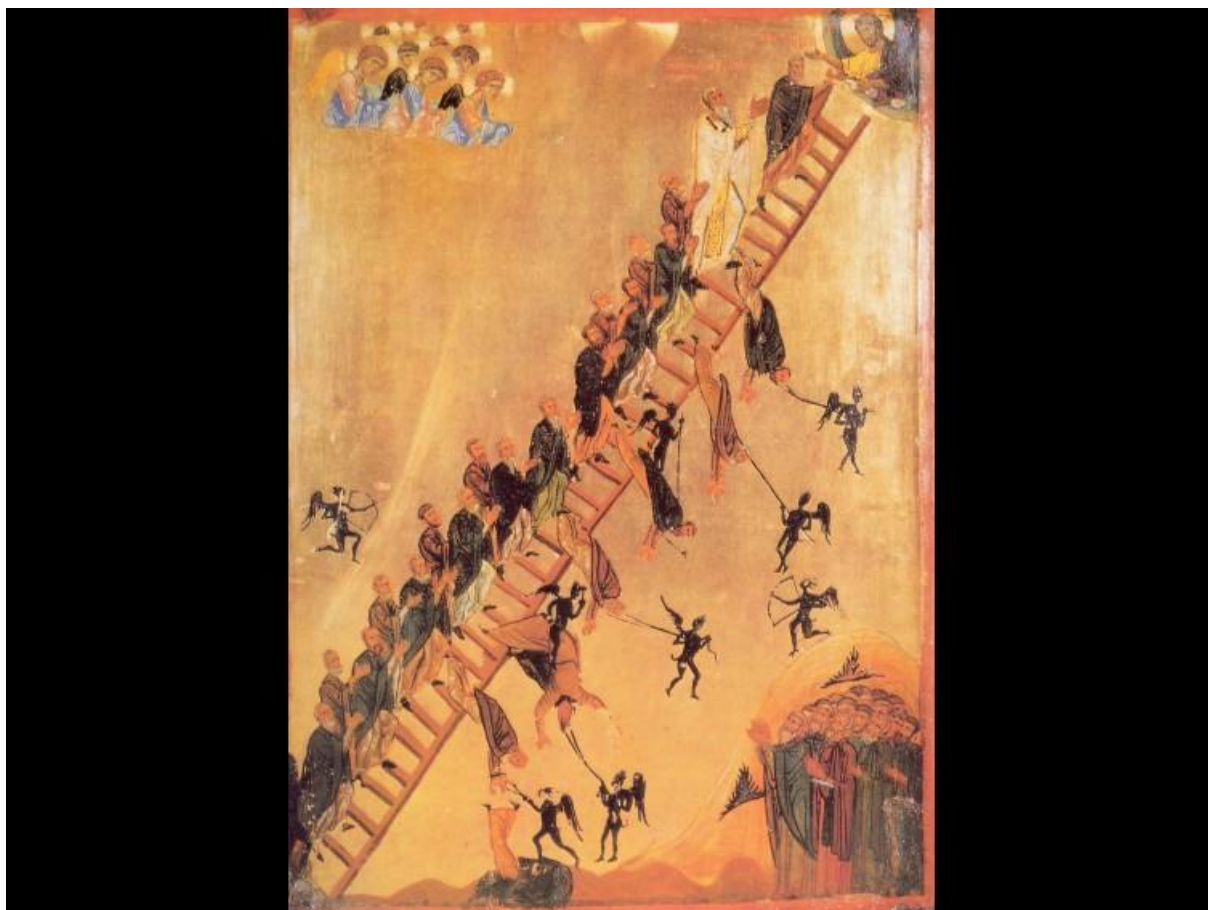
Scara Raiului – lupta cu demonii

Biserica Boras, Suedia

Icoană secolul XVI – Școala rusă de pictură de la Novgorod

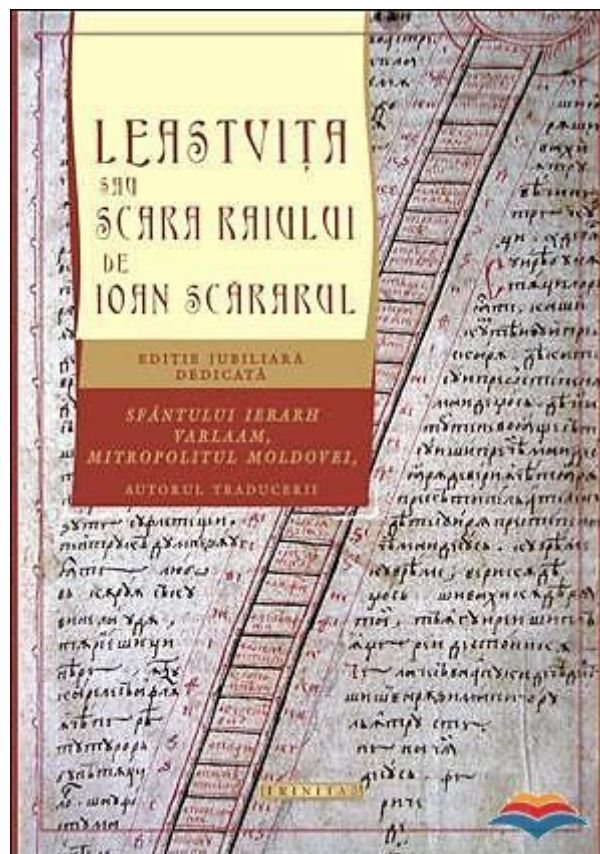
Scara virtuților a Sfântului Cuvios Ioan Scărarul

Scara Sfântului Ioan Scărarul – Mănăstirea Sucevița

**LEASTVITA SFÂNTULUI IOAN SCĂRARUL SCRISĂ DE MONAHUL VASILE
1472 - manuscrisul 1674 scoartele**

Mănăstirea Putna

Scara Sfintei Perpetua

Scara lui Iacov în artă

Raffaello-Sanzio

He Qi

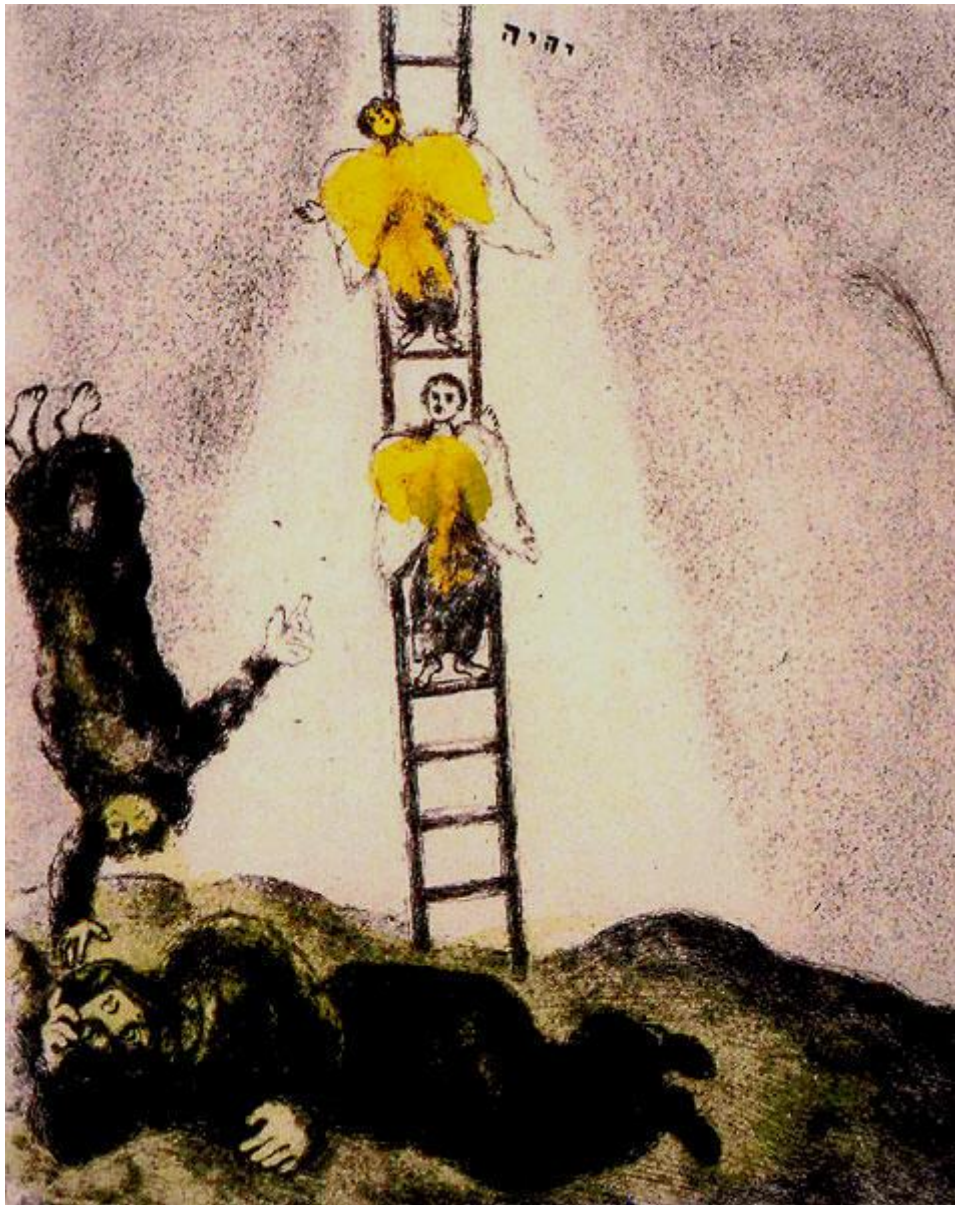
Rembrandt

Hristofor Jefarovici

Marc Chagall

Catacomba Via Latina

***Coloana Infinitului* - Constantin Brâncuși**

Rugăciunea – Constantin Brâncuși

Atelierul lui Constantin Brancuși din Paris
Centrul Georges Pompidou

Iar noi am socotit ca pe un lucru
necesar a așeza aici ostenelile
acestui sfânt părinte al nostru
Ioan ca, văzându-i rânduielile,
să ne străduim a păzi nevoința
sufletului.